

T.C.
GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**PEYAMİ SAFA'NIN “BİR TEREDDÜDÜN ROMANI” ADLI ESERİ
ÜZERİNE SÖZ DİZİMİ ÇALIŞMASI**

Hazırlayan
Ayçin ŞEKER

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı
Yeni Türk Dili Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Danışman
Prof. Dr. Hanifi VURAL

TOKAT – 2015

PEYAMI SAFA'NIN BİR TEREDDÜDÜN ROMANI ADLI ESERİ
ÜZERİNE SÖZ DİZİMİ ÇALIŞMASI

Tezin Kabul Ediliş Tarihi: 12 / 02 / 2015

Jüri Üyeleri (Unvanı, Adı Soyadı)

Başkan : Prof. Dr. Hanifi VURAL

Üye : Doç. Dr. Adem İŞCAN

Üye : Yrd. Doç. Dr. Tuncay BÖLER

Üye : .....

Üye : .....

İmzası

Bu tez, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun 09/02./2015 tarih ve 05-07 sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Enstitü Müdürü: Prof. Dr. Ali AÇIKEL

Mühür
İmza

T.C.
GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik ilkelere uygun olarak toplanıp sunulduğunu, bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçlara atıf yaptığımı ve kaynağını gösterdiğimi beyan ederim.

12/02/2015

Tezi Hazırlayan Öğrencinin

Adı ve Soyadı

Ayçin ŞEKER

İmzası

TEŞEKKÜR

Danışman hocam sayın Prof. Dr. Hanifi VURAL' a, aileme ve 12 Haziran Anadolu Lisesi öğretmenlerine çalışmam boyunca yaptığı katkılardan dolayı teşekkür ederim.

ÖZET

Söz diziminin konusu; yargısız bir anlatım birimi olan kelime grupları ile yargılı bir anlatım birimi olan cümlenin yapısı, işleyişi, görevleri, çeşitleri ve birbiriyle olan ilişkileridir.

Bu çalışmada Peyami Safa'nın "Bir Tereddüdün Romanı" adlı eseri söz dizimi açısından incelenmiştir. Yapılan bu çalışma, "Özet, Giriş, Türkçede Söz Dizimi, Peyami SAFA'nın Hayatı, Edebi Kişiliği ve Eserleri, Cümle Tahlilleri, Sonuç ve Değerlendirme, Kaynaklar" bölümlerinden oluşmuştur. Çalışmamızda Leyla Karahan'ın "Türkçede Söz Dizimi" adlı kitabındaki tasnifler doğrultusunda kelime grupları 14 alt başlıkta incelenmiştir. "Cümle ve Cümle Çeşitleri" kısmında ise cümle; sırasıyla öğeleri, yapısı, yüklemine türü, yüklemine yeri ve anlamı olmak üzere beş başlıkta incelenmiştir. Kelime grupları, cümle ve cümle çeşitleri bölümlerinde her bir konuyla ilgili dilcilerin görüşlerine yer verilmiş, romanın ilk yüz sayfası incelenerek her bir konu için örnekler seçilmiştir. Örnek cümleler sıralanırken roman içinde buldukları sayfa numarası ve sayfa içindeki sırası cümle sonunda parantez içinde verilmiştir. Çalışmamızın üçüncü bölümünde ise, cümle tahlillerine yer verilmiş; 10 basit cümle, 8 şartlı birleşik cümle, 8 iç içe birleşik cümle, 8 ki'li bağlı cümle, 8 diğer bağlama edatlarıyla kurulan bağlı cümle, 8 sıralı cümle olmak üzere, toplam 50 cümle incelenmiştir. Bu cümleler öğelerine ayrılmış ve unsurlarının sıralanışına göre, anlamına göre, yüklemine göre, yapısına göre gruplara ayrılmış, cümlelerdeki kelime grupları belirlenmiştir. Sonuç ve değerlendirme kısmında incelenen eserdeki cümlelerin istatistiksel sonuçları verilerek eserin genel değerlendirmesi yapılmıştır. Kaynaklar bölümünde ise Türk dili hakkında yazılan ve çalışmamız esnasında yararlandığımız eserler listelenmiştir.

Bu çalışmayı yapmaktaki amacımız söz dizimi çalışmalarına Peyami Safa'nın söz konusu eserinden seçilmiş örneklerle katkıda bulunmaktır.

Anahtar Kelimeler: söz dizimi, Bir Tereddüdün Romanı.

ABSTRACT

The subject of syntax is words with extrajudicial narrative unit, judgmental structure of sentence which is a narrative unit, function, types and their relations with each other.

In this study, *Bir Tereddüdün Romanı* by Peyami Safa is analyzed in terms of syntax. This study is composed of “Abstract, Foreword, The Syntax in Turkish, Peyami Safa’s Biography, His Literary Character and Works, Sentence Analysis, Conclusion and Evaluation, Bibliography.” In our study, Leyla Karahan’s *Türkçede Söz Dizimi* (Syntax in Turkish) was studied in groups of 14 sub-headings as the first source. In “Sentence and Sentence Types” section, elements of the sentences, orders of the elements, meaning, the type and structure of predicate were examined under four headings. In the section of word groups, sentence and types of sentence, for each subject, the opinions of linguists were given, examining the first a hundred pages of the novel, samples were selected for each subject. While lining the sample sentence sup, the page numbers in the novel and the line in the page were given in parentheses in the end of the sentences. In the third of our study, analysis of sentences have been given place; 10 simple sentences, compound conditional sentences, one within the other compound sentences, connected sentences with 8k, connected sentences established with the other connection prepositions, totally 50 sentences were examined. These sentences were separated into groups according to order of elements, meaning, predicate and structure, the groups of words were determined. In result and evaluation sections, the statistical results of sentences in the work were given and overall evaluation were made. In Biography section, the works that written about Turkish language and we use during our study were listed.

The aim of this study is to contribute to syntax works with the selected samples from Peyami Safa's work.

KeyWords: The syntax, Bir Tereddüdün Romanı.

1.1.1.2.2. Metinde Yer Alan Belirsiz/ Belirtisiz İsim Tamlamasına	
Örnekler.....	19
1.1.1.2.3. Metinde Yer Alan Belirli/ Belirtili İsim Tamlamasına	
Örnekler	19
1.1.1.3. <i>Sıfat Tamlaması</i>	20
1.1.1.3.1. Dilcilerimizin Sıfat Tamlaması Üzerine Görüşleri.....	20
1.1.1.3.2. Metinde Yer Alan Sıfat Tamlamalarına Örnekler.....	23
1.1.1.4. <i>Sıfat-Fiil Grubu</i>	24
1.1.1.4.1. Dilcilerimizin Sıfat-Fiil Grubu Üzerine Görüşleri.....	24
1.1.1.4.2. Metinde Yer Alan Sıfat-Fiil Grubu Örnekleri.....	27
1.1.1.5. <i>Zarf-Fiil Grubu</i>	28
1.1.1.5.1. Dilcilerimizin Zarf-Fiil Grubu Üzerine Görüşleri.....	29
1.1.1.5.2. Metinde Yer Alan Zarf-Fiil Grubu Örnekleri.....	31
1.1.1.6. <i>İsim-Fiil Grubu</i>	32
1.1.1.6.1. Dilcilerimizin İsim-Fiil Grubu Üzerine Görüşleri	32
1.1.1.6.2. Metinde Yer Alan İsim-Fiil Grubu Örnekleri.....	35
1.1.1.7. <i>Tekrar Grubu</i>	36
1.1.1.7.1. Dilcilerimizin Tekrar Grupları Üzerine Görüşleri.....	36
1.1.1.7.2. Metinde Yer Alan Tekrar Gruplarına Örnekler.....	41
1.1.1.7.2.1. <i>Unsurları Aynı Olan Tekrar Grubu</i>	42
1.1.1.7.2.2. <i>Unsurları Yakın Anlamlı Olan Tekrar Grubu</i>	42
1.1.1.7.2.3. <i>Unsurları Zıt Anlamlı Olan Tekrar Grubu</i>	42
1.1.1.8. <i>Edat Grubu</i>	43
1.1.1.8.1. Dilcilerimizin Edat Grubu Üzerine Görüşleri.....	43

1.1.1.8.2. Metinde Yer Alan Edat Grubu Örnekleri.....	47
1.1.1.9. <i>Bağlama Grubu</i>	48
1.1.1.9.1. Dilcilerimizin Bağlama Grupları Üzerine Görüşler	48
1.1.1.9.2. Metinde Yer Alan Bağlama Gruplarına Örnekler.....	52
1.1.1.9.2.1. “ve” Bağlacı ile Kurulanlar.....	52
1.1.1.9.2.2. “değil” Bağlacı ile Kurulanlar.....	52
1.1.1.9.2.3. “veya” Bağlacı ile Kurulanlar.....	53
1.1.1.9.2.4. “ile” bağlacı ile Kurulanlar.....	53
1.1.1.9.2.5. “ne...ne” Bağlacı ile Kurulanlar.....	53
1.1.1.9.2.6. “hem...hem” Bağlacı ile Kurulanlar”.....	53
1.1.1.9.2.7. “mi” Bağlacı ile Kurulanlar.....	54
1.1.1.10. <i>Unvan Grubu</i>	54
1.1.1.10.1. Dilcilerimizin Unvan Grubu Üzerine Görüşleri.....	54
1.1.1.10.2. Metinde Yer Alan Unvan Grubu Örnekleri.....	56
1.1.1.11. <i>Birleşik İsim</i>	57
1.1.1.11.1. Dilcilerimizin Birleşik İsim Üzerine Görüşleri.....	57
1.1.1.11.2. Metinde Yer Alan Birleşik İsim Grubu Örnekleri.....	59
1.1.1.12. <i>Ünlem Grubu</i>	59
1.1.1.12.1. Dilcilerimizin Ünlem Grubu Üzerine Görüşleri.....	59
1.1.1.12.2. Metinde Yer Alan Ünlem Grubu Örnekleri.....	62
1.1.1.13. <i>Sayı Grubu</i>	62
1.1.1.13.1. Dilcilerimizin Sayı Grubu Üzerine Görüşleri.....	62
1.1.1.13.2. Metinde Yer Alan Sayı Grubu Örnekleri.....	65
1.1.1.14. <i>Birleşik Fiil</i>	65

1.1.1.14.1. Dilcilerimizin Birleşik Fiil Üzerine Görüşleri.....	65
1.1.1.14.2. Metinde Yer Alan Birleşik Fiillere Örnekler.....	69
1.1.1.14.2.1. <i>Bir İsim Unsuru ile Bir Yardımcı Fiilden Kurulan Birleşik Fiiller</i>	69
1.1.1.14.2.2. <i>Bir Fiil unsuru ile Bir Yardımcı Fiilden Kurulan Birleşik Fiiller</i>	70
1.1.1.14.2.3. <i>Anlamca Kaynaşmış Birleşik Fiiller</i>	70
1.1.1.15. <i>Kısaltma Grupları</i>	70
1.1.1.15.1. <i>İsnat Grubu</i>	71
1.1.1.15.1.1. Dilcilerimizin İsnat Grubu Üzerine Görüşleri.....	71
1.1.1.15.1.2. Metinde Yer Alan İsnat Grubu Örnekleri.....	73
1.1.1.15.2. <i>Yükleme Grubu</i>	74
1.1.1.15.2.1. Dilcilerimizin Yükleme Grubu Üzerine Görüşleri.....	74
1.1.1.15.2.2. Metinde Yer Alan Yükleme Grubu Örnekleri.....	75
1.1.1.15.3. <i>Yaklaşma Grubu</i>	76
1.1.1.15.3.1. Dilcilerimizin Yaklaşma Grubu Üzerine Görüşleri.....	76
1.1.1.15.3.2. Metinde Yer Alan Yaklaşma Grubu Örnekleri.....	78
1.1.1.15.4. <i>Bulunma Grubu</i>	78
1.1.1.15.4.1. Dilcilerimizin Bulunma Grubu Üzerine Görüşleri.....	78
1.1.1.15.4.2. Metinde Yer Alan Bulunma Grubu Örnekleri.....	81
1.1.1.15.5. <i>Uzaklaşma Grubu</i>	81
1.1.1.15.5.1. Dilcilerimizin Uzaklaşma Grubu Üzerine Görüşleri.....	81
1.1.1.15.5.2. Metinde Yer Alan Uzaklaşma Grubu Örnekleri.....	83
1.1.1.15.6. <i>Vasıta Grubu</i>	84

1.1.1.15.6.1. Dilcilerimizin Vasıta Grubu Üzerine Görüşleri.....	84
1.1.1.15.6.2. Metinde Yer Alan Vasıta Grubu Örnekleri.....	85
1.2. YARGILI ANLATIM.....	86
1.2.1. CÜMLE	86
1.2.1.1. Dilcilerimizin Cümle Üzerine Görüşleri ve Bu Görüşlerin Değerlendirilmesi.....	87
1.2.1.2. <i>Cümle Unsurları</i>	91
1.2.1.2.1. <i>Yüklem</i>	91
1.2.1.2.1.1. Dilcilerimizin Yüklem Üzerine Görüşleri.....	92
1.2.1.2.1.2. Metinde Yer Alan Yüklem Örnekleri.....	95
1.2.1.2.1.2.1. <i>Yüklemi Çekimli Bir Fiil Olan Cümle Örnekleri</i>	95
1.2.1.2.1.2.2. <i>Yüklemi Ek Fiille Çekimlenmiş İsim Olan Cümle Örnekleri</i>	97
1.2.1.2.2. <i>Özne</i>	99
1.2.1.2.2.1. Dilcilerimizin Özne Üzerine Görüşleri.....	99
1.2.1.2.2.2. Metinde Yer Alan Özne Örnekleri.....	104
1.2.1.2.3. <i>Nesne</i>	106
1.2.1.2.3.1. <i>Belirli /Belirtili Nesne</i>	106
1.2.1.2.3.2. <i>Belirsiz /Belirtisiz Nesne</i>	106
1.2.1.2.3.3. Dilcilerimizin Nesne Üzerine Görüşleri.....	106
1.2.1.2.3.4. Metinde Yer Alan Belirli /Belirtili Nesne Örnekleri.....	111
1.2.1.2.3.5. Metinde Yer Alan Belirsiz /Belirtisiz Nesne Örnekleri...	112
1.2.1.2.4. <i>Dolaylı Tümleç (Yer Tamlayıcısı)</i>	113

1.2.1.2.4.1. Dilcilerimizin Dolaylı Tümleç (Yer Tamlayıcısı) Üzerine Görüşleri.....	113
1.2.1.2.4.2. Metinde Yer Alan Dolaylı Tümleç (Yer Tamlayıcısı) Örnekleri.....	118
1.2.1.2.5. <i>Zarf Tümleci</i>	119
1.2.1.2.5.1. Dilcilerimizin Zarf Tümleci Üzerine Görüşleri.....	120
1.2.1.2.5.2. Metinde Yer Alan Zarf Tümleci Örnekleri.....	123
1.2.1.2.6. <i>Cümle Dışı Unsur</i>	125
1.2.1.2.6.1. Dilcilerimizin Cümle Dışı Unsur Üzerine Görüşleri	125
1.2.1.2.6.2. Metinde Yer Alan Cümle Dışı Unsur Örnekleri.....	128
1.2.1.3. <i>Cümle Çeşitleri</i>	129
1.2.1.3.1. Dilcilerimizin Cümle Çeşitleri ile İlgili Görüşleri.....	130
1.2.1.4. <i>Yapısına Göre Cümleler</i>	142
1.2.1.4.1. <i>Basit Cümle</i>	142
1.2.1.4.1.1. Metinde Yer Alan Basit Cümle Örnekleri.....	143
1.2.1.4.2. <i>Birleşik Cümle</i>	145
1.2.1.4.2.1. <i>Şartlı Birleşik Cümle</i>	145
1.2.1.4.2.1.1. Metinde Yer Alan Şartlı Birleşik Cümle Örnekleri.....	145
1.2.1.4.2.2. <i>İç İçe Birleşik Cümle</i>	146
1.2.1.4.2.2.1. Metinde Yer Alan İç İçe Birleşik Cümle Örnekleri.....	146
1.2.1.4.3. <i>Bağlı Cümleler</i>	148
1.2.1.4.3.1. <i>Ki'li Bağlı Cümleler</i>	148
1.2.1.4.3.1.1. Metinde Yer Alan Ki'li Bağlı Cümle Örnekleri.....	148
1.2.1.4.3.2. <i>Diğer Bağlama Edatlarıyla Kurulan Bağlı Cümleler</i>	149

1.2.1.4.3.2.1. Metinde Yer Alan Diğer Bağlama Edatlarıyla Kurulan Bağlı Cümle Örnekleri.....	149
1.2.1.4.4. <i>Sıralı Cümleler</i>	152
1.2.1.4.4.1. Metinde Yer Alan Sıralı Cümle Örnekleri.....	152
1.2.1.5. <i>Yüklemın Türüne Göre Cümleler</i>	154
1.2.1.5.1. <i>Fiil Cümlesi</i>	154
1.2.1.5.1.1. Metinde Yer Alan Fiil Cümlesi Örnekleri.....	154
1.2.1.5.2. <i>İsim Cümlesi</i>	156
1.2.1.5.2.1. Metinde Yer Alan İsim Cümlesi Örnekleri.....	156
1.2.1.6. <i>Yüklemın Yerine Göre Cümleler</i>	158
1.2.1.6.1. <i>Kurallı Cümle</i>	158
1.2.1.6.1.1. Metinde Yer Alan Kurallı Cümle Örnekleri.....	159
1.2.1.6.2. <i>Devrik Cümle</i>	160
1.2.1.6.2.1. Metinde Yer Alan Devrik Cümle Örnekleri.....	160
1.2.1.7. <i>Anlamına Göre Cümleler</i>	161
1.2.1.7.1. <i>Olumlu Cümle</i>	161
1.2.1.7.1.1. Metinde Yer Alan Olumlu Cümle Örnekleri.....	162
1.2.1.7.2. <i>Olumsuz Cümle</i>	163
1.2.1.7.2.1. Metinde Yer Alan Olumsuz Cümle Örnekleri.....	163
1.2.1.7.3. <i>Soru Cümlesi</i>	165
1.2.1.7.3.1. Metinde Yer Alan Soru Cümlesi Örnekleri.....	165

II. YÖNTEM VE MATERYAL	167
1. YÖNTEM	167
2. MATERYAL	168
2.1. Peyami Safa Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri	168
2.2. Bir Tereddüdün Romanı	174
III. BULGULAR VE YORUM	178
1. CÜMLE TAHLİLLERİ.....	178
1.1. Basit Cümle Tahlilleri.....	178
1.2. Birleşik Cümle Tahlilleri.....	185
1.2.1. <i>Şartlı Birleşik Cümle Tahlilleri</i>	185
1.2.2. <i>İç İçe Birleşik Cümle Tahlilleri</i>	190
1.3. Bağlı Cümle Tahlilleri.....	199
1.3.1. <i>Ki'li Bağlı Cümle Tahlilleri</i>	199
1.3.2. <i>Diğer Bağlama Edatlarıyla Kurulan Bağlı Cümle Tahlilleri</i>	208
1.4. Sıralı Cümle Tahlilleri.....	219
IV. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	231
KAYNAKLAR	237
ÖZGEÇMİŞ.....	240

KISALTMALAR LİSTESİ

bln: belirtili nesne

bsn: belirtisiz nesne

cdu: cümle dışı unsur

gö : gizli özne

tn: tamlanan

ty: tamlayan

vb. : ve benzeri

vd. : ve diğerleri

TDK : Türk Dil Kurumu

I. GİRİŞ

Dil, sosyal bir kurumdur. Kendisi gibi sosyal bir varlık olan insanlar arasındaki iletişimi sağlayan en önemli araçtır. Kültür ile dil arasında da güçlü bağlar vardır. Bir toplumun kültürü gelecek nesillere dil aracılığıyla aktarılır. Bu durumda dil için bir kültür taşıyıcısı olduğunu söylemek yanlış olmaz.

Aynı millete mensup insanların aynı nesnelere, hareketlere, kavramlara aynı adı vermesi dilin milliliğini, milleti millet yapan en önemli değerlerden biri olduğunu gösterir. Bu nedenle bir dilin gramerini ve söz dizimini incelemekle o dili konuşanların akıl, mantık, karakter, düşünce yapısı hakkında fikir edinmek mümkündür (Korkmaz 2010:179).

Bir dilde düşünce ve duyguların tam olarak anlatılabilmesi için o dile özgü gramer kurallarına uygun olarak dizilen kelimelerin, kelime gruplarının cümle ve söz içindeki görevlerinin, birbirleriyle olan ilişkilerinin, sıralanışlarının ve cümle türlerinin iyi bilinmesi gerekir. Türkçenin kendine özgü kurallarına baktığımızda yüklem cümlelerin en önemli ögesi oluşu, yapım eklerinin çekim eklerinden önce gelmesi, eklerin kelime sonlarına eklenmesi, dikkat çekmektedir. Bu noktada söz dizimi çalışmaları büyük önem kazanmaktadır.

Türkçenin söz dizimi üzerine yapılacak bir çalışma Türk cümle yapısının daha iyi anlaşılmasını sağlayacağı gibi Türkçenin zenginliğini ve büyüklüğünü ortaya koymasından da son derece önemlidir. Türk dili üzerine yapılan araştırmalara bakıldığında ise söz dizimi ile ilgili çalışmaların ses bilgisi ve biçim bilgisi üzerine yapılan çalışmalara oranla azlığı göze çarpmaktadır. Yaptığımız çalışmanın konusunu belirlemede tüm bu hususlar etkili olmuştur.

Söz dizimi konusu içinde yer alan cümle ve çeşitleri başlığı birçok araştırmacı

tarafından çalışılmıştır. Gramercilerin konunun alt başlıklarında farklı tasnifler yapıkları göze çarpmaktadır. Peyami Safa'nın "Bir Tereddüdün Romanı" adlı eserini temel alarak yapmış olduğumuz çalışmada, yargısız anlatım ve yargılı anlatım teknikleri ve yolu merkeze alınarak metin üzerinde bir inceleme yapıldı.

Peyami Safa'dan bir eser seçmiş olmamız önemli bir nedene dayanmaktadır: Üslup bakımından akla gelen önemli isimlerden biri olan Peyami Safa, sade ama basit olmayan, açık, kolay anlaşılır, kısa cümleli ama kapsamlı ve etkili bir anlatım gücüyle dikkat çeken bir edebiyatçımızdır.

Metin üzerinde bir incelemeye girişmeden önce konumuzla ilgili olmak üzere bazı temel kavramları ayrıntılı olarak incelemede yarar gördük:

1. TÜRKÇEDE SÖZ DİZİMİ

Söz dizimi, yan yana dizilerek kelime gruplarını ya da cümleyi meydana getiren kelimelerin söz konusu dizilişi gerçekleştirirken uyduğu kuralları, cümle içindeki görevlerini, sıralanışlarını ve cümlelerin yapısını, öğelerini, yüklemine inceleyen dil bilgisi koludur. Bir dilin söz dizimi, cümle içindeki kelimeleri düzenlememizi sağladığı gibi her kelimeye bir görev yükler ve bu kelimeler arasında kurulan ilişkileri gösterir.

Dilin en küçük birimi olan sesler heceleri, heceler kelimeleri, kelimeler kelime gruplarını, kelime grupları ise cümleleri meydana getirir. Sesler ve heceler tek başına bir anlam ifade edemez. "Kelimeler ise anlatılmak isteneni sınırlı olarak anlatabilir. Kelime, bir nesnenin bütün olarak kendisini, o nesnenin bir niteliğini, özelliğini, bir kavramı veya bir eylemi karşılayabilir; ancak bu, düşünce akışının bütün olanaklarını karşılamaz. Fikirlerin, isteklerin, dileklerin, kanların, duygu ve düşüncelerin anlatılabilmesi için kelimelerin belirli kurallara bağlı olarak bir araya

gelmesi, bir birlik oluşturması gerekir” (Özmen 2013: 3). Her dil farklı bir söz dizimi yapısına sahip olduğu için bu kurallar dilden dile değişir. Yüklemin genellikle sonda oluğu, sözcüklerin eklerle yapılması, bir başka deyişle sondan eklemeli oluğu, önce yapım sonra çekim eklerinin gelişi, sıfatların isimden önce gelişi Türkçenin cümle yapısının en belirgin özellikleridir.

Yargısız anlatım birimi olan kelime grupları ile yargılı anlatım birimi olan cümle söz diziminin konusudur.

“Tek kelime ile karşılanabilen nesnelere ve hareketleri daha geniş olarak ifade etmek veya tek kelimenin karşıladığı nesnelere ve hareketlere daha geniş nesnelere ve hareketleri karşılamak için kelimedenden daha geniş dil birlikleri olan kelime gruplarına başvurulur.

Kelime grubu birden fazla kelimeyi içine alan, yapısında ve manasında bir bütünlük bulunan, dilde bir bütün olarak muamele gören bir dil birliğidir.

Belirli bir düzenle kurulduğu için kelime grubunun yapısında bir bütünlük bulunur. Kelime grubundaki bütünlük bilhassa mana bakımından göze çarpar. Kelime grubu tek bir nesneyi veya hareketi birlikte karşılayan kelimeler topluluğu demektir. Kelime grubunun kullanımında da bu bütünlük kendini gösterir. Kelime grubu kelimelerle ve diğer kelime grupları ile bir bütün halinde münasebete geçtiği gibi cümlelere de bir bütün halinde iştirak eder”(Ergin 2002: 343).

“Kelime grupları içinde yan yana gelen kelimelerin sırasını tayin eden temel kaide şudur: Türkçede yardımcı unsur asıl unsurdan önce gelir. Türk sentaksının bütün yapısı bu ana kanun üzerine kurulmuştur. Dil düşünceyi aynasındır. Türkçe de Türkçe düşünüşün aynasındır. Onun için kelime sırası geçici olarak ne şekle girerse girsin, asıl normal sırası ile idrak edilir. Düşünce sırası ile kelime sırası birbirinden

ayrılmaz” (Ergin 2002: 344).

Bir sistem olan dilin temel unsuru cümledir. Başka bir söze bağlı olmaksızın tam bir düşünce veya hüküm anlatan cümle, tek bir fiil kipinden ibaret olduğu gibi, birbirine gramatikal bağlarla bağlı birçok kelimedenden de meydana gelmiş olabilir. Cümlenin kuruluşu kelimelerin gelişigüzel bir biçimde dizilmesiyle gerçekleşmez. Cümleyi oluşturacak kelimelerin anlamının ve kelimelere getirilen eklerin işlevlerinin iyi bilinmesi gerekir. Bunlara ek olarak iyi bir cümlenin kurulması yargısız anlatım biçimleri olan kelime grupları ile cümlenin asıl ve yardımcı unsurları ve bu unsurlar arasındaki ilişkinin bilinmesine de bağlıdır. Aşağıdaki örnek iyi bir cümlenin kurulabilmesi için en küçük parçaların bile ne kadar gerekli olduğunu göstermesi bakımından önemlidir:

• **Boynu uzadı ve bakışları** fincanı ağzına **kadar** dolduran **soğumuş** çayın **derinliklerinde** bir **dalıp** çıktı. (9-11)

boynu: İyelik Eki

soğumuş: Sıfat-Fiil

uzadı: Bilinen Geçmiş Zaman Eki

çayın: Tamlayan Eki

ve: Bağlaç

derinliklerinde: Tamlanan Eki-İsmin

bakışları: Çokluk Eki-İyelik Eki

Bulunma Eki

fincanı: İsmin Belirtme Eki

dalıp: Zarf-Fiil

kadar: Edat

çıktı: Bilinen Geçmiş Zaman Eki

dolduran: Sıfat-Fiil

1.1.YARGISIZ ANLATIM

Söz diziminin konusu yargılı ve yargısız anlatımdır. Yargısız anlatım birimi olarak kelime ya da kelime grupları, yargılı anlatım birimi olarak ise cümle karşımıza çıkmaktadır.

Yargısız anlatım, kelime ve kelime gruplarının işleyişini ve yapısını konu edinir. Kelime ve kelime grupları tek başlarına tam bir yargı bildirmese de bütünüyle anlamsızdır demek de doğru olmaz. Özellikle kelime gruplarında anlam ve yapı bakımından bütünlük içinde olan birden çok kelimenin bir araya geldiği görülmektedir. Bir kavramın adı olarak ya da bir özelliğine işaret ederek yargılı bir anlatımın kuruluşuna yardım ederler.

Çalışmamızı bu bölümünde yargısız anlatım birimi olan kelime gruplarını kısaca açıkladıktan sonra dilcilerimizin söz konusu kelime grubuyla ilgili görüşlerini aktardık. Konunun iyi anlaşılması amacıyla da Peyami Safa'nın "Bir Tereddüdün Romanı" adlı eserinden örnekler verdik.

Kelime gruplarını sıralamaya başlamadan önce dilcilerimizin kelime grubunu nasıl açıkladığını, kaç gruba ayırdığını aktarmayı ve bunun sonucunda bir değerlendirme yapmayı uygun gördük:

1.1.1. KELİME GRUPLARI

"Cümle içinde kavramlar arasında ilişki kurmak üzere birden çok kelimenin belirli kurallar ile yan yana getirilmesinden oluşan, yapı ve anlamındaki bütünlük dolayısıyla cümle içinde tek bir nesne veya hareketi karşılayan ve herhangi bir yargı bildirmeyen kelimeler topluluğu" şeklinde tanımlanabilecek olan kelime gruplarına pek çok gramer kitabında yer verilmemektedir. Kelime gruplarına yer veren gramer

kitaplarında ise grupların sayısı ve sınıflandırılmasında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Kelime gruplarıyla ilgili çalışma yapan uzmanların bu konudaki görüşleri şu şekildedir:

1.1.1.1.Dilcilerimizin Kelime Grupları Üzerine Görüşleri ve Bu Görüşlerin Değerlendirilmesi

Muharrem ERGİN “Türk Dili” adlı eserinde kelime grubunu,yapısında ve manasında bir bütünlük bulunan, içerisinde birden fazla kelimeyi bulunduran ve dilde bir bütün olarak muamele gören bir dil birliği şeklinde tanımlamış ve bu konuda şu şekilde bir sınıflandırma yapmıştır:

“İsim Tamlaması, Aitlik Grubu, Birleşik İsim, Birleşik Fiil, Unvan Grubu, Ünlem Grubu, Sayı Grubu, Edat Grubu, İsnat Grubu, Genitif, Datif, Logatif, Ablatif Grupları, FiilGrubu, Partisip Grubu, Gerindium Grubu, Kısaltma Grupları olarak sınıflandırır” (Ergin 2002: 143).

“Türkçede Söz Dizimi” adlı eserinde kelime gruplarını, bir varlığı, bir kavramı, bir niteliği, bir durumu veya bir hareketi karşılamak üzere, belirli kurallar içinde yan yana gelen kelimeler topluluğu olarak tanımlayan Leyla KARAHAN, kelime gruplarını şu şekilde ele almıştır: İsim Tamlaması (Belirtili İsim Tamlaması, Belirtisiz İsim Tamlaması), Sıfat Tamlaması, Sıfat-Fiil Grubu, Zarf-Fiil Grubu, İsim-Fiil Grubu, Tekrar Grubu, Edat Grubu, Bağlama Grubu, Unvan Grubu, Birleşik İsim Grubu, Ünlem Grubu, Sayı Grubu, Birleşik Fiil, Kısaltma Grupları (İsnat Grubu,Yükleme Grubu, Yaklaşma Grubu, Bulunma Grubu, Uzaklaşma Grubu, Vasıta Grubu) (Karahana 1997: 11).

Tahsin BANGUOĞLU, “Türkçenin Grameri” adlı eserinde kelime gruplarına “Belirtme Öbekleri” adı altında yer vermiştir. “Sözü geliştirmek üzere kelimeler öbeklenirler. Kavramlar arasında derece derece ilişkiler meydana getirirler. Bunlara kelime öbeği diyoruz.” şeklinde tanımlamış ve “Yapılarına göre sekiz türlü belirtme ölçüğü ayırt ederiz.” diyerek su sıralamayı yapmıştır: 1. Ad Takımları, 2. Sıfat Takımları, 3. Zarf Öbekleri, 4. Takı Öbekleri, 5. Çekim Öbekleri (a. İsim öbekleri, b. Fiil öbekleri), 6. Bağlam Öbekleri, 7. Yanaşma Takımları (a. San öbekleri, b. Ayırma ve Soyadı Öbekleri, c. Künye ve Mahlas), 8. Katma Öbekleri (a. Ünlem Öbekleri, b. Saplama Öbekleri) (Banguoğlu 2007: 497).

Mahzar KÜKEY, “Türkçenin Sözdizimi” adlı eserinde kelime gruplarını “Sözcük Öbekleri” başlığı altında ele almış ve “birden çok sözcüğü içine alan, anlamında ve yapısında bir bütünlük bulunan, tümcede bir tek sözcük gibi is gören; tümceden küçük, sözcükten büyük anlamlı, geniş dil birliğine sözcük öbeği adı verilir ” şeklinde tanımlamıştır. Kelime gruplarını şöyle tasnif etmiştir: 1. İkilemeler, 2. Bağlam öbeği, 3. İyelik öbeği, 4. Ad tamlaması, 5. Sıfat tamlaması, 6. İlgeç öbeği, 7. Ünlem öbeği, 8. Unvan öbeği, 9. Sayı öbeği, 10. Yükleme öbeği, -i’li sözcük öbeği (akkuzatif öbeği), -e’li sözcük öbeği (datif öbeği), -de’li sözcük öbeği (logatif öbeği), -den’li sözcük öbeği (ablatif öbeği), 11. Belirteç öbeği (Kükey 1975: 3).

Kelime gruplarını “Türkçenin Sözdizimi” adlı eserinde “yargısız anlatımlar” olarak isimlendiren Vecihe HATIPOĞLU “Yargısız anlatımlar en az iki sözcüğün türlü ilgi ve nedenlerle yan yana sıralanmasından doğan birliklerdir.” tanımını yapmıştır. Yazar, “yargısız anlatımlar” olarak isimlendirdiği kelime gruplarını,

“tamlamalar, birleşik sözcükler, deyimler, ikilemeler” şeklinde dörde ayırırken tamlamaları ise “ad tamlaması, adıl tamlaması, sıfat tamlaması, ikilemeli tamlama, iyelikli tamlama, çıkmalı tamlama, kalmalı tamlama, yönelmeli tamlama, ilgeçli tamlama, bağlaçlı tamlama” diye sınıflandırmaktadır (Hatipoğlu 1972: 21).

Kelime grubunu “Cümle içinde kavramlar arasında ilişki kurmak üzere birden çok kelimenin belirli kurallar ile yan yana getirilmesinden oluşan, yapı ve anlamındaki bütünlük dolayısıyla cümle içinde tek bir nesne veya hareketi karşılayan ve herhangi bir yargı bildirmeyen kelimeler topluluğu” şeklinde tarif eden dilcimiz ise “Gramer Terimleri Sözlüğü” adlı eseriyle Zeynep KORKMAZ’dır (Korkmaz 2003: 100).

Neşe ATABAY, Sevgi ÖZEL ve Ayfer ÇAM “Türkiye Türkçesinin Sözdizimi” adlı eserlerinde sadece tamlamalara değinmiş, diğer kelime gruplarına yer vermemişlerdir. Kitapta başka dillerde olduğu gibi, tamlamanın, Türkiye Türkçesinde de yargı taşımayan en küçük söz birliği olduğu söylenmiş ve tamlama bir adın niteliklerinin başka adlarla daha iyi belirlenmesini sağlayan söz birlikleri olarak tanımlanmıştır (Atabay-Özel-Çam 2003: 15).

M. Kaya BİLGEGİL, “Türkçe Dilbilgisi” adlı eserinde kelime gruplarını “Belirtme Grupları” olarak adlandırmış ve “birden ziyade kelimedenden meydana geldiği halde, cümledeki görevi bakımından bir tek kelimedenden farksız olan, gerektiği takdirde, yine bir kelimeymiş gibi çekim eki alabilen isim soyundan kelimelerin teşkil ettiği birleşik sözlere belirtme (tayin) grupları diyoruz” şeklinde tanımlamıştır.

Bilgegil, kelime gruplarını isim tamlaması, sıfat tamlaması, bağlaç grupları, zarf grupları, isim grupları, ikizlemeler, edat grupları, unvan grupları olarak sekiz başlık altında incelemiştir (Bilgegil 2009: 115).

Haydar EDİSKUN, “Türk Dilbilgisi” adlı kitabında kelime gruplarını “kelimelerin öbeklenmesinde temel kural, önce yardımcı sonra ana ögenin gelmesidir” diye tarif etmiş ve kelime gruplarını İsim Takımları ve Sıfat Takımları olarak ikiye ayırmıştır. Diğer kelime gruplarını ele almamış, sıfat-fiil ve zarf-fiil gruplarını yan cümlecik olarak almıştır (Ediskun 2005: 101).

“Türkçede Cümle Yapısı” adlı eserinde “birden fazla kelimenin çeşitli faktörler vasıtasıyla bir araya gelmesi, bir bütün oluşturması kelime grupları meydana getirir” diyen Ahmet BESEREK, kelime gruplarını; isim tamlaması, sıfat tamlaması, isim grupları, edat grubu, unvan grubu, zarf grubu, tekrarlar (ikilemeler), ünlem grubu ve bağlaç grupları başlıklarıyla incelemiştir (Beserek 1991: 28).

“Cümle Metin Bilgisi” adlı kitabında kelime gruplarını “birden çok kelimeyi içerisine alan, yapısında ve anlamında bir bütünlük olan, dilde bir bütün olarak işlem gören dil birliği” şeklinde tanımlayan Rasih ERKUL, kitabında kelime gruplarının belirtme grupları olduğunu söylemiş ve kelime gruplarını; tekrarlar, bağlama grubu, sıfat tamlaması, isim tamlaması, âitlik grubu, birleşik kelime, birleşik fiil, sayı grubu, hâl ekleriyle yapılan kelime grupları, edat grubu, unvan grubu, ünlem grubu, isim fiil grubu, sıfat fiil grubu, zarf fiil grubu, kısaltma grupları olarak on altı başlık altında ele almıştır (Erkul 2007: 4).

M. Atâ ÇATIĞKAŞ “Türk Dili Kılavuzu” isimli eserinde kelime gruplarını şu şekilde tanımlamıştır: “Birden fazla kelimededen meydana gelen; mana ve yapısında bir bütünlük bulunan ve tek bir nesne veya hareketi birlikte karşılayan kelimeler topluluğudur.” Kelime gruplarını; bağlama grubu, iyelik grubu ve isim tamlaması, genitif, datif, lokatif ve ablatif grupları, sıfat ve partisip grubu, aitlik grubu, tekrarlar ve ikilemeler, unvan grubu, isnat grubu, akuzatif (yükleme) grubu, kısaltma grupları, ünlem grubu, sayı grubu, edat grubu, fiil grubu, gerundium (ulaç,bağfiil,zarf) grubu olmak üzere on beş başlık altında ele almıştır (Çatıkkaş 2001: 194).

Süer EKER “Çağdaş Türk Dili” adlı eserinde; “Sözcük grubu, tümce içinde kavramlar arasında ilişki kurmak üzere, birden çok sözcüğün yan yana getirilmesiyle oluşur.” demiş ve kelime gruplarını; tamlamalar, aitlik grubu, unvan grubu, tekrar grupları, birleşik sözcükler, sayı grubu, edat grubu, sıfat fiil (ortaç) grubu, zarf fiil grubu, eylem grubu, birleşik eylem grubu, ünlem grubu, bağlama grubu, kısaltma grupları, dayanma grubu, deyimler, atasözleri/savlar olmak üzere on yedi başlık altında açıklamıştır (Eker 2005: 460).

“Türkçe Sözdizimi” adlı eserinde kelime gruplarını “Kelime Öbekleri” olarak isimlendiren H. İbrahim DELİCE, kelime grubunu “Birden çok kelimededen oluşan, yapısında ve anlamında bir bütünlük bulunan, cümle veya cümlemsi içinde tek cümle ögesi; kelime öbeği içinde bütün hâlinde yardımcı veya temel öge olarak işlem gören ve bir kelime türü yerine kullanılan söz dizileri” şeklinde tanımlamış ve kelime gruplarını şöyle sınıflandırmıştır:

1. KELİME ÖBEKLERİ:

1.1. Kelimeyle Kurulan Öbekler

1.1.1. Edat Öbekleri

1.1.1.1. Bağlama Edatı Öbeği

1.1.1.2. Çekim Edatı Öbeği

1.1.1.3. Ünlem Edatı Öbeği

1.1.1.4. Pekiştirme Edatı Öbeği

1.1.2. Eksiz İsim Tamlaması

1.1.3. Fiil Öbeği

1.1.3.1. Bir Yardımcı Fiil İle Kurulan Fiil Öbekleri

1.1.3.1.1. Yabancı İsim/ Yardımcı Fiil Yapısında

1.1.3.1.2. Fiil+Zarf Fiil/ Yardımcı Fiil Yapısında

1.1.3.2. Asıl Fiil İle Kurulan Fiil Öbekleri

1.1.4. Özel İsim Öbeği

1.1.5. Unvan Öbeği

1.1.6. Sayı Öbeği

1.1.7. Sıfat Tamlaması

1.1.7.1. Farsça Sıfat Tamlamaları

1.1.7.2. Arapça Sıfat Tamlamaları

1.1.8. Tekrar Öbeği (Aynen Tekrar Öbeği, Yakın Anlamlı Tekrar Öbeği, Zıt Anlamlı Tekrar Öbeği, Farsça /be, Â, ender/ ile Yapılan Tekrar Öbekleri, Sayılı Tekrar Öbeği, Edatlı Tekrar Öbeği, Bir Kelimesi Anlamlı Tekrar Öbeği, İlaveli Tekrar Öbeği)

1.1.9. Zarf Öbeği

1.1.10. Yineleme Öbeği

1.2. Ekle Kurulan Öbekler

1.2.1. İsim Tamlaması (Belirtili İsim Tamlaması, Belirtisiz İsim Tamlaması, Zincirleme İsim Tamlaması, Farsça İsim Tamlaması, Arapça İsim Tamlaması)

1.2.2. Kısalma Öbekleri (Ayrılma Öbeği, Belirtme Öbeği, İlgililik Öbeği, İyelik Öbeği, Kalma Öbeği, Yönelme Öbeği)

1.2.3. İki Durumlu Öbek

1.2.4. Sıfat Yapım Ekli Öbek

1.2.5. Yüklemsi Öbekleri (İsim-fiil Öbeği, Sıfat-fiil Öbeği, Zarf-fiil Öbeği, Şart-fiil Öbeği, Bağ-fiil Öbeği)

1.3. Diğer Kelime Öbekleri

1.3.1. İktibas Öbeği

1.3.2. Saplama Öbeği (Delice 2007: 19).

Mehmet ÖZMEN “Türkçenin Sözdizimi” isimli eserinde kelime gruplarını için, “Birbirine, yapı ve anlam olarak bağlanan ve kendi aralarında bir bütün oluşturan iki veya daha fazla unsurdan oluşan kelimeler topluluğudur.” şeklinde bir açıklama yapmış ve kelime gruplarını şöyle sınıflandırmıştır: 1. İyelik Grubu, 2. İsim Tamlaması, 3. Sıfat Tamlaması, 4. Zarf Tamlaması, 5. İkileme, 6. Bağlama Grubu, 7. Birleşik Fiil, 8. Edat Grubu, 9. Sayı Grubu, 10. İsnat Grubu, 11. Birleşik İsim, 12. Unvan Grubu, 13. Ünlem Grubu, 14. Aitlik Grubu, 15. Tamlayan Grubu, 16. Bulunma Grubu, 17. Yönelme Grubu, 18. Çıkma Grubu, 19. Araç Grubu, 20. Belirtme Grubu, 21. İsim-fiil Grubu, 22. Sıfat-fiil Grubu, 23. Zarf-fiil Grubu, 24. *Tarafından*’lı ve +ÇAEşitlik Ekli Fiilimsiler, 25. Fiilimsi Gruplarında Devrikleme,

26. Fiilimsi Gruplarında Ayrık Yapılar, 27. Kısaltma Grubu (Özmen 2013: 51).

Yukarıda görüldüğü gibi Türkçenin söz dizimi üzerine çalışma yapan araştırmacılar kelime gruplarının çeşitleri, sayısı ve adlandırılması konusunda farklı görüşte olsalar da kelime gruplarının ne olduğu konusunda aynı görüştedirler. Muharrem ERGİN 20, Leyla KARAHAN 14, Tahsin BANGUOĞLU 8, Mazhar KÜKEY 11, Vecihe HATİPOĞLU 10, M. Kaya BİLGEGİL 8, Haydar EDİSKUN 2, Ahmet BESEREK 9, Rasih ERKUL 16, M Atâ ÇATIKKAŞ 15, Süer EKER 17, H. İbrahim DELİCE 17, Mehmet ÖZMEN 25 çeşit kelime grubunun varlığından söz etmiştir. Kelime grupları için belirtme öbekleri, kelime grupları, yargısız anlatımlar, takımlar, belirtme grupları, sözcük öbekleri gibi isimler kullanılmıştır. Bunun yanı sıra Muharrem ERGİN, Leyla KARAHAN, Zeynep KORKMAZ, H. İbrahim DELİCE ve Mehmet ÖZMEN “İsim Tamlaması”; Vecihe HATİPOĞLU ve Mazhar KÜKEY “Ad Tamlaması”; Haydar EDİSKUN “İsim Takımı”; Tahsin BANGUOĞLU “Ad Takımı” diyerek isim tamlamasını farklı şekillerde adlandırmışlardır. Kısaltma gruplarının sınıflandırılmasında da büyük farklar olduğu göze çarpmaktadır. Bazı araştırmacılar kısaltma gruplarının bir kısmını ele almamışken bazı araştırmacılar da kısaltma gruplarını farklı başlıklar altında sınıflandırmıştır. Leyla KARAHAN kısaltma grupları başlığı altında isnat, yükleme, yaklaşma, bulunma, uzaklaşma ve vasıta gruplarına yer vermiştir.

Biz çalışmamızda Prof. Dr. Leyla KARAHAN’ın “Türkçede Söz Dizimi” adlı kitabındaki sınıflandırmayı esas alacağız.

1.1.1.2. İsim Tamlaması

Aralarında anlamca ilgili bulunan ya da sonradan ilgi kurulan, birinin diğerini iyelik yönünden bütünlediği iki isimden oluşan kelime gruplarına **isim tamlaması** denir. İsim tamlamalarında birinci kelimeye **tamlayan (ty)**; ikincisine de **tamlanan (tn)** denir. Tamlayan, tamlananın anlamını bütünler. Tamlayan başta gelir, tamlanan sonda (şiiirde yer değiştirebilir). Bu, "Türkçede yardımcı unsur başta; asıl unsur sonda bulunur" kuralına göre açıklanabilir. Asıl unsur tamlanandır; ama vurgu tamlayandadır. Çünkü tamlayan sonradan eklenerek tamlananın anlamını bütünlemektedir.

1.1.1.2.1. Dilcilerimizin İsim Tamlaması Üzerine Görüşleri

Muharrem ERĖİN, "Bu grup, iki isim unsurunun meydana getirdiği kelime grubudur. Bir ismin manasının, iyelik sistemi içinde başka bir isimle tamamlanması esasına dayanır. İyelik grubu, iyelik ekli bir isim unsuru ile genitif halinde bir isim unsurunun meydana getirdiği kelime grubudur... İşte iyelik grubunun, her iki isim olan bu şekline isim tamlaması adı verilmektedir." şeklindeki açıklamasıyla bu konudaki görüşlerini dile getirmiştir. ERĖİN, takısız tamlama ifadesini kabul etmeyip bu grupta yer alanları sıfat tamlaması olarak değerlendirmiştir (Ergin 2002: 351).

İsim tamlamasını "Bir isim unsurunun iyelik sistemi içinde bir başka isim unsuru ile kurduğu kelime grubu" şeklinde tanımlayan Leyla KARAHAN isim tamlamasını belirtili ve belirtisiz isim tamlaması olarak ikiye ayırmıştır (Karahan 1997: 13).

Tahsin BANGUOĞLU, isim tamlamasını “ad takımı” diye adlandırmıştır. “kimin veya kim halindeki bir ada iyelik eki almış bir adın gelmesiyle ortaya çıkan kelime öbeğine ad takımı deriz” şeklinde tanımlamış ve isim tamlamasını “belirtili ad takımı ve belirtisiz ad takımı” olarak ikiye ayırmıştır. Takısız isim tamlamasına yer vermeyip bunları sıfat tamlaması adı altında değerlendiren BANGUOĞLU zincirleme isim tamlamasına “Ad takımının zincirlemesi” ifadesiyle yer verip “katılanı bir ad takımı olan üç hadli ad takımı” şeklinde açıklamıştır (Banguoğlu 2007: 331).

Mazhar KÜKEY, isim tamlamasını “Ad tamlaması” adı altında incelemiş, “Tamlayan ögesi ad olan iyelik öbeğine ad tamlaması diyoruz.” şeklinde açıklamıştır. Mazhar KÜKEY isim tamlamasını belirtili ve belirtisiz ad tamlaması olmak üzere ikiye ayırmış, örneklerle zincirleme isim tamlamasından da değinmiştir (Kükey 1975: 14).

M. Kaya BİLGEGİL, “Birden fazla ismin; iyelik, tahsis, tür, cins ve özellik ifade etmek üzere bir araya gelmesinden hasıl olan birleşik sözlere isim tamlaması denir” şeklinde tanımladığı isim tamlamasını şöyle sınıflandırmıştır:

1. Unsurlarını Teşkil Eden İsimlerin Sayısına Göre İsim Tamlamaları:

a. Basit İsim Tamlamaları

b. Zincirleme İsim Tamlamaları

2. Terimlerinin Birbirine Göre Durumu Bakımından İsim Tamlaması Çeşitleri:

a. Anlamca İsim Tamlaması

b. Lâfızca İsim Tamlaması

3. Anlamına Göre İsim Tamlamaları

a. Belirtili İsim Tamlamaları

b. Belirtisiz İsim Tamlamaları (Bilgegil 2009: 116).

“Belirtili Tamlama, Belirtisiz Tamlama, Takısız Tamlama olmak üzere adın başka bir adla kurduğu başlıca üç tür ad tamlaması vardır.” diyen Vecihe HATİPOĞLU bir yan başlıkla da zincirleme ad tamlamasını şu şekilde açıklamıştır: “Bir ad tamlamasının başka adlarla kurduğu tamlamaya zincirleme ad tamlaması denir” (Hatipoğlu 1972: 21).

Zeynep KORMAZ isim tamlamasını belirli, belirsiz ve zincirleme olmak üzere üçe ayırmış ve şöyle açıklamıştır: “İyelik bağlantısı ile birbirine bağlanmış iki veya daha çok isimden oluşan tamlama” (Korkmaz 1992: 90).

Neşe ATABAY, Sevgi ÖZEL ve Ayfer ÇAM “Türkiye Türkçesinin Sözdizimi” adlı eserlerinde belirtili, belirtisiz, takısız, zincirleme ve bağlaçlı olmak üzere beş tür isim tamlamasından bahsetmişlerdir. Zincirleme isim tamlamasını, tamlayanı ad tamlaması durumunda olan tamlama; bağlaçlı tamlamayı da tamlayanın ya da tamlananın birden fazla olduğu durumlarda bu iki unsurun arasına bağlaç girebilen tamlama olarak tanımlamışlardır (Atabay-Özel-Çam 2003: 15).

Haydar EDİSKUN, isim tamlamasını “İsim Takımları” başlığı altında incelemiştir; belirtili ve belirtisiz isim tamlaması diye ikiye ayırarak isim tamlaması için şu tanımları yapmıştır: “iki isim arasında iyelik ilgisi kurmak amacıyla oluşturulan takıma isim takımı denir.” EDİSKUN “Zincirleme isim takımı, ya belirteni, ya belirtileni,

ya da her ikisi de birer isim takım olan takımdır” diyerek zincirleme isim tamlamasından da bahsetmiştir (Ediskun 2005: 114).

Ahmet BESEREK “Türkçede Cümle Yapısı” adlı eserinde isim tamlamasını, “en az bir ismin başına bir isim daha getirilmek suretiyle oluşturulan kelime grubudur.” şeklinde tanımlamıştır. Ahmet BESEREK kitabında isim tamlamasının çeşitlerine açıkça yer vermese de iki örnekle -Türkiye başbakanı ve çocuğun rüyası- konuyu açıklamıştır (Beserek 1991: 28).

M. Atâ ÇATIKKAŞ isim tamlamasını şöyle açıklamıştır: “İyelik grubunun 3. teklik ve çoklukları her varlığın iyeliğini ifade edebilir. İşte iyelik 3. teklik şahıs eki, bildiğimiz isim tamlamasından başka bir şey değildir. İsim tamlaması dediğimiz zaman 3. teklik ve çokluk şahıslarının her ikisinin de isim olması gerekir” (Çatıkkaş 2001: 194).

Cümle Metin Bilgisi kitabında Rasih ERKUL isim tamlamasını ve isim tamlamasının çeşitlerini şöyle açıklamıştır: “Bir nesnenin, bir başka nesnenin parçası olduğunu, bir başka nesneye ait olduğunu, bir başka nesneyle tamamlandığını anlatmak için, iki isim unsurunun yan yana gelmesi gerekir. Türkçede; aitlik, mülkiyet, sahiplik, iyelik sistemleriyle sağlanır. Böylece oluşan kelime grubu isim tamlamasıdır. Tamlayanı ekli olan isim tamlamasına “belirtili isim tamlaması”, tamlayanı yalın olan isim tamlamasına da belirtisiz isim tamlaması, belirtili ve belirtisiz isim tamlamalarının birlikte kullanıldığı isim gruplarına da “zincirleme isim tamlaması” denir” (Erkul 2007: 7).

Süer EKER “Çağdaş Türk Dili” adlı kitabında ad tamlaması için iyelik bağlantısı ile birbirine bağlanmış iki veya daha çok addan oluşan tamlamadır ve bu nedenle ad tamlamalarına “iyelik grubu” adı da verilir demiş ve ad tamlamalarını şu şekilde sınıflandırmıştır:

- a. 1’inci Tip Ad Tamlamaları (Belirtili Ad Tamlaması)
- b. 2’inci Tip Ad Tamlamaları (Belirtisiz Ad Tamlaması)
- c. Üçüncü Tip Ad Tamlamaları (Eksiz Ad Tamlaması)
- d. Zincirleme Ad Tamlaması(Eker 2005: 462).

H. İbrahim DELİCE isim tamlamasını, “Eskilerin terkîb-i izâfî diye tanımladıkları iyelik, tahsis, tür, cins bildirmek amacıyla iki veya daha çok isimden kurulan yüklemsiz sözdizimi” şeklinde tanımlamış ve belirtili, belirtisiz, eksiz, zincirleme isim tamlaması olmak üzere dört grupta incelemiştir (Delice 2007: 37).

“Türkçenin Sözdizimi” adlı eserinde Mehmet ÖZMEN isim tamlamasını için, “Birincisi tamlayan ikincisi tamlanan olan ve peş peşe gelen iki isim, isimsi veya isimlikten oluşur. İlgili durumunda bulunan tamlayan, ekli veya eksiz olabilir. Tamlanan ise mutlaka üçüncü kişi iyelik ekini alır. İsim tamlamaları, belirtili isim tamlaması, belirtisiz isim tamlaması olmak üzere iki gruba ayrılır.” şeklinde bir açıklama yapmıştır (Özmen 2013: 55).

1.1.1.2.2. Metinde Yer Alan Belirsiz/ Belirtisiz İsim Tamlaması Örnekleri

- can çekişmesi (5-5)
- yastık örtüsü (7-16)
- kulak sinirleri (13-2)
- örümcek ağları (19-44)
- sokak kapısı (26-28)
- yalnızlık korkusu (34-16)
- Ada çamları (42-1)
- dağ başları (50-16)
- para hayali (51-6)
- Türk kavmi (57-21)
- Beyoğlu caddesi (62-28)
- Türk cemiyeti (87-2)
- Beyoğlu kaldırımları (87-28)
- pencere kenarı (95-24)

1.1.1.2.3. Metinde Yer Alan Belirli/ Belirtili İsim Tamlaması Örnekleri

- satırların basamakları(5-3)
- kemiklerinin ve karnının içi (7-24)
- meşhur adamların hayatları (9-27)
- ihtiyar hizmetçinin açık renkli elbisesi (17-3)
- aynalı dolabın köşesi (20-4)
- hanımefendinin sözleri (30-1)
- arkadaşlarından biri (41-5)
- askerî elbisesinin yakası ve apoletleri (43-9)
- onların zihinleri (47-6)
- hayatımın en büyük hâdisesi (50-11)
- anlayışımın terbiyesi (52-7)
- otelim önü (56-6)
- önündeki camlı bölmelerin karanlık köşesi (57-7)
- gecenin sükûtu (60-8)
- ortadaki masanın başı (64-37)
- genç doktorun sesi (66-30)
- bu ölümün sebebi (69-7)
- bütün bu rüyaların içi (72-16)
- kitabın bir safhası (73-8)
- hayatımın şuarsuz bütün izleri (73-21)
- Muallâ'nın arkadaşı (75-2)
- büyük bir binanın denize bakan bu odası (79-4)
- ceketinin kolu (85-24)
- şapkamın kenarı (87-22)
- gözlerimin üstü (87-22)

- kibritin alevi (90-22)
- benim istikbalim (98-15)
- Muallâ Hanımın cevabı (93-1)
- romancının evi (100-5)
- otelin sokağı (94-35)

1.1.1.3. Sıfat Tamlaması

Bir sıfatın kendisinden sonra gelen bir ismi belirtmesi ya da nitelemesiyle meydana gelen kelime grubudur. Bu dizilişte sıfat tamlayan, sıfat tarafından nitelenen veya belirtilen ad tamlanan görevindedir.

1.1.1.3.1. Dilcilerimizin Sıfat Tamlaması Üzerine Görüşleri

Muharrem ERGİN, sıfat tamlamasını şu şekilde tanımlamıştır: “Bir sıfat unsuru ile bir isim unsurunun meydana getirdikleri kelime grubudur. Sıfat unsuru isim unsurunu vasıflandırmak veya belirtmek için getirilir” (Ergin 2002: 350).

Leyla KARAHAN, sıfat tamlamasını: “Bir isim unsurunun, bir sıfat unsuruyla nitelendiği veya belirtildiği kelime grubudur.” şeklinde tanımlamıştır (Karahan 1997: 18).

Tahsin BANGUOĞLU, “Sıfat Takımı” diye isimlendirdiği sıfat tamlaması için “Sıfat hiçbir ek almaksızın vasıfladığı, veya belirttiği adın önüne gelerek onunla bir takım teşkil eder. Buna sıfat takımı adını veririz.” tanımını yapmıştır (Banguoğlu 2007: 342).

“Sıfat tamlaması, sıfatın kendisinden sonra gelen adı niteleyerek veya belirterek kurduğu tamlamadır” diyen Vecihe HATİPOĞLU “zincirleme sıfat

taamlaması” diye bir taamlamadan da bahsetmiş ve bunu “bir sıfat taamlaması ile bir adın, bazı ekler alarak en az üç sözcükten kurduğu sıfat taamlaması” şeklinde açıklamıştır (Hatipoğlu 1972: 25).

Mazhar KÜKEY, VeciheHATIPOĞLU’nun zincirleme sıfat taamlaması görü-şüne karşı çıkmış, bu örneklerin zincirleme sıfat taamlaması değil kurallı birleşik sıfatlarla oluşmuş sıfat taamlamaları olduğunu söylemiştir (Kükey1975: 18).

Zeynep KORKMAZ sıfat taamlamasını şu şekilde ifade etmiştir: “Bir adla birleşen sıfatın oluşturduğu kelime grubu sıfat taamlamasıdır. Sıfatın anlam ve işlem bakımından kendi varlığını ortaya koyabilmesi için mutlaka bir adın önünde bulunması ve o adı nitelemesi veya belirtmesi gerekir” (Korkmaz 1992: 133).

Neşe ATABAY, Sevgi ÖZEL, Ayfer ÇAM “Türkiye Türkçesinin Sözdizimi” adlı eserlerinin taamlama kısmında sıfat taamlamasına yer vermemiştir.

Sıfat taamlamasını, takım sözcüğü ile ifade eden Haydar EDİSKUN “Sıfat takımı, bir sıfatla bir isimden oluşan takımlardır” demiştir (Ediskun 2005: 144).

M. Kaya BİLGEGİL, sıfat taamlamasını “Anlamı, bir sıfat veya sıfat hükmündeki bir kelime grubuyla sınırlanan bir ismin teşkil ettiği kelime grubuna, sıfat taamlaması diyoruz” şeklinde açıklamıştır (Bilgegil 2009: 136).

Ahmet BESEREK sıfat taamlaması ile ilgili görüşlerini “Türkçede Cümle

Yapısı” adlı eserinde şöyle açıklamıştır: “ Sıfat tamlaması, bir ismin önüne bir sıfatın gelmesiyle oluşturulan kelime grubudur. Sıfat tamlamasının en önemli özelliği, tamlayanı oluşturan kelimelerin herhangi bir tamlama eki almamasıdır” (Beserek 1991: 28).

Rasih ERKUL sıfat tamlamasını; “Bir sıfat ile bir isim unsurunun oluşturduğu kelime grubu” olarak tanımlamış ve sıfatın tamlayan, yardımcı unsur olarak görevinin temel unsur olan ismi vasıflandırmak veya belirtmek olduğunu söylemiştir (Erkul 2007: 6).

Sıfat tamlamasını “sıfat grubu” başlığı altında açıklayan M. Atâ ÇATIKKAŞ, sıfat grubunun en az iki kelimedenden oluştuğunu, isim soylu kelimelerden sıfat olarak kullanılanın önce, isim olanın sona gelerek ek almadan sıfat tamlamasını kurduğunu belirtmiştir (Çatıkkaş 2001: 197).

Süer EKER Çağdaş Türk Dili’nde sıfat tamlaması için adları nitelemek veya belirtmek amacıyla ad ve ona bağlı sıfatın, tamlama dizilişinde oluşturdukları kelime grubudur, demiştir (Eker 2005: 466).

H. İbrahim DELİCE, sıfat tamlamasını eskilerin “terkîb-i vasfî” terimiyle tanımladıklarını belirtmiş ve bu kelime grubunu şöyle açıklamıştır:“Bir ismin kendinden sonra gelen başka bir ismi nitelemesi veya belirtmesi yoluyla oluşan yüklemsiz söz dizisidir. Sıfat tamlamasında sıfat olan isim belirtilen veya nitelenen isimden önce, çokluk ve hâl ekleri almadan gelir: mavi / elbise gibi. Çokluk, çekim

ve iyelik ekleri ancak nitelenen isimden sonra gelir: yeşil / köşkler gibi” (Delice 2007: 30).

Sıfat tamlamasının, biri niteleyen veya belirten, diğeri nitelenen veya belirtilen iki ögeden oluştuğunu söyleyen Mehmet ÖZMEN; niteleyen veya belirtilenin başta, nitelenen veya belirtilenin ise sonda bulunduğunu ve bir sıfat tamlamasının bir sıfatla bir isimden oluşacağı gibi, birden çok sıfat veya birden çok isimden de oluşabileceğini belirtmiştir (Özmen 2013: 67).

1.1.1.3.2. Metinde Yer Alan Sıfat Tamlaması Örnekleri

• kendisine çok tavsiye edilen bu kitap

(5-1)

• bütün vücud (7-10)

• Raif’in getirdiği kitap (13-26)

• en fena şekil (17-15)

• çok parlak fakat hiç aydınlatmayan ışıklar (17-20)

• daha uzun nefesler (20-20)

• başka bir oda (23-27)

• büyük bir gayret (23-22)

• çıplak ayaklarına geçirdiği iskarpinler (27-5)

• çok sevdiği bir adam (27-13)

• verdiğiniz kitap (29-6)

• samimi ve nazik bir gülümseyiş

(30-1)

• tarihi insanlar (32-5)

• bir Çerkez kızı (32-12)

• dört nala giden bir at (32-13)

• yeni bir terkip (35-1)

• yeni sistemler (35-2)

• arkasında büyük bir ciddiyet gizlenen maznun bir neşe (35-5)

• yalnız yaşama (35-5)

• güzelce, temiz pak bir halayık (35-15)

- telkinimi tamamlayan sabit bakışlar (41-1)
- gayet kuvvetli iki kol (41-6)
- ince bir tefekkür (45-7)
- nahif ve titrek vücut (45-11)
- tek cepheli edebiyatlar (50-22)
- asil ve münevver denilen bir aile (50-25)
- yan yana iki masa (58-1)
- yanıma yaklaşan kadın (58-11)
- masanın etrafındaki beyaz gömlekli adam (64-1)
- son derece samimi gözler (66-10)
- anlayışlı ve fevkalade nazik bir insan (66-15)
- birkaç saat (73-2)
- küçük siyah ve beyaz noktalar (73-26)
- kepenkleri yarıya kadar inik, kapısı kilitli, gayet küçük bir dükkân (81-12)
- hiç yıpranmamış bir alâka (85-17)
- kavuşulan arzular (90-1)
- bir bardak çay (90-23)
- köşeye sıkışmış gölge (95-5)
- mümkün olduğu kadar az vakası olan kitap ve hayat (100-9)
- en kaba görünüş (100-11)

1.1.1.4. Sıfat-Fiil Grubu

Sıfat fiil, “-an, -ası, -mez, -ar, -dik, -ecek, -miş” eklerini alan fiilin cümle içinde çoğunlukla sıfat görevini üstlenmesidir. Burada fiilin anlamını kaybetmeden bu görevi üstendiğini belirtmek gerek.

1.1.1.4.1. Dilçilerimizin Sıfat-Fiil Grubu Üzerine Görüşleri

Muharrem ERGİN, sıfat-fiil grubunu “Bir partisip ile ona bağlı unsurlardan meydana gelen kelime grubudur. Partisip bir fiil şekli olduğuna göre ona bağlı unsurlar da fiilin gerektirdiği unsurlardır. Böylece partisip grubu fiili partisip olan bir fiil

grubu demektir. Partisip grubu isim, bilhassa sıfat olarak kullanılır.” diyerek açıklamış ve bu grup için “partisip grubu” ifadesini kullanmıştır (Ergin 2002: 370).

Leyla KARAHAN, sıfat-fiil grubunu “Bir sıfat-fiil ile bu sıfat fiille bağlı unsur veya unsurlardan kurulan kelime grubudur.” şeklinde tanımlamıştır (Karahan 1997: 21).

Zeynep KORKMAZ sıfat-fiil grubunu, “Sıfat gibi kullanılan fiil şekilleri ile oluşturulan ve cümle içinde sıfat, özne, nesne, zarf gibi görevler yüklenebilen kelime grubudur.” şeklinde açıklamıştır (Korkmaz 1992: 132).

“Sıfat-fiiller, bir yandan bir ismi niteledikleri için sıfat, öbür yandan da özne, nesnetümleç aldıkları için fiil olan kelimelerdir. Sıfat-fiiller -en, -r, -ecek, -miş, -dik, -me yapılı olmak üzere altı tanedir.” şeklinde görüşünü açıklayan Haydar EDİSKUN bu grubu kelime grupları içinde vermeyip “Sıfat-Fiiller (Ortaçlar)” başlığı altında incelemiştir (Ediskun 2005: 249).

Mazhar KÜKEY ve M. Kaya BİLGEGİL ise kelime gruplar içinde sıfat-fiilden bahsetmeyen araştırmacılardandır.

Tahsin BANGUOĞLU, sıfat takımları içerisinde sıfat-fiillerden bahsetmiş ve “Sıfat-Fiil Cümlesi” adı altında sıfat-fiilleri incelemiştir; “Yatık fiillerden sıfat işleyişinde olanlar bir iş cümleinin yüklemi olduklarında o cümleyi olduğu gibi sıfat işleyişine sokarlar ve onu esas cümleinin ad niteliğindeki bir üyesine sıfat yaparlar.

Böylece sıfat cümleleri dediğimiz çeşitli birleşik cümleler kurarlar. Bunlar genellikle sıfat işleyişinde sıfat-fiil cümleleri olup üç zamana göre çeşitlenirler” (Banguoğlu 2007: 501).

Vecihe HATİPOĞLU, sıfat-fiil grubundan ayrı bir grup olarak bahsetmez; ancak “Ortaçlardan kurulan sıfat tamlaması” adı altında sıfat-fiillerin sıfat olarak kullanılmalarını örneklendirir. Düşüncesini şu cümlelerle açıklamıştır:“Sıfat tamlamalarının bazıları, ortaçlardan meydana gelen sıfatlarla kurulur. Bu çeşit sıfatların gerektiğinde çatı eklerini aldıkları ve olumsuzlarının yapılabildiği görülür” (Hatipoğlu 1972: 26).

Ahmet BESEREK kelime grupları içinde incelemeyeği sıfat fiili “Fiilimsiler” başlığı altında inceleyip şöyle açıklamıştır: “Bir cümle içersinden kendisinden önce gelen kelimeleri kendisine bağlayarak yan cümlecikleri oluşturur. Bu yan cümlecikleri, kendisinden sonra gelen –varsa- isimleri sıfat olarak niteleyerek sıfat tamlamalarını oluştururlar” (Beserek 1991: 44).

Sıfat fiil grubunu: “Bir sıfat fiil ile ona bağlı unsurlardan meydana gelen grup” olarak tanımlayan Rasih ERKUL, sıfat fiilin sonda, ona bağlı unsurun da önce geldiğini belirtmiştir (Erkul 2007: 15).

Sıfat fiil grubu için “partisip grubu” ifadesini kullanan M. Atâ ÇATIKKAŞ, sıfat fiil grubunun partisip eki almış geçici isimle, ona bağlı unsurlardan meydana gelen kelime grubu olduğunu dile getirmiş; partisip gruplarının genellikle iyelik eki

alan (-dık, -dik, -acak, -ecek, -r, -ar, -er, -ası, -esi, -miş, -mişv.d.) tamlanan unsuru olduğunu ve iyelik eki ile kullanıldığını belirtmiştir (Çatıkkaş 2001: 197).

Süer EKER; sıfat fiil grubu, sıfat fiil ekleriyle yardımcı ögelerin oluşturduğu sözcük grubudur. Bu grup söz diziminde bütün ögelerin görevini yüklenbilir (Eker 2005: 473).

H. İbrahim DELİCE sıfat-fiil, zarf-fiil ve isim-fiil grubunu “Yüklemsi Öbekleri” başlığı altında açıklamıştır. “Sıfat-fiil Öbeği” ifadesini kullanarak, sıfat-fiil eklerinden birini almış bir fiil ile ona bağlı isim unsurlarından oluşan kelime öbeği olduğunu söylemiştir (Delice 2007: 46).

Mehmet ÖZMEN, Türkçenin Sözdizimi’nde sıfat-fiil grubunun sıfat-fiil eki almış bir fiille ondan önce gelen ve ona bağlanan ögelerden oluştuğunu ve sıfat-fiil grubunun söz dizimi içerisinde sıfatlık veya isimlik olarak kullanıldığını belirtmiştir (Özmen 2013: 119).

1.1.1.4.2. Metinde Yer Alan Sıfat-Fiil Grubu Örnekleri

- bu üç kelimededen yükselen imdat çılgılığı (6-13)
- buna dikkat eden annesi (13-15)
- sinirlere ve kalbe ait bir aksenin tezahürleri üstünde koyulaşan dikkat (18-6)
- otelin içindeki anlaşılmaz ve karışık sesler (18-24)
- kapıya ve duvara tutunan elleri (20-12)
- soğuk algınlığından gelebilecek en tehlikeli hastalık (26-31)
- evlenme hakkında her zaman düşündüğüm şey (31-7)

- bende aradığı ciddiyet (34-3)
- o andaki felsefî şahsiyetimi yapan bütün uyumuş ve durulmuş fikirler (35-1)
- canınızı sıkacak başka şeyler (43-26)
- onun bana verdiği bu tesir (45-13)
- tek başına kaldığımız vakitler (50-14)
- asil ve münevver denilen bir aile(50-25)
- yirmi altı yaşını fazlaca geçen Muallâ Hanım (53-5)
- tecessüsün kudurttuğu kıskançlık (54-3)
- etrafımı saran boşluk ve sessizlik (55-5)
- hani o yıkılanalemlerin gürültüsü? (56-15)
- rahatsız edilmiş insanlar (64-7)
- yanmamış kömürden çıkan zehirli hava (74-8)
- ölçülmüş ve düşünülmüş bir karışıklık (79-4)
- içeriden gelen sesler (83-10)
- hiç yıpranmamış bir alâka (85-17)
- kavuşulan arzular (90-1)
- bedenî suistimallerle geçen ve büyük bir felâketle biten uzun bir kış (93-2)
- hiç kıılmıdamayan bir insan (95-5)

1.1.1.5. Zarf-Fiil Grubu

Fiilin anlamını kaybetmeden cümle içinde zarf görevini üstlenmesidir. Cümleler öğelerine ayrılırken zarf-fiil ve ondan önce gelen ve ona bağlı olan kelimeler ayrılmazlar. Vurgu, zarf-fiilden önceki unsurdadır.

1.1.1.5.1. Dillerimizin Zarf-Fiil Grubu Üzerine Görüşleri

Muharrem ERGİN, zarf-fiil grubunu “Gerundium Grubu” olarak isimlendirmiş ve şöyle açıklamıştır: “Gerundium grubu bir gerundium ile ona bağlı unsurlardan meydana gelen kelime grubudur. Bu grup fiili gerundium olan bir fiil grubu durumundadır. Gerundium grubu daima zarf olarak kullanılır” (Ergin 2002: 371).

Leyla KARAHAN, bu kelime grubunu “Zarf-Fiil grubu” adı altında “Bir zarf-fiil ile bu zarf fiile bağlı unsur veya unsurlardan kurulan kelime grubudur” diye açıklamıştır (Karahan 1997: 23).

Zarf-fiil grubunu “Zarf Öbekleri” adı altında ele alan Tahsin BANGUOĞLU bunu “Zarf öbekleri de bir üçüncü mühim belirtme öbeği niteliği ile gerekse birleşik cümle kuruluşunda geniş yer alırlar. Zarf öbekleri yapıldıkları kelime türüne göre cümlede iki çeşit kelimenin yerini alabilirler, fiiller ve sıfatların. Bunlar bir iç cümlenin yüklemi olduklarında o cümleyi olduğu gibi zarf işleyişine sokarlar, onu esas cümlenin zarf niteliğindeki bir üyesi yerine geçirirler.” şeklinde açıklamıştır (Banguoğlu 2007: 502).

Haydar EDİSKUN, zarf-fiilleri kelime grubu olarak vermemiş, “Bağ-Fiiller (Ulaçlar)” adı altında incelemiş ve “Bir yandan bileşik cümlede iki cümlecığı bağladıkları için bağlaç, öbür yandan da özne, nesne, tümleç aldıkları için fiil olan kelimelerdir” şeklinde bir açıklama yapmıştır (Ediskun 2005: 252).

Zeynep KORKMAZ, zarf fiil grubunu incelememiş fakat zarf fiili şöyle açıklamıştır: “Cümlede yüklem anlamını çeşitli yönlerden etkileyen, fiilden bazı eklerle yapılmış, şahıs ve zaman belirtmeyen zarf görevindeki kelimedir” (Korkmaz 1992: 178).

M. Kaya BİLGEGİL, “Zarf Grupları” başlığı altında şu açıklamayı yapmıştır: “Bir veya birden ziyade zarfla, bir sıfat, bir mastar veya bir fiilden meydana gelen kelime grubuna zarf grubu denir. Bu çeşit gruplarda zarf belirten; sıfat, mastar veya fiil belirtilen durumundadır” (Bilgegil 2009: 160).

Ahmet BESEREK de M. Kaya BİLGEGİL gibi bu konuda “Zarf Grubu” başlığına yer vermiş ve konuyu şöyle açıklamıştır: “ Zarflar, sıfatların, mastarların ve fiillerin önünde bulunarak onları niteler. Yüklem olan fiillerin önünde zarf tümleçlerini meydana getirirler. Zarfların, sıfatların, fiillerin ve mastarların önünde belirten görevlerindedir; bu durumda zarf grupları meydana gelir” (Beserek 1991: 30).

Rasih ERKUL “Cümle Metin Bilgisi’nde zarf fiil grubunu şu şekilde açıklamıştır: “Zarf fiil, bir şahsa ve zamana bağlı kalmadan hareket hali karşılayan şekillerdir. Zarf fiil, fiil kök veya gövdelerine getirilen eklerle yapılır: “-a, -ıp, -erek, -ince, -eli, -iken, -madan” (Erkul 2007: 16).

M. Atâ ÇATIKKAŞ Gerundium Grubu başlığı altında, zarf fiilin, fiillerin hareket hâlini ifade eden eklerle meydana gelen kelime grubu olduğunu ve

gerundium ekini alan fiilin sonda ve diğer unsurların önde bulunduğunu ifade etmiştir. (Çatıkkaş 2001: 202)

Zarf-fiili grubunu “ Zarf-fiillerle yardımcı ögelerin oluşturduğu grup” şeklinde tanımlayan Süer EKER, zarf-fiil eklerinin eylemleri kendilerinden sonraki asıl eyleme bağladığını belirtmiştir. (Eker 2005: 473)

H. İbrahim DELİCE zarf-fiil grubunu, “Bir zarf-fiil eki almış fiil ile ona bağlı unsur veya unsurlardan kurulan kelime öbeği” şeklinde açıklamış ve öbeğin temel unsurunun zarf-fiilli bir fiil unsuru olduğunu belirtmiştir (Delice 2007: 46).

Mehmet ÖZMEN “Türkçenin Sözdizimi” isimli eserinde bu kelime grubunu şöyle tanımlamıştır: “Zarf-fiil grubu, zarf-fiil eki almış bir fiille ona bağlı olan ve ondan önce gelen ögelerden oluşur (Özmen 2013: 124).

Vecihe HATİPOĞLU, Mazhar KÜKEY ve Neşe ATABAY- Sevgi ÖZEL- Ayfer ÇAM zarf fiilleri kelime grubu olarak ele almamıştır.

1.1.1.5.2. Metinde Yer Alan Zarf-Fiil Grubu Örnekleri

- satırların basamaklarını ikişer üçer (13-30)
- atlayarak (5-3)
- kâğıdın içindekilerini eline boşaltır-ken (17-17)
- kendi içine çevrilince (6-5)
- iki nokta kadar küçülüp (9-1)
- kitabı eline alarak (21-1)
- o romandaki adamı düşünerek

- karanlık sofada hiçbir şey görmeyen (24-25)
- hiç haberim olmadan (31-2)
- daima istihza ile karşılayarak (34-4)
- iner inmez (40-14)
- kendisinin haberi olmadan (44-16)
- yaklaştıkça büyüyen şekil (44-20)
- beni bu günkü hüviyetimden ayırarak (46-2)
- zengin olunca (51-10)
- hırıltılarını duyarak (52-26)
- apartmandan çıkınca (55-2)
- hiçbir şey düşünmeden (55-7)
- üç dört yudum alırken (58-17)
- yüzüne bakarak (58-34)
- satırlara göz gezdirdikçe (61-3)
- hizmetçi elini avucuna vurarak (62-27)
- doktor, hiçbir şey yapmadan (64-24)
- kendine geldikçe (65-16)
- kapıdan acele girip (70-10)
- birdenbire sıçrayarak (71-2)
- otomobile girer girmez (76-19)
- bunu düşündükçe (80-32)
- bir bakkala uğrayarak (84-7)
- bir atelyeden çıkıp öbürüne girerek (91-6)
- gözlerini sık sık açıp (95-32)
- başını arkaya dayayarak (99-24)

1.1.1.6. İsim-Fiil Grubu

Bir isim-fiil ile ona bağlı ve ondan önce gelen sözcük veya sözcük gruplarının oluşturduğu gruba isim-fiil grubu denir. Grubun ana unsuru isim-fiildir ve sonda bulunur.

1.1.1.6.1. Dilçilerimizin İsim-Fiil Grubu Üzerine Görüşleri

Muharrem ERGİN, isim-fiil grubunu “Fiil Grubu” adı altında değerlendirip şu şekilde tanımlamıştır: “Fiil isimleri üzerine kurulan kelime grubudur. Fiil isimleri bu grubun esas unsurudur ve en sonda bulunur. Kendisinden önce gelen gerekli un-

surlarla birlikte fiil grubunu meydana getirir. Fiil grubunda kullanılan fiil isimleri, hareket isimleridir. Onun için daha çok –mak, -mek’li fiil isimleri ile fiil grubu yapılır. Bundan sonra –ış, -iş’li hareket isimleri bu gruba elverişlidir. Hareket ismi olarak kullanılınca, –ma’lı, -me’li fiil isimleri fiil grubu yaparlar” (Ergin 2002: 369).

Leyla KARAHAN, isim-fiil grubu için “Bu hareket ismi ile ona bağlı unsur veya unsurlardan kurulan kelime grubudur. Hareket ismi, -mak/-mek eki ile yapılır. Grubun ana unsuru hareket ismi olup sonda bulunur. -ma/-me ve -ış/-iş ekleri ile yapılmış hareket isimleri de isim-fiil grubu kurabilir” şeklinde bir açıklama yapmıştır (Karahan 1997: 24).

Zeynep KORMAZ isim fiil grubuna yer vermemiş, isim fiili ise şöyle açıklamıştır: “Fiilin isim gibi kullanılması; isim gibi kullanılan fiil” (Korkmaz 1992: 89).

Tahsin BANGUOĞLU ise bu grubu “Fiil Öbekleri” adı altında incelemiş ve şu şekilde açıklamıştır: “Fiil öbekleri cümlede aldıkları çekim halleriyle kimsenin, nesnenin ve isimlemenin fiile yaklaşması, onunla öbikleşmesi mahsulüdürler. Cümlede kimsenin fiille öbikleşmesi, en çok tek kişili fiillerde görülür ki bunların da bir takımı birleşik kelime niteliği taşır” (Banguoğlu 2007: 508).

M. Kaya BİLGEGİL “Türkçe Dilbilgisi adlı eserinde isim fiili şöyle tanımlamıştır: “Zaman ve şahısla ilgisi bulunmaksızın, eyleme konu olan kelimelere isim fiil denir” (Bilgegil 2009: 234).

Haydar EDİSKUN, isim-fiillere kelime grubu olarak yer vermemişse de isim fiili şöyle açıklamıştır:“Bir yandan bir eylem adı oldukları için isim, öbür yandan da özne, nesne, tümleç aldıkları için fiil olan kelimelerdir. İsim-fiile mastar da denir” (Ediskun 2005: 247).

Neşe ATABAY, Sevgi ÖZEL, Ayfer ÇAM ve Ahmet BESERЕК kelime grupları içinde isim fiili incelememiştir.

Rasih ERKUL, isim fiil konusunda öncelikle fiil isimlerini , “ iş, hareket bildiren kelimelerin adıdır ve –mek, -iş, -me ekleriyle yapılır” şeklinde açıklamış ve ardından isim fiil grubunun “ bir fiil ismi ile özne, nesne, tümleç ve zarf unsurlarından biri veya bir kaçından oluşan kelime grubu” olduğunu söylemiştir (Erkul 2007: 15).

M. Atâ ÇATIKKAŞ “Türk Dili Kılavuzu” adlı eserinde isim fiil grubunu Muharrem Ergin gibi “Fiil Grubu” başlığı altında incelemiştir ve isim fiili şöyle tanımlamıştır: “Fiilden isim yapan eklerle (-mak, -mek, -ma, -me, -ış, -iş’le) hareket ismi meydana getiren gruplardır” (Çatıkkaş 2001: 201).

Ahmet BESERЕК “Fiilimsiler” başlığı altında isim fiili şöyle açıklamıştır: “İsim-fiiller, kendisinden önce gelen kelime veya kelime gruplarını (kendisine bağlanabilecek durumda olanları) kendisine bağlayarak yan cümlecikleri oluştururlar. Bu yan cümlecikler, temel cümlenin öznesi, nesnesi veya dolaylı tümleci olabilir” (Beserek 1991: 45).

İsim fiil grubunu “Eylem Grubu” adı altında değerlendiren Süer EKER eylem grubunun, eylem tabanlarına getirilen ad eylem ekleri –mA, -mAk, -l ve yardımcı öge ile oluşturulan grup olduğunu belirtmiştir (Eker 2005: 474).

H. İbrahim DELİCE, isim-fiil öbeği başlığıyla şu açıklamaları yapmıştır: “-mAk; -mA ve –ş isim-fiil eklerinden birini almış bir fiil ile ona bağlı isim unsurlarından oluşan kelime öbeğidir. Genellikle isim-fiil öbeği yapan –mAk ve –mA ekleridir. –ş daha çok iş isimleri yaptığı için isim-fiil öbeği yapım işlevinde fazlaca kullanılmamaktadır” (Delice 2007: 45).

Mehmet ÖZMEN isim-fiil grubunun –Iş/-Uş, -ma/-me, -mak/-mek isim-fiil eklerinden birini almış bir fiille, ondan önce gelen, ona bağlanan ögelerden oluştuğunu, bu grupta asıl ögenin sonda yardımcı ögenin ise başta bulunduğunu, bu grubun söz dizimi içerisinde isimlik olarak kullanıldığını Türkçenin Sözdizimi adlı eserinde açıklamıştır (Özmen 2013: 118).

1.1.1.6.2. Metinde Yer Alan İsim-Fiil Grubu Örnekleri

- kitapla kendisi arasındaki yabancı-
lığı azaltmak (5-7)
- bu sefer tam uyanış (6-24)
- musluğa kadar gitme (10-23)
- yavaş yavaş kuvvetlenme (13-2)
- ne olduğunu öğrenme (14-14)
- bu sesleri daha çabuk yürütmek
(17-5)
- kuvvetli bir titreme (17-10)
- vücudu yere yıkılmak (20-11)
- kendini koruma (20-14)
- nefes almak (24-17)
- ölüm pahasına hareketler yapmak
(24-21)
- bu güzellikten uzaklaşma (27-6)

- izdivaç nazariyesi yapabilmek (31-13)
- yeni sistemler arama (35-2)
- kendini bırakış (37-3)
- kendisine bakmamak (37-11)
- onu bulmak (41-23)
- şüphe etme (45-2)
- seciyelerini muhafaza ettirmek (47-1)
- bir insanı tamamıyla tanımak (50-6)
- camlı bölme (57-7)
- zorla içirmek (58-11)
- hayal şekline girme (61-10)
- kabul etmek (62-6)
- bir baş dönmesi (62-25)
- mevki tayin etme (64-30)
- eseri başından itibaren okuma (73-10)
- ehemmiyeti saklamak (75-3)
- bir dosta rast gelmek (77-4)
- arzusunu yenmek (80-26)
- birbirleriyle konuşmama (82-3)
- bir bardak çay içmek (90-23)
- söze başlama (96-2)
- bazı şeyler anlamak (98-33)

1.1.1.7. Tekrar Grubu

Anlamı kuvvetlendirmek ve pekiştirmek için eş anlamlı, yakın anlamlı ya da zıttanamlı iki kelimenin bir araya gelerek oluşturduğu kelime grubuna tekrar grubu denir. Tekrar grubunu oluşturan kelimelerin arasına virgül konmaz. Tekrarlar cümlede çokluk, süreklilik ve beraberlik anlamları da katar. Tekrar grupları, cümlede ve kelime gruplarında isim, sıfat ve zarf olarak kullanılır.

1.1.1.7.1. Dilçilerimizin Tekrar Grupları Üzerine Görüşleri

Tekrar gruplarının tanımını, “Bir nesneyi, bir hareketi karşılamak üzere eş görevli iki kelimenin meydana getirdiği iki kelime grubu” olarak yapan Leyla KARAHAN, tekrar gruplarının özelliklerini ise şu şekilde sıralamaktadır; anlam

kuvvetlendirme, nesne ve harekete çokluk, süreklilik ve beraberlik anlamı kazandırma, çekim eki alma, grup içerisindeki kelimeler arasında virgül bulundurmama, cümle içerisinde isim, sıfat ve zarf görevi yapabilme. Ayrıca tekrar grubu kelimelerinin zamir bağlama ve çekim edatı haricinde kalan bütün kelimelerden oluşabileceğini de belirtmiştir. Leyla Karahan tekrar gruplarını;

- Unsurları aynı olan
- Unsurları yakın anlamlı olan
- Unsurları zıt anlamlı olan tekrar grupları olarak sınıflandırmıştır (Karahan 1997: 26).

Muharrem ERGİN, aynı cinsten iki kelimenin arka arkaya getirilmesi ile meydana gelen kelime grupları olarak tanımladığı tekrar gruplarını “tekrarlar” olarak adlandırmıştır. Muharrem ERGİN, tekrar grubunu, aynen tekrarlar, eş manalı tekrarlar, zıtmanalı tekrarlar ve ilaveli tekrarlar olarak dört alt grupta incelemiştir. Tekrarların

ortak özelliklerini ise şu şekilde sıralamıştır:

- Kuvvetlendirme
- Çokluk
- Devamlılık fonksiyonu (Ergin 2002: 345).

M. Kaya BİLGEGİL tekrar grubunu “ikizleme” adı altında incelemiştir. Tekrar grubunu “Aynı cinsten iki kelimenin tekrar etmesiyle (araya hiçbir ek girmeden) oluşan gruplar” şeklinde tanımlayan M. Kaya Bilgegil ve bunları; Aynı Kelimelerin Tekrarıyla, Zıt Anlamlı Kelimelerin Bir Araya Getirilmesiyle, Eş anlamlı Kelimeleri

Bir Araya Getirmekle, Anlamları İlgili Kelimelerin Bir Araya Getirilmesiyle, Ses ilaveli ikizlemeler olmak üzere beş grupta incelemiştir (Bilgegil 2009: 161).

Tahsin BANGUOĞLU, tekrar grubunu “bağımsız bağlam öbekleri” diye isimlendirmiş ve “Belirtme öbeği olarak bağlam öbekleri dilimizde geniş ölçüde bağlamsız yapılmış görülürler. Bunları başlıca iki sınıfta toplayabiliriz:

1. İkilemeler

2. Koşma takımları” şeklinde açıklamıştır (Banguoğlu 2007: 512).

İkilemelerin Türkçenin çok önemli bir özelliği olduğunu belirten Vecihe HATİPOĞLU, ikilemeleri, anlatım gücünü artırmak, anlamı pekiştirmek, kavramı zenginleştirmek amacıyla aynı sözcüğün tekrar edilmesi veya anlamları birbirini andıran iki sözcüğün yan yana kullanılması şeklinde tanımlamaktadır. Türkçedeki ikilemelerin, zenginlik ve yaratma gücünü gösterdiğini belirten HATİPOĞLU, ikilemeleri şu şekilde sınıflandırmıştır:

- Sözcük yapısı bakımından ikileme türleri
- Aralıklı ikilemeler
- Sözcük türü bakımından ikilemeler
- Yapı ve kuruluş bakımından ikilemeler
- Ad, kök veya gövdelerinden kurulan ikilemeler
- Eylem kök veya gövdelerinden kurulan ikilemeler
- Görev bakımından ikilemeler
- Anlam bakımından ikilemeler
- Anlam bakımından ikilemeyi kuran sözcükler (Hatipoğlu 1971. 120).

Mahzar KÜKEY, “İkilemeler” başlığı altında değerlendirdiği tekrar grubunu “aynı soy iki sözcüğün arka arkaya getirilmesiyle ya da taklit edilmesiyle oluşan sözcük öbeğine ikileme denir” diye açıklar. Tekrar grubunu “aynı sözcüğün yinelenmesiyle oluşan ikileme, eş anlamlı sözcüklerle oluşan ikileme, zıt anlamlı sözcüklerle oluşan ikileme, yakın anlamlı sözcüklerle oluşan ikileme, anlamlı bir sözcükle, anlamsız bir sözcükten oluşan ikileme, sözcük başına bir hece eklenmesiyle oluşan ikileme” olmak üzere yedi bölüme ayırmıştır (Kükey 1975: 3).

İkilemeleri “aynı, yakın ya da zıt anlamlı iki veya daha çok kelimenin anlam bakımından sadece bir tek kelimenin anlamını göstermek üzere yan yana gelmesi” olarak tanımlayan Zeynep KORKMAZ ikilemeleri; Aynı kelimenin tekrarı ile kurulanlar, Eş veya yakın anlamlı kelimelerle kurulanlar, Zıt anlamlı kelimeler ile kurulanlar, Aynı kelimenin ön sesinin değiştirilerek tekrarlanması ile kurulanlar şeklinde sınıflandırmaktadır (Korkmaz 1992: 82).

Ahmet Beserek, “Tekrarlar aynı kelimenin, eş anlamlı iki kelimenin, zıt anlamlı iki kelimenin ve biri ilaveli iki kelimenin üst üste kullanılmasıyla meydana gelir diyerek tekrar gruplarını dörde ayırmıştır (Beserek 1991: 30).

“Cümle Metin Bilgisi” adlı kitabında Rasih ERKUL, aynı cinsten iki kelimenin art arda getirilmesiyle meydana gelen kelime grubu olduğunu söylediği tekrarları “aynen tekrarlar, eş anlamlı tekrarlar, zıt anlamlı tekrarlar ve ekli tekrarlar” olmak üzere dört gruba ayırmıştır (Erkul 2007: 5).

M. Atâ ÇATIKKAŞ “Tekrarlar ve İkilemeler” başlığı altında, aynı cinsten eksiz iki kelimenin arka arkaya getirilmesidir” açıklamasını yapmış ve şu şekilde sınıflandırmıştır bir sınıflandırma yapmıştır:

- a. Eş anlamlı tekrarlar
- b. Zıt anlamlı tekrarlar
- c. İlaveli tekrarlar (Çatıkkaş 2001: 198).

Süer EKER, “tekrar grupları aynı, yakın ya da karşıt anlamlı iki sözcüğün bir tek sözcük gibi işlev görmek üzere, yan yana gelmesiyle oluşur” dedikten sonra tekrar gruplarını “aynen tekrar grubu, yakın ya da eş anlamlı tekrar grubu, karşıt anlamlı tekrar grubu, ilaveli tekrar grubu” olmak üzere dörde ayırmıştır (Eker 2005: 469).

H. İbrahim DELİCE, “Ya yakın veya zıt anlamlı aynı cins iki kelimenin arka arkaya getirilmesi ya bir kelimenin ilk sesinin m sesiyle değiştirilerek tekrar edilmesi ya da bir kelimenin ilk hecesinin üzerine m,p,r,s seslerinden birinin ilave edilerek kelimeyle birlikte söylenmesi yoluyla oluşturulan kelime öbekleri” dediği tekrar gruplarını şöyle sınıflandırmıştır: 1. Aynen Tekrar Öbeği, 2. Yakın Anlamlı Tekrar Öbeği, 3. Zıt Anlamlı Tekrar Öbeği, 4. Farsça /be, Â, ender/ ile Yapılan Tekrar Öbekleri, 5. Sayılı Tekrar, 6. Edatlı tekrar Öbeği, 7. Bir Kelimesi Anlamlı Tekrar Öbeği, 8. İlaveli Tekrar Öbeği (“M” ilaveli Tekrar ve Hece İlaveli Tekrar) (Delice 2007: 31).

Mehmet ÖZMEN ikilemeleri, “İki kelimenin güçlendirme, abartma, çoğaltma, birliktelik, sıralama vb. işlevlerle peş peşe gelmesiyle oluşan kelime grubudur”

şeklinde tanımlamıştır. İkilemelerin arasına başka kelime veya kelime grubu giremeyeceğini, kelimelerin birbirine eksiz olarak bağlandığını söyleyen ÖZMEN'in ikilemeler konusundaki sınıflandırması şöyledir:

1. Yapı Bakımından İkilemeler

1.1. Aynı Kelimenin Arka Arkaya Kullanılmasından Oluşan İkilemeler

1.2. İki Farklı Kelimenin Yan Yana Kullanılmasından Oluşan İkilemeler

1.3. Aynı Kelimenin Farklı Ek Almış Biçimlerinden Oluşan İkilemeler

1.4. Eklemeli İkilemeler

2. Anlamları Bakımından İkilemeler

2.1. Bir Kelimenin Peş Peşe İki Kere Kullanılmasından Oluşan İkilemeler

2.2. Eş Anlamlı Kelimelerden Oluşan İkilemeler

2.3. Yakın Anlamlı Kelimelerden Oluşan İkilemeler

2.4. Zıt Anlamlı Kelimelerden Oluşan İkilemeler

2.5. Aralarında İlgi Benzerlik veya Bit Bütünü Oluşturma İşlevi Olan Kelimelerden Oluşan İkilemeler

3. Sözdizimi İçerisindeki Görevleri Bakımından İkilemeler (Özmen 2013: 75).

1.1.1.7.2. Metinde Yer Alan Tekrar Grubu Örnekleri

Leyla Karahan'ın tekrar gruplarını; unsurları aynı olan, unsurları yakın anlamlı olan ve unsurları zıt anlamlı olan tekrar grupları olarak sınıflandırdığını belirtmiştik. Bu tasnife göre eserden örnekler şu şekildedir:

1.1.1.7.2.1. Unsurları Aynı Olan Tekrar Grubu

• sık sık (6-12)

• derece derece (8-3)

- ağır ağır (9-21)
- yavaş yavaş (11-11)
- parça parça (14-2)
- boydan boya (20-12)
- derin derin (21-14)
- uzun uzun (22-10)
- tekrar tekrar (21-19)
- elden ele (23-28)
- boylu boyuna (26-3)
- birer birer (35-2)
- kendi kendine (38-1)
- ayrı ayrı (28-13)
- baş başa (50-15)
- yan yana (58-1)
- bol bol (66-9)
- türlü türlü (68-4)
- adım adım (79-1)
- kol kol (83-1)
- yavaş yavaş (86-1)
- horulhorul (86-15)
- gitgide (87-8)
- için için (89-22)
- vıcık vıcık (89-26)
- sık sık (95-32)
- yan yana (98-17)

1.1.1.7.2.2. Unsurları Yakın Anlamli Olan Tekrar Grubu

- şuraya buraya (10-3)
- ara sıra (63-14)

1.1.1.7.2.3. Unsurları Zıt Anlamli Olan Tekrar Grubu

- iner inmez (40-14)
- inip kalkmak (40-21)
- az çok (51-22)
- görür görmez (77-10)
- girer girmez (79-5)

1.1.1.8.Edat Grubu

Bir isim unsuru ile “için, kadar, göre,ile, diye, rağmen, karşı, doğru, gibi, dolayı...” edatı ile kurulan kelime grubudur. İsim unsuru başta, edat sonda bulunur. Birleşmenin ekli veya eksiz oluşu isim veya edatın türüne bağlıdır. Edat grubunda isim unsuru kelime grubu olabileceği gibi birden fazla isim unsuru da bulunabilir.

1.1.1.8.1. Dilcilerimizin Edat Grubu Üzerine Görüşleri

Muharrem ERGİN, edat grubunu şöyle açıklamıştır: “Bir isim unsuru ile bir son çekim edatının meydana getirdiği kelime grubudur. İsim unsuru önce, son çekim edatı sonra getirilir. Edat unsuru, daima tek kelime halindedir. İsim unsuru ise tek bir kelime olabileceği gibi isim yerine kullanılan bir kelime grubu da olabilir” (Ergin 2002: 365).

Zeynep KORKMAZ, edat grubu hakkında şunları söylemiştir: “Bir isim veya isim soylu kelimedenden sonra gelen edatın eklendiği kelime ile birlikte oluşturduğu gruptur. Edat grupları, cümle içinde sıfat veya zarf görevindedir” (Korkmaz 1992: 51).

Leyla KARAHAN, “Bir isim unsuru ile bir çekim edatından kurulan kelime grubudur. Bu grupta, isim unsuru başta, çekim edatı sonda bulunur. Bu grupta birleşme, isim unsurunun ve edatın türüne göre ekli veya eksiz olur. Edat grubu cümle ve kelime grupları içinde sıfat, zarf ve isim görevi yapar. Bu grup cümlenin kuruluşuna yüklem olarak da katılır. Grubun vurgusu isim unsuru üzerindedir.” diyerek edat grubunu açıklamıştır (Karahan 1997: 28).

Tahsin BANGUOĞLU, edat grubu için “Takı Öbeği” ifadesini kullanmış ve grubu şu şekilde açıklamıştır: “İsimlerden sonra gelip onların söz içinde başka unsurlar ile ilişkilerini kuran kelimelere takı adını veriyoruz. Bunlar başlı başına bir kavram sahibi olmayıp iki kavram arasındaki ilişkiyi belli etmeye yararlar. Takılar yalnız adlara değil her türlü isimlere gelirler” (Banguoğlu 2007: 385).

Mazhar KÜKEY, edat grubunu “İlgeç Öbeği” diye adlandırmışveşöyle açıklamıştır: “Bir kısım ilgeçlerin, bir ad ögesiyle oluşturduğu sözcük öbeğine ilgeç öbeği adı verilir” (Kükey1975: 27).

Vecihe HATİPOĞLU ise “Türkçenin Söz Dizimi” adlı eserinin “Tamlamalar” bölümünde “İlgeçli Tamlama” adını verdiği edat grubu için şöyle bir tanım yapmıştır:“Bir adla bir ilgecin kurduğu tamlamaya ilgeçli tamlama denebilir” (Hatipoğlu 1972: 32).

Neşe ATABAY vd., “Sözcük Türleri”adlı eserlerinde edat grubunu ayrı bir bölüm halinde, kelime grubu olarak ele almamışlar, ancak “ilgeç” başlığı altında edat grubundan şu şekilde bahsetmişlerdir:“İlgeçler, ad ve adıllarla birlikte çoğu kez tamlama biçiminde kullanılır; bu tamlamaya ilgeçli tamlama denir (Atabay-Özel-Kutluk 1983: 136).

“Türkçede Cümle Yapısı” isimli eserinde Ahmet BESEREK edat grubunun son çekim edatlarından birinin bir isim soylu kelimedden sonra meydana geldiğini ve

edatların kendilerinden önce gelen kelimelerle yeni bir anlam kazandığını belirtmiştir (Beserek 1991: 29).

Edat grubunu “Bir isim unsuru ile bir son çekim edatının meydana getirdiği kelime grubu” olarak tanımlayan Rasih ERKUL, edat unsurunun daima tek kelime halinde bulunabileceğini, isim unsurunun ise tek kelime yanında isim yerine kullanılan bir kelime grubu da olabileceğini söylemiştir (Erkul 2007: 13).

M. Atâ ÇATIKKAŞ “Türk Dili Kılavuzu” adlı eserlerinde edat grubundan “Bir isimden sonra gelen edatların meydana getirdiği grup” olarak bahsetmiştir (Çatıkkaş 2001: 201).

Haydar EDİSKUN, “Türk Dilbilgisi” adlı eserinde edat grubunu kelime grubu olarak incelememiş, ancak “edatlar” başlığı altında edat grubundan şu şekilde bahsetmiştir: “Edatlar tek başlarına anlamları olmayan, ancak anlamlı kelimelere, takımlara, kelime öbeklerine ulandıkları ya da bir cümleye girdikleri zaman çeşitli anlam ilgileri kuran ve böylece kendi anlamları sezilen kelimelerdir. Edatlar, ulandıkları kelime ya da kelimeler ile ya sıfat ya da zarf öbeği olabilirler (Ediskun 2005: 284).

Süer EKER “ Bir ad soylu sözcüğün, yalın durumda ya da yaklaşma, uzaklaşma, ilgidurumu eklerinden birini alarak bir son çekim edatına bağlanmasıyla oluşturduğu gruptur” dediği edat grubunu şu şekilde sınıflandırmıştır:

- 1) Adlarla eksiz olarak birleşenler
- 2)Zamirlerin ilgi durumuyla birleşenler
- 3)Adların ve zamirlerin yaklaşma durumuyla birleşenler
- 4) Adların ve zamirlerin uzaklaşma durumu ile birleşenler (Eker 2005: 472).

H. İbrahim DELİCE “Türkçe Sözdizimi” adlı eserinde edat öbeğinin genel bir tanımını vermeden bu öbeği dört alt başlığa ayırıp şu şekilde açıklamıştır:

1. Bağlama Edatı Öbeği: Bağlama edatlarıyla birbirine bağlanmış iki veya daha fazla cümleden küçük biçimbirimsel birleşenin oluşturduğu kelime grubudur. Bu öbeği Leyla KARAHAN kelime grupları içinde “Bağlama Grubu” başlığıyla incelemiştir.
2. Çekim Edatı Öbeği: Bir isim unsuru ile bir çekim edatından kurulan kelime öbeğidir. Bu öbeği Leyla KARAHAN kelime grupları içinde “Edat Grubu” başlığıyla incelemiştir.
3. Ünlem Edatı Öbeği: Bir Ünlem Edatı İle bir isim unsurundan kurulan kelime öbeğidir. Bu öbeği Leyla KARAHAN kelime grupları içinde “Ünlem Grubu” başlığıyla incelemiştir.
4. Pekiştirme Edatı Öbeği: Bazı bağlama, ünlem ve çekim edatları, cümle öğelerini veya cümlenin tamamını pekiştirmek için kullanılabilir. Cümle öğelerini pekiştirmek için kullanılırsa cümle ögesi ile pekiştirme edatı pekiştirme edatı öbeği ortaya çıkar (Delice 2007: 20).

Edat grubunun bir edatla ondan önce gelen bir isim, isimsi veya isimlikten oluştuğunu söyleyen Mehmet ÖZMEN, bugün Türkiye Türkçesinde kullanılan ve edat grubu oluşturan edatları şöyle sıralamıştır: ait, başka, beri, dair, değin, dek, diye,

doğru, evvel, gayri, gibi, göre, için, sonra, ile, dolayı, kadar, karşı, karşın, önce, öte, ötürü, rağmen, sıra, üzere, ötürü, yana (Özmen 2013: 100).

1.1.1.8.2. Metinde Yer Alan Edat Grubu Örnekleri

- aşağıya kadar (5-3)
- okumak için (6-5)
- hiçbir yere değmeden sallanıyor-
muş gibi (7-7)
- büyük bir korku ile (8-5)
- yılan parçaları varmış gibi (9-20)
- yere düşmemek için (10-24)
- bu telin sonuna kadar (11-11)
- anlayabilmek için (12-2)
- onun boynu ile (13-18)
- yemişin bir parçası dışarı fırlayacak
kadar (14-7)
- sofradakilerin bakışlarıyla (14-11)
- kapıyı açmak için (15-2)
- uğultular başını ağrıtabilecek kadar
(15-7)
- hâlden anlayın beşerî alâka ile (16-
2)
- oraya kadar ok gibi giden dikkatiy-
le (16-5)
- üflenen bir ışık gibi (17-3)
- bir parmağıyla (17-11)
- tersine dönerek bir ok gibi (17-20)
- bir örümcek ağının içinden bakıyor
gibi (19-15)
- avazı çıktığı kadar (19-27)
- derin bir nefes almak ihtiyacıyla
(19-30)
- yukardan aşağı kadar (20-1)
- kendini koruma insiyakiyle (20-14)
- pantolonunu çekmek için (24-22)
- içerde bir adam olmak ihtimaliyle
(24-28)
- klasik terbiye almış bir kız için (28-
21)
- mahzurlarını görecekle kadar (32-11)
- sayısız imkân ve âlemlerine doğru
(35-4)
- kendi kendine sorduğu gibi (38-5)
- böyle bir şüpheyi yüklenemeyecek
kadar (39-5)
- arkadaşlarından biriyle (41-5)

- yavaş yavaş nüfuz eder gibi (45-8)
- lâzım olduğu kadar (50-8)
- yalnız kalmak korkusu kadar (50-20)
- sakın adımlarla (55-2)
- mânasız üç heceden başka (57-22)
- büyük bir alevle (62-2)
- o adama doğru (64-3)
- vücudu kenara doğru (64-35)
- bir sıçrayışta atlamış gibi (70-22)
- Muallâ pencereye doğru (75-3)
- gündüz gelen ziyaretçiler gibi (76-8)
- üç kişinin ayakta durabileceği kadar (81-22)
- lezzetli uçurumlarına doğru (86-1)
- bir bardak çay içmek için (90-23)
- bana doğru (95-26)
- akli sahadan kaçmak için (98-8)
- mümkün olduğu kadar (100-9)

1.1.1.9. Bağlama Grubu

“Ve, veya, ile, fakat, ama, değil” gibi bağlama edatları ile birbirine bağlanmış iki veya daha fazla ismin oluşturduğu kelime grubudur. Bu grup cümle içerisinde isim gibi kullanılır.

1.1.1.9.1. Dilcilerimizin Bağlama Grupları Üzerine Görüşleri

Muharrem ERGİN, bağlama grubunu: “Sıralama bağlama edatlarıyla yapılan kelime grubudur. Bugün sıralama edatları ve, ile ve bir de ara (...den ...e kadar) ifade eden Arapça ilâ’dır.” diye açıklar; denkleştirme edatları ve karşılaştırma edatları ile yapılan birliklerin de bağlama grubu sayılabileceğini belirtir (Ergin 2002: 349).

Tahsin BANGUOĞLU, bağlam öbekleri olarak adlandırdığı bağlama grubunun, söz içerisinde aynı işleyişte bulunan iki ya da daha çok kelimenin birbirlerine bağlanmalarını yardımcıyla bağlanması sonucu ortaya çıktıklarını belirtmiştir. Bağlam

öbeklerinin, kısaltmış yargı öbekleri olarak kullanılacaklarını ve bunların deyim ve atasözlerine de dönüşebileceğini belirtmiştir (Banguoğlu 2007: 510).

Bağlama grubunu “Bağlaçlı Tamlama” başlığı altında inceleyen Vecihe HATİPOĞLU, bağlama grubunu tamlayanı veya tamlananı birden fazla olan ve araya bağlaç alan ad veya sıfat tamlamaları olarak tanımlamıştır (Hatipoğlu 1972: 33).

Leyla KARAHAN, bağlama grubunu, “bağlama edatları ile birbirine bağlanmış iki veya daha fazla isim unsurunun meydana getirdiği kelime grubudur” şeklinde tanımlamıştır. “ ve ,veya, ile, ilâ, fakat, ama, değil gibi bağlama edatlarının isim unsurlarının arasında bulunduğunu, isim unsurlarının grubun kuruluşuna eşit olarak katıldığını belirtmiştir. Bunun yanı sıra içinde ikiden fazla isim unsuru bulunan bir bağlama grubunda “ve” bağlama edatının son iki isim unsurunun arasında yer aldığını da söylemiştir (Karahan 1997: 30).

Bağlama grubunu, “ve, ile, ne .... ne, hem ... hem, ya ...ya, yahut, veya, ya da,ha...ha, gerek gibi bağlaçlarla oluşturulan sözcük öbekleri verir.” şeklinde tanımlayarak “Bağlama Öbeği” olarak adlandıran araştırmacı ise Mazhar KÜKEY’dir (Kükey 1975: 9).

Zeynep KORKMAZ “Bağımlı Kelime” olarak adlandırdığı bağlama grubunu: “İsimçekimine girmeyen ve cümle içinde öteki kelime grupları ile anlam ilişkisi kurmaya yarayan ve tek başına bir anlam ifade etmeyen kelimeler” olarak tanımlamıştır (Korkmaz 1992: 17).

Bağlama grubunu “bağlaç” başlığı altında inceleyen Haydar EDİSKUN, kelime öbeklerini ve cümleleri hem biçim bakımından hem de anlam bakımından birbirine bağlayan kelimeler olarak açıklamıştır (Ediskun 2005: 303).

Süer EKER bağlama grubunun en az iki eşit ögenin bir bağlama edatıyla oluşturduğu grup olduğunu ve isim ögesinin ikiden çok olması durumunda bağlama edatının son iki öge arasında yer alacağını söylemiştir (Eker 2005: 476).

M. Atâ ÇATIKKAŞ bağlama grubu için “Türk Dil Bilgisi” adlı eserinde şöyle bir açıklama yapmıştır: “Türkçedeki sıralama edatlarından “ve”, “ile” ve Arapça “ilâ” (“-den... e ‘kadar”) edatları ile yapılır. Bu edatlarla birbirine bağlanan iki unsur birlikte bağlama grubunu meydana getirir” (Çatıkkaş 2001: 194).

“Edatlardan, bağlama edatları; cümlede kelimeleri veya anlamca ilgili cümleleri birbirine bağlarlar. Bağlama edatlarından “sıralama edatları”yla yapılan kelime grubuna “bağlama grubu” adı verilir. Bugünkü sıralama edatları; “ve, ile”dir.” şeklindeki açıklamayı “Cümle Metin Bilgisi” adlı kitabında Rasih ERKUL yapmıştır (Erkul 2007: 6).

Bağlama grubunu “Bağlaç Grupları” başlığı altında inceleyen Ahmet BESEREK bağlama gruplarının iki ayrı kelimenin veya kelime grubunun arasına bir bağlaç konarak yapıldığını ve bu şekildeki gruplarda kelimelerin birbirlerinin niteleyeni veya belirteni olmadığı belirtmiştir (Beserek 1991: 30).

M. Kaya BİLGEGİL “Türkçe Dilbilgisi” adlı kitabında, aralarında toplayıcı yön bulunan terimlerin bir hükümle birleştirilmesi veya hükümlerin bir kavrama isnadi, bağlaç gruplarını oluşturur demiş ve bağlaç gruplarının;

- 1) Araya bir vasıta katmaksızın veya değiştirmeksizin kelimeleri yan yana getirmekle
- 2) Birinci terimin sonuna bağ fiil getirmekle
- 3) Terimlerinin arasına veya başlarına bağlaçlar getirerek kurulduğunu belirtmiştir (Bilgegil 2009: 143).

Neşe Atabay, Sevgi Özel ve Ayfer Çam “Türkiye Türkçesinin Sözdizimi” adlı eserlerinde kelime grubu olarak bağlama grubuna yer vermemişlerdir.

H. İbrahim DELİCE edat öbekleri içinde incelediği bağlama edatı öbeğinin bağlama edatlarıyla birbirine bağlanmış iki veya daha fazla cümleden küçük biçimbirimsel birleşenin oluşturduğu kelime öbeği olduğunu söylemiştir (Delice 2007: 20).

Bağlama grubunu için “İki kelime veya kelime grubunun bir bağlaçla birbirine bağlanmasıyla oluşur” şeklinde bir açıklama yapan Mehmet ÖZMEN, bu gruba katılan her iki ögenin de kelime veya kelime grubu olabileceği gibi, birinin kelime diğerinin de kelime grubu olabileceğini belirtmiştir. ÖZMEN eserinde “değil, fakat, gerek, hatta, hem de, ... Da/De... Da/De, hem ... hem (de), ile, kâh ... kâh, ne ... ne, ve, u/ü, vu/vü, veya, yahut, veyahut ya da, ya ... ya, ya ...yahut, yahut, yahut da bağlaçlarıyla bağlanan bağlama gruplarına yer vermiştir (Özmen 2013: 80).

1.1.1.9.2. Metinde Yer Alan Bağlama Grubu Örnekleri

1.1.1.9.2.1. “ve” Bağlacı İle Kurulanlar

- titremeler ve baygınlıklar (5-5)
- pembe ve saf bir aydınlık (10-13)
- yorgun ve boş gözler (16-24)
- alçak ve keskin bir ses (17-18)
- samimî ve nazik bir gülümseyiş (30-1)
- تنها ve geniş cadde (55-2)
- boğuk ve manasız bir ses (65-4)
- demokrasiye ve hürriyete (87-11)
- yenilmez ve korkunç mantık (98-7)

1.1.1.9.2.2. “değil” Edatı İle Kurulanlar

- yatağında değil mezarda (19-6)
- yalnız vücudun değil ruhun etrafını da çeviren bir sükût (34-13)
- yanında değil, hatta ruhunun içinde (38-14)
- nasihat değil, böyle bir vekâlet (44-8)
- sizden değil, sizden ve kendimden (52-16)
- dürtülerek değil, rahat ve tabii bir surette (72-26)

1.1.1.9.2.3. “veya” Bağlacı İle Kurulanlar

- bir münekkidin veya birkaç kişinin söyledikleri (38-16)
- radyo veya çarliston (46-9)
- çalgılı kahve veya bar (46-13)

- içinde doğacağı gıpta veya istihfaf (61-10)
- bir İngiliz veya bir Avrupa aristokrati (78-8)

1.1.1.9.2.4. “ile” Bağlacı İle Kurulanlar

- yatakla yorgan arasındaki boşluk (7-7)
- boynu ile kaşları (13-18)
- kapının topuzu ile anahtar deliği (15-10)
- bir kadınla erkek (53-6)
- iki masa ile kerevet arası (81-22)

1.1.1.9.2.5. “ne....ne” Bağlacı İle Kurulanlar

- ne otele gitmek, ne yalnız kalmak, ne düşünmek, ne uyumak (56-4)
- ne ümit ne teessüf (56-18)
- ne memnun ne de gayri memnun (76-7)
- ne zeki ne de güzel bir şey (78-7)

1.1.1.9.2.6. “hem....hem” Bağlacı İle Kurulanlar

- hem enteresan hem değil (21-30)
- hem gizli hem âşikâr (45-4)
- hem müfrit hem mutedil olmak (51-19)
- hem bayağılığını hem de fevkalâdeliğini (62-4)
- hem dostunu hem de tanıdığı hastabakıcının güler yüzünü (66-8)

1.1.1.9.2.7. “mi” Edati İle Kurulanlar

- ölecek mi kalacak mı (21-38)

1.1.1.10. Unvan Grubu

Kişi adıyla bir unvan veya akrabalık isminin ek almadan oluşturduğu gruptur. Unvan veya akrabalık adı kişi adından sonra gelir. Unvan grubunda şahıs ismi, birleşik isim olabilir.

1.1.1.10.1. Dilcilerimizin Unvan Grubu Üzerine Görüşleri

Muharrem ERGİN, unvan grubunu “Bir şahıs ismi ile bir unvan veya akrabalık isminden meydana gelen kelime grubudur. Şahıs ismi önce, unvan veya akrabalık ismi sonra gelir. Her iki unsur da hiçbir ek almaz. Doğrudan doğruya yan yana gelirler.” ifadesiyle açıklamıştır (Ergin 2002: 361).

Tahsin BANGUOĞLU, unvan grubunu “San Öbekleri” başlığı altında vermiş ve şöyle tanımlamıştır: “San anlatan adların kişi adlarına yanaşmasıyla meydana gelen yanaşma takımları çok kullanılır. Bunlara “san öbekleri” adını veririz. San olan ad genel bir nezaket adı olur, yahut kişinin ailedeki ve topluluktaki onurunu gösteren akrabalık, meslek, rütbe adlarından olabilir” (Banguoğlu 2007: 513).

M. Kaya BİLGEGİL, unvan grubunu “Şahıs isimleri ile o isim sahiplerinin lakap, künye, rütbe, sıfat ve mevkilerini ifade eden kelimelerin teşkil ettiği gruplardır.” şekilde tanımlamıştır” (Bilgegil 2009: 158).

Unvan grubunu “Bir şahıs ismi ile bir unvan veya akrabalık isminden kurulan kelime grubudur.” şeklinde açıklayan Leyla KARAHAN bu grupta şahıs isminin

başta, unvan ve akrabalık isminin sonda bulunduğunu ve grubun vurgusunun birinci unsur üzerinde olduğunu belirtmiştir (Karahan 1997: 31).

Mazhar KÜKEY, unvan grubunu “Unvan Öbeği” diye adlandırmış ve şu şekilde tanımlamıştır: “Bir kişi adıyla, unvan gösteren bir adın oluşturduğu sözcük öbeğine unvan öbeği adı verilir. Unvan öbeklerinde kişi adı önce; unvan gösteren ad, sonra gelir” (Kükey 1975: 31).

Ahmet BESEREK unvan gruplarının, unvan veya akrabalık bildiren bir kelime ile birlikte kullanılan özel isimlerden meydana gelen kelime grubu olduğunu söylemiştir (Beserek 1991: 29).

Zeynep KORKMAZ unvan grubunu şöyle açıklamıştır: “Bir şahıs adı ile unvan veya akrabalık gösteren ismin eksiz olarak yan yana gelerek oluşturduğu belirtme grubudur” (Korkmaz 1992: 163).

Rasih ERKUL unvan grubunu “Cümle Metin Bilgisi” adlı kitabında şöyle açıklamıştır: “Bir kişi adıyla bir unvan veya akrabalık isminden oluşan kelime grubudur. Kişi adı önce, unvan veya akrabalık ismi sonra gelir. Her iki unsur da ek almaz” (Erkul 2007: 149).

Unvan grubunu, “ Bir şahıs ismiyle unvan veya akrabalık isimlerinden meydana gelen kelime grubu” olarak tanımlayan M. Atâ ÇATIKKAŞ, bu grupta şahıs isminin unvan veya akrabalık isminden önce geldiğini ve bu grubun unsurlarının

ek almadığını, vurgusunun birinci kelime üzerinde olduğunu belirtmiştir (Çatıkkaş 2001: 199).

Süer EKER, unvan grubunu “Bir kişi adıyla bir unvan veya akrabalık gösteren ismin eksiz olarak yan yana gelerek oluşturduğu belirtme grubu” şeklinde tanımlamış; Türkçe söz diziminde unvan grubunda, unvan adının Batı dillerinin aksine sonda yer aldığını ancak Batı dillerine ilişkin bu dizilişin Türkçeye de aktarıldığını ve resmi kullanımda unvanın başta, gayri resmi kullanımda ise sonda yer aldığını belirtmiştir (Eker 2005: 468).

Unvan grubu için “Bir şahıs, unvan veya akrabalık isminden kurulan kelime öbeği” tanımını yapan H. İbrahim DELİCE, bu öbekte şahıs isminin başta unvan isminin ise sonda bulunduğunu ve birleşimin eksiz gerçekleştiğini belirtmiştir (Delice 2007: 29).

Mehmet ÖZMEN “Türkçenin Sözdizimi” adlı eserinde unvan grubunun bir kişi adıyla ondan sonra gelen unvan veya akrabalık adından oluştuğunu, kişi adıyla unvan veya akrabalık adının eksiz birleştiğini söylemiştir (Özmen 2013: 110).

1.1.1.10.2. Metinde Yer Alan Unvan Grubu Örnekleri

- Muallâ Hanım (13-11)
- Refet Paşa (41-12)

1.1.1.11. Birleşik İsim

Bir nesnenin özel adı olmak üzere bir araya gelen kelimeler topluluğuna (grubuna) birleşik isimdenir. Leyla KARAHAN'a birleşik isim ile birleşik kelime aynı şey değildir. Birleşik isimler, birleşik kelimelerden yan yana sıralanan özel isimlerle kurulması yönüyle farklılaşır.

1.1.1.11.1. Dilçilerimizin Birleşik İsim Üzerine Görüşleri

Muharrem ERGİN, birleşik ismi şu şekilde açıklamıştır: “Birleşik isim bir nesnenin ismi olmak üzere yan yana gelen birden fazla ismin meydana getirdiği kelime grubudur. Bir nesnenin çok defa tek tek de adı olan isimler aynı nesneyi karşılamak, aynı nesneye beraber ad olmak için doğrudan doğruya, eksiz olarak yan yana gelir ve birleşik isim yaparlar. Birleşik isimler Türkçede hep has isimlerdir. Bazı yer adları ile ikili üçlü bütün şahıs adları Türkçenin birleşik isimlerini teşkil ederler” (Ergin 2002: 356).

Zeynep KORMAZ, birleşik isimler hakkında şunları söylemiştir: “Dilimizin birleşik ad oluşturmak için başvurduğu gramer kalıpları ad tamlaması, sıfat tamlaması, ikileme vb. kelime gruplarıdır” (Korkmaz 1992: 27).

Süer EKER, “Birleşik Sözcükler” başlığı altında şu açıklamayı yapmıştır: “İki yada daha sözcüğün anlam kayması, ses kayması, sözcük türü kayması yollarıyla aralarına ek girmeyecek kadar kalıplaşmasıyla oluşur” (Eker 2005: 470).

Birleşik ismi “Bir nesnenin özel adı olmak üzere bir araya gelen kelimeler

topluluğu” şeklinde açıklayan Leyla KARAHAN, iki ve daha fazla kelimeli bütün şahıs adlarının birleşik isim; birleşik isimlerin hepsinin de özel isim olduğunu söylemiştir (Karahana 1997: 32).

Haydar EDİSKUN ise birleşik isimleri şu şekilde açıklamıştır: “İki ya da daha çok kelimenin aralarına bir ek ya da bağlaç giremeyecek kadar birleşip kaynaşmasından oluşan yeni anlamdaki isimdir” (Ediskun 2005: 129).

Tahsin BANGUOĞLU, “Birleşik İsim Tabanları” başlığıyla, “Birleşik isim tabanlarının sözdizimindeki belirtme öbeklerine paralel olarak: “1)Adtakımı, 2) Sıfattakımı, 3) Zarf öbeği, 4) Takı öbeği, 5) Çekim öbeği, 6)Bağlam öbeği kalıplarında ve onların çekimlerinde görülür.” açıklamasını yapmıştır (Banguoğlu 2007: 297).

Rasih ERKUL “Birleşik Kelime/İsim” başlığı altında şu açıklamayı yapmıştır: “İki veya daha fazla kelimenin farklı bir kavramı karşılamak üzere belirli şekiller içerisinde bir araya gelmesidir.” Rasih ERKUL birleşik ismin;

A) Belirtisiz İsim Tamlaması Kalıbı,

B) Sıfat Tamlaması Kalıbı,

C) Bazı Cümle Yapıları olmak üzere üç şekilde oluşabileceğini belirtmiştir (Erkul 2007: 9).

H. İbrahim DELİCE birleşik ismi “Özel İsim Öbeği” başlığıyla şu şekilde açıklamıştır: “Birden fazla yalın veya kalıplaşmış kelimenin bir kişi veya varlık ismi

oluşturmasıyla ortaya çıkan kelime öbeğidir. Değişik kelime öbekleri özel isim olarak kullanılabilir; ama özel isim öbeği diyebilmemiz için iki ismin yalın olarak bir varlığı karşılamak üzere yan yana gelmesi gerekmektedir” (Delice 2007: 28).

Birleşik ismi “İki veya daha fazla özel adın, bir kişiyi, bir yeri veya bir nesneyi karşılamak üzere arka arkaya gelmesiyle oluşur” şeklinde tanımlayan Mehmet ÖZMEN, isimlerin birbirine eksiz olarak bağlandığını ve isimlerin gruba katılımlarının denk olduğunu da belirtmiştir (Özmen 2013: 109).

1.1.1.11.2. Metinde Yer Alan Birleşik İsim Örnekleri

Romanda tanıma uygun birleşik isim örneğine rastlanmamıştır.

1.1.1.12. Ünlem Grubu

Bir seslenme edatıyla bir ismin ek almadan oluşturduğu kelime grubudur. Seslenme edat önce; isim veya isim görevindeki kelime grubu sonra gelir.

1.1.1.12.1. Dillerimizin Ünlem Grubu Üzerine Görüşleri

Muharrem ERGİN “Ünlem grubu, bir seslenme edatı ile bir isim unsurundan meydana gelen kelime grubudur.” şeklinde bir tanım yapmıştır (Ergin 2002: 362).

Leyla KARAHAN, ünlem grubunu: “Bir ünlem edatı ile bir isim unsurundan kurulan kelime grubudur” şeklinde tanımlamıştır. Bu grupta ünlem edatının başta, isim unsurunun sonda bulunduğunu, bunun yanı sıra ünlem edatı ile isim unsurunun eksiz birleştiğini de belirtmiştir (Karahan 1997: 33).

Tahsin BANGUOĞLU, “ünlem öbekleri” adı altında incelediği bu grubu şu şekilde açıklamıştır: “Asıl ünlemler ile kurulmuş veya çağrı halinde adlar ve belirtme öbeklerinden meydana gelmiş olurlar ve çok defa ünleneni kapsarlar. Kuralca ünlem önce gelir. Bu asıl ünlem ise çoğu zaman soruşturma ünlemi olur” (Banguoğlu 2007: 518).

Zeynep KORKMAZ, “Ünlemler, söz içinde tek başlarına kullanıldıkları gibi bir ad ögesi ile birleşerek ünlem grubu da oluştururlar. Bu durumda, grubun her iki ögesi şekil bilgisi açısından birbirleriyle herhangi bir ek almadan birleşir. Ünlem grubundaki ad ögesi bir ad veya sıfat tamlaması da olabilir. Hatta bu ünlem grubunda birden fazla ad da bulunabilir.” şeklinde bir açıklama yapmıştır (Korkmaz 2003: 1143).

Mazhar KÜKEY, ünlem grubunu “Ünlem Öbeği” şeklinde adlandırmış ve “bir ünlemle, bir ad ögesinin oluşturduğu sözcük öbeğine ünlem öbeği adı verilir.” şeklinde bir tanım yapmıştır (Kükey 1975: 30).

Ahmet BESEREK ünlem grubunu şöyle açıklamıştır: “Bir seslenme edatı (ünlem) ile birlikte kullanılan kelime veya kelime grubundan meydana gelir. Ünlemler belirten görevinde, isimler belirtilen görevinde bulunur” (Beserek 1991: 30).

“Türk Dil Bilgisi Kılavuzu”nda M. Atâ ÇATIKKAŞ, ünlem grubunu “Seslenme edatı ile bir isimden meydana gelen kelime grubu” şeklinde tanımlamış ve bu grupta edatın isimden önce geldiğini belirtmiştir (Çatıkkaş 2001: 200).

Rasih ERKUL ünlem grubu ile ilgili şöyle bir açıklama yapmıştır: “Bir seslenme edatı ile bir isim unsurundan meydana gelen kelime grubudur. Eksiz bir birleşme olan ünlem grubunda, edat tek kelime, isim ise bir isim veya isim yerine geçerli kelime grubu olabilir” (Erkul 2007: 14).

Haydar EDİSKUN, Türk Dilbilgisi’nde ünlem grubuna yer vermemiş ancak ünlemi şöyle tanımlamıştır: “Bir heyecanın etkisiyle ağızımızdan çıkararak, duygularımızı canlı bir biçimde anlatmaya yarayan kelimelerdir (Ediskun 2005: 322).

M. Kaya BİLGEGİL, “Türkçe Dilbilgisi” adlı eserinin kelime grupları bölümünde ünlem grubuna yer vermemiştir.

Süer EKER, ünlem grubunu şöyle tanımlamıştır: “Bir ünlem edatı ile ona bağlı bir ad ögesinden oluşan sözcük grubudur” (Eker 2005: 476).

Türkçe Sözdizimi isimli eserinde H. İbrahim DELİCE, “Ünlem Edatı Öbeği” başlığıyla “Bir ünlem edatı ile bir isim unsurundan kurulan kelime öbeği” şeklinde bir tanım yapmıştır (Delice 2007: 22).

Mehmet ÖZMEN, “Ünlem grubu, bir ünlemle ondan sonra gelen bir isim, isimsi veya isimlikten oluşur. Ünlem grupları, söz dizimi içerisinde genellikle genellikle bağımsız tümleşç olarak kullanılır” demiştir (Özmen 2013: 110).

1.1.1.12.2. Metinde Yer Alan Ünlem Grubu Örnekleri

- aman o çay (9-36)
- ey deli heyecanlarım (59-23)
- ah kime, vah kime (84-18)
- haydi çocuklar (86-10)
- ey kaldırım çocukları (90-22)
- ah, gözlerimiz (90-22)
- ah, yenilmez ve korkunç mantık! (98-7)

1.1.1.13. Sayı Grubu

Sayı grubu, ek almadan yan yana gelen sayıların oluşturduğu gruptur. Büyük sayı başta küçük sayı sonda bulunur Bu grupta vurgu küçük sayı üzerindedir. Sayı grupları cümle içinde ad ve sıfat olarak karşımıza çıkar: Eylül ayının on dokuzunda seminer yapılacaktır. Yirmi beş gün ailesinden uzak kaldı. Sekiz yaşındayken hastalandı. Üç öğrenci okuldan ayrıldı. On iki asker hayatını kaybetti (sıfat) vb.

1.1.1.13.1. Dilelimizimizin Sayı Grubu Üzerine Görüşleri

Muharrem ERGİN, “Türkçede sayılar üç şekilde karşılanmaktadır:

- Tek Kelime ile
- Sıfat Tamlaması ile
- Sayı Grubu ile

“Sayı grubu ile karşılanan sayılar ise işte bu tek kelimelik sayıların on’dan sonrakilerin ve sıfat tamlaması hâlindeki sayıların ara yerlerindeki sayılardır: on bir,

yirmi iki yüz on, bin beş yüz, bir milyon dört yüz bin altı yüz yirmi üç ...Sayı grubunda, büyük sayı önce, küçük sayı sonra getirilir. Doğrudan doğruya yan yana getirilirler, herhangi bir ek almazlar.Sayı grubunda vurgu ikinci unsurda yani küçük sayı üzerinde bulunur.” şeklinde açıklamıştır (Ergin 2002: 363).

Leyla KARAHAN, sayı grubunu hakkında şöyle bir açıklama yapmıştır:

“Basama ksistemine göre sıralanmış sayı isimleri topluluğudur. Gruptaki sayı isimlerinin dizilişi, basamak sistemine göredir. Sayılar, sondan başa doğru büyür. Sayı grubu, cümle ve kelime grupları içinde isim ve sıfat görevi yapar. Sayı isimleri ayrı yazılır” (Karahan 1997: 35).

Tahsin BANGUOĞLU, sayı grubuna kelime grupları içinde yer vermemiştir.

Sayı grubunu “Sayı Öbeği” adı altında ele alan Mazhar Kükey bu konuda şu şekilde bir açıklama yapmıştır: “En az iki sözcükten oluşan ve sıfat tamlaması biçiminde bulunmayan sayı gösteren sözcük öbeğine sayı öbeği adı verilir. Sayı öbeklerinde iki öge bulunur:

1. Büyük sayıyı gösteren birinci öge,
  - 2.Küçük sayıyı gösteren ikinci öge”
- (Kükey 1975: 33).

M. Kaya BİLGEGİL kelime gruplarını incelediği eseri Türkçe Dilbilgisi’nde, Ahmet BESEREK “Türkçede Cümle Yapısı” adlı eserinde sayı grubuna yer vermemiştir.

Rasih ERKUL, “art arda gelen iki veya daha çok ‘büyük sayı küçük sayı’ unsurlarının oluşturduğu kelime grubu” olarak açıkladığı sayı grubunda büyük sayının önce küçük sayının sonra geldiğini ve sayıların ek almayacağını belirtmiştir (Erkul 2007: 12).

M. Atâ ÇATIKKAŞ, sayı grubunu, “sıfat tamlaması meydana getiren grup”, “iki sayıdan meydana gelen sıfat tamlaması” olmak üzere iki şekilde tanımlamıştır (Çatıkkaş 2001: 201).

Süer EKER, sayı grubu için şöyle bir açıklama yapmıştır: “ Sayı grubu, büyük sayı önce, küçük sayı sonra getirilerek yapılan sözcük grubudur. Türkçede sayılar üç yolla ifade edilir:

- Aynı sözcüklerle: beş (5), bin (1000) vb.
- Sıfat Tamlamalarıyla: üç yüz (300), iki bin (2000) vb.
- Sayı Gruplarıyla: kırk beş (45), yüz altı (106) vb” (Eker 2005: 471).

H. İbrahim DELİCE, “Birleşimi eksiz olan ve basamak sistemine göre sıralanan sayı isimleridir” şeklinde tanımladığı sayı grubunu sayı isimlerinden yapılan sıfat tamlamasından ayırmanın yolunun sayı grubunda iki sayı ismi arasında bir toplama /+/ ilgisi mevcutken ($10+6=on/altı$) sayı isimlerinden yapılan sıfat tamlamasında iki sayı ismi arasında bir çarpma /x/ ilgisi ($100 \times 100=yüz/bin$) bulunduğuna dikkat etmek olduğunu söylemiştir (Delice 2007: 29).

Sayı grubu, ondan yüze kadar olan onluk basamaklarla yüzlük, binlik, milyonaluk, milyarlık basamaklar arasında, “basamağı oluşturan büyük sayı + küçük” biçiminde kurulur şeklindeki açıklama ise Mehmet ÖZMEN’e aittir (Özmen 2013: 108).

1.1.1.13.2. Metinde Yer Alan Sayı Grubu Örnekleri

- on sekiz (40-19)
- on bir (42-6)
- on iki (69-24)

1.1.1.14. Birleşik Fiil

Bir eylemi karşılamak üzere isim veya fiile bir yardımcı fiilin getirilmesiyle yapılan kelime grubudur. Türkçe söz diziminde bu fiiller, tek bir kelime işlevindedirler.

1.1.1.14.1. Dillilerimizin Birleşik Fiil Üzerine Görüşleri

Muharrem ERGİN, “Birleşik fiil, bir yardımcı fiille bir ismin veya bir fiil şeklinin meydana getirdiği kelime grubudur. İsim veya fiil unsuru önce, yardımcı fiil sonra getirilir. Yardımcı fiilin başına getirilen unsurun, isim veya fiil olmasına göre birleşik fiiller ikiye ayrılır:

- İsimle birleşik fiil yapan yardımcı fiiller (et-, ol-, eyle-, bulun-, yap- fiilleriyle)
- Fiille birleşik fiil yapan yardımcı fiiller (bil-, ver-, gel-, gör-, dur-, kal-, yaz-, koy-filleriyle)” (Ergin 2002: 357).

Birleşik fiili “Bir hareketi karşılamak üzere bir arada bulunan kelimeler topluluğu” olarak tanımlayan Leyla KARAHAN birleşik fiilleri üç gruba ayırmıştır:

- Bir isim unsuru ile bir yardımcı fiilden kurulan birleşik fiiller.
- Bir fiil unsuru ile bir yardımcı fiilden kurulan birleşik fiiller.
- Anlama kaynaşmış birleşik fiiller” (Karahana 1997: 39).

Zeynep KORKMAZ birleşik fiil için şöyle bir tanım yapmıştır: “İsim soylu bir kelime ile yardımcı bir fiilin birleşmesinden veya iki ayrı fiil şeklinin anlamca kaynaşmasından oluşmuş fiil türüdür” (Korkmaz 1992: 27).

Birleşik Fiilleri “Birleşik Sözcükler” başlığı altında “Bazı eylem kökleriyle kurulmuş birleşik sözcükler de vardır. Bunların çoğu, eylem kökünün ulaç biçimiyle kullanılan başka eylemler ya da ses düşmesine veya ses türemesine uğrayan sözcüklerle birleşmiş olan yardımcı eylemlerdir.” şeklinde açıklayıp “Bir adla bir eylemden veya iki eylemden kurulan birleşik eylemler” olarak ikiye ayıran araştırmacı ise VeciheHATİPOĞLU’dur (Hatipoğlu 1972: 37).

M. Kaya BİLGEGİL birleşik fiilleri;

- Yardımcı fiiller ve onlarla teşkil olunan birleşik fiiller
- İki fiilin birleşmesiyle teşkil olunan birleşik fiiller
- Kaynaşma yoluyla teşkil edilen birleşik fiiller olmak üzere “Yapıları Bakımından Fiiller” başlığı altında üç grupta incelemiştir (Bilgegil 2009: 268).

Tahsin BANGUOĞLU, “Birleşik Fiil Tabanları” başlığı altında birleşik fiillerden bahsetmiş ve yardımcı fiillerle yapılan birleşik fiilleri şu şekilde açıklamıştır: “Salt kılış ve oluş bildiren etmek ve olmak fiilleri ile eylemek, yapmak, kılmak gibi yardımcı fiiller birçok isim tabanları ile belirsiz nesne kalıbında kaynaşarak birleşik fiilleri meydana getirirler” (Banguoğlu 2007: 314).

Rasih ERKUL, “Cümle Metin Bilgisi” adlı kitabında birleşik fiilin bir isim veya bir fiilin, bir yardımcı fiille meydana getirdiği kelime grubu olduğunu ve yardımcı fiil olarak da “et-, ol-, eyle-, bulun-, yap- fiillerinin kullanıldığını belirtmiştir (Erkul 2007: 11).

Ahmet BESEREK kelime gruplarını açıkladığı kitabı “Türkçede Cümle Yapısı”nda birleşik fiil grubuna yer vermemiştir.

M. Atâ ÇATIKKAŞ da kelime grupları içinde birleşik fiile yer vermeyen araştırmacılardandır.

Haydar EDİSKUN, “İki ya da daha çok kelimenin birleşip kaynaşmasından oluşan yeni anlamdaki fiillerdir.” şeklinde tanımladığı bileşik fiilleri şöyle sınıflandırmıştır:

- Birinci öbek: İki ya da daha çok fiilden oluşmuş bileşik fiiller
  - a) Yeterlik fiilleri,
  - b) Tezlik fiilleri,

- c) Sürerlik fiilleri,
- d) Yaklaşma fiilleri,
- e) Beklenmezlik fiilleri,
- f) Gereksime fiilleri,
- g) Yapmacık fiilleri.

• İkinci öbek: Bir ortaç ile ol- yardımcı fiilinden oluşmuş bileşik fiiller:

- a) Başlama fiilleri,
- b) Bitirme fiilleri,
- c) Davranma fiilleri.

• Üçüncü öbek: İsim kök ya da gövdesinden bir kelime ile et-, eyle-, -kıl, -buyur-, ol-yardımcı fiillerinden biriyle oluşan bileşik fiiller.

• Dördüncü öbek: Anlamca kaynaşmış bileşik fiiller (Ediskun 2005: 228).

Süer EKER, “Biri asıl eylem, diğeri yardımcı ad veya eylem olan iki sözcüğün birbiriyle yapı ve anlamca kaynaşması ile oluşan gruptur.” şeklinde tanımladığı birleşik fiilleri;

1) Tasvirî (betimsel, deskriptif) Eylemler

2) Adla yapılan Birleşik Fiiller

3) Diğer Birleşik Eylemler olmak üzere üç gruba ayırmıştır (Eker 2005: 474).

Birleşik fiili “Fiil Öbeği” başlığıyla inceleyen H. İbrahim DELİCE bu grubu “Bir yardımcı fiil veya yardımcı fiil gibi kullanılan öz anlamından boşanmış bir fiilin isim, isim öbeği veya bir fiil şekline eklenmesiyle meydana gelen kelime öbeği” şeklinde açıklamış ve şöyle sınıflandırmıştır:

1. Bir Yardımcı Fiil İle Kurulan Fiil Öbekleri

1.1. Yabancı İsim / Yardımcı Fiil Yapısında

1.2. Fiil + Zarf-Fiil / Yardımcı Fiil Yapısında

2. Asıl Fiil İle Kurulan Fiil Öbekleri (Delice 2007: 24).

Mehmet ÖZMEN'in birleşik fiil konusundaki açıklaması şöyledir: "Birleşik fiiller, bir isim unsuru + yardımcı fiil veya ünlü zarf-fiil almış fiil + yardımcı fiilden oluşur. Buna göre birleşik fiiller, isimlerle kurulan birleşik fiiller, fiillerle kurulan birleşik fiiller olmak üzere iki gruba ayrılır" (Özmen 2013: 88).

1.1.1.14.2. Metinde Yer Alan Birleşik Fiillere Örnekler

1.1.1.14.2.1. Bir İsim Unsuru ile Bir Yardımcı Fiilden Kurulan Birleşik Fiiller

- tereddüt ediyordu (5-1)
- hissediyordu (6-5)
- tesadüf etti (6-11)
- kaybetti (6-22)
- vaat ediyor (9-28)
- sarf etti (11-15)
- karar vermişti (12-10)
- merak etti (13-21)
- devam etti (14-15)
- zannetti (19-4)
- hayret ediyorum (23-4)
- teşekkür etti (23-31)
- bahsettiler (24-11)
- tasdik ettikten (30-1)
- tercih ederdim (32-3)
- şikâyet ettikleri (36-13)
- haber verdi (38-9)
- kabul etmek (39-3)
- naklettim (40-1)
- seyretmek (41-26)
- açık olmak (47-2)
- nefret ederim (51-2)
- davet etmedim (55-1)
- tebrik eden (57-4)

- mâni oldu (61-3)
- işaret ediyor (63-8)
- isyan etti (69-10)
- razı oldu (72-2)
- tahammül etmiyordu (73-18)
- karar kıldılar (79-3)
- hükmettiler (87-1)
- telâffuz ettikten (94-22)
- tasdik ettiniz (98-2)
- münakaşa etmeye (99-8)

1.1.1.14.2.2. Bir Fiil Unsuru ile Bir Yardımcı Fiilden Kurulan Birleşik Fiiller

- ayıramadı (8-16)
- görebildi (8-19)
- gidebilmek (12-10)
- salıveriyordu (21-9)
- incitebilir (28-11)
- kudurabilirdi (38-11)
- olmayabilirler (52-1)
- bakakaldı (66-23)
- giriverdiler (77-10)
- koyuversin (80-12)
- görebilmişim (95-5)
- konuşabiliriz (95-28)

1.1.1.14.2.3. Anlamca Kaynaşmış Birleşik Fiiller

- göze görünmeyen (7-5)
- gözlerini kapıya dikti (15-1)
- elinden düşürmez (22-20)
- azap çekmişti (27-6)
- zevk almak (33-16)
- bitip tükenmek bilmiyor (62-25)
- ümidini kesiyordu (68-5)
- tükenmeğe yüz tutmuş (78-8)
- gözlerim çıksın (81-29)

1.1.1.15. Kısaltma Grupları

Kelime grupları ve cümlelerden yıpranma ve kalıplaşma yoluyla ortaya çıkan gruplardır. Bu gruplar genellikle isim fiil, sıfat fiil veya zarf fiil gruplarından kısaltılmış ve bunların bir kısmı kalıplaşmıştır. İsnat, yükleme, yaklaşma, bulunma,

uzaklaşma, vasıta grubu başlıkları altında inceleyeceğimiz bu kısaltma gruplarının ortak özelliği, iki isim unsurundan meydana gelmeleri ve vurgunun ikinci unsur üzerinde bulunmasıdır (Karahan 1997: 39).

1.1.1.15.1. İsnat Grubu

Biri diğerine isnat edilen iki isim unsurunun yan yana gelerek oluşturduğu kelime grubudur. İsnat olunan unsur başta, isnat edilen unsur sonda bulunur. İsnat olunan unsur, hâl eki almaz; ancak iyelik eki alabilir; yani bu grup sıfat tamlamasının ters çevrilip iyelik eki almış hâli gibidir.

1.1.1.15.1.1. Dilcilerimizin İsnat Grubu Üzerine Görüşleri

Muharrem ERGİN, isnat grubunu hakkındaki görüşlerini şu şekilde açıklamıştır: “İsnat grubu biri diğerine isnat edilen iki isim unsurunun meydana getirdiği kelime grubudur. Kendisine isnat yapılan unsur ya yalın halde bulunur veya iyelik eki almış olur. İsnat grubu, daha çok iyeliklidir. Bunun sebebi umumiyetle sıfat olarak kullanılan bu kelime grubunun vasıflandırdığı veya vasıflandıracağı nesne ile ilgisini kurmaktır. İsnat grubu, bir partisip grubunun kısaltılmışı gibidir” (Ergin 2002: 365).

Tahsin BANGUOĞLU, “isim öbekleri” başlığı altında değerlendirdiği isnat grubunu şu şekilde açıklamıştır: “Bir türlü sıfat takımı saydığımız birleşikler de bu tertiptedir. İyelik eki almış adlara gelen sıfatlar yerine, çekim hallerinde adlar getirerek de isim öbekleri kurarız” (Banguoğlu 2007: 506).

Leyla KARAHAN ise isnat grubunu şu şekilde tanımlamıştır: “Biri diğerine

isnat edilen iki isim unsuru, isnat grubunu meydana getirir. İsnat grubu cümle ve kelime grupları içerisinde isim, sıfat ve zarf görevi yapar” (Karahan 1997: 40).

Zeynep KORKMAZ, isnat grubunu “Bu gruptakiler yalın veya iyelik eki almış kendisine isnat edilen bir adla, yine kendisine isnat edilen bir sıfatın oluşturduğu ayak yalın, baş kabak gibi kelime grubunun cümlede sıfat olarak kullanılmasından oluşan türlerdir.” diye açıklamıştır (Korkmaz 1992: 359).

Rasih ERKUL, “Bazı kelime grupları; kelime gruplarının ve cümlelerin kısalmasıyla ortaya çıkmıştır. Bunlar daha geniş bir gruptan kısalmış, klişeleşmiş olan gruplardır. Belli bir kuruluş kuralları yoktur.” şeklinde açıkladığı kısaltma gruplarını alt başlıklara ayırmamıştır (Erkul 2007: 17).

Ahmet BESEREK kısaltma grupları başlığı altında bir açıklama yapmamışsa da “İsim Grupları” başlığıyla şu açıklamayı yapmıştır: “Yalın halindeki bir isimle veya çekim eki almış bir isimle başka bir ismin, bir sıfatın, bir fiilin birlikte kullanılmasıyla oluşturulan gruplardır” (Beserek 1991: 30).

Süer EKER “Dayanma Grubu” başlığı altında incelediği isnat grubu için şöyle bir açıklama yapmıştır: “üçüncü kişi iyelik eki alan bir ad ögesi ile başka bir sözcüğün birleşmesinden meydana gelir. Başka bir söyleyişle sıfat tamlamasında tamlayan ve tamlananın yer değiştirdiği sözcük öbeğidir” (Eker 2005: 478).

M. Atâ ÇATIKKAŞ, kısaltma gruplarının alt başlığı olarak değil de kelime

gruplarının alt başlığı olarak isnat grubunu “İki isim unsurundan birinin diğerini nitelemesi ile kurulur. Isnat grubunun kuruluşundaki kelime en çok iyelik eki alabilir. İyelik şekil, sıfat olarak kullanılan bir kelime grubunu vasıflandırarak, nesne ile ilgi kurmuştur.” şeklinde açıklamıştır (Çatıkkaş 2001: 200).

H. İbrahim DELİCE, isnat grubunu kısaltma grupları içinde “İyelik Öbeği” başlığıyla açıklamıştır: “İyelik ekli bir ismin yalın bir isme bağlanması yoluyla anlamsal bir bütünlüğe ulaşan ve sözdiziminde bütün olarak cümlenin bir ögesini meydana getiren kelime öbeğidir: saçı / uzun, akı / kısa gibi” (Delice 2007: 41).

Isnat grubunun biri diğerine isnat edilen, yüklenen iki isim unsurundan oluştuğunu söyleyen Mehmet ÖZMEN, isnat grubunu ters çevrilmiş bir sıfat tamlamasına benzetir ve sonda bulunan sıfatın karşıladığı kavramın başta bulunan isme yüklendiğini söyler (Özmen 2013: 109).

1.1.1.15.1.2. Metinde Yer Alan Isnat Grubu Örnekleri

- ağzı açık (18-25)
- kulakları uğultulu (18-29)
- alt çenesi titrek (18-31)
- dudakları sarkık (18-32)
- dili hissiz (18-34)
- ayakları soğuk (18-43)
- kapısı kilitli (81-12)
- başı açık (94-18)

1.1.1.15.2. *Yükleme Grubu*

Yükleme ekli bir isimle diğer başka bir başka ismin kurduğu kelime grubudur. Grubun ilk unsuru, yükleme eki (-ı, -i, -u, -ü) almıştır.

1.1.1.15.2.1. *Dilcilerimizin Yükleme Grubu Üzerine Görüşleri*

Yükleme grubunu “Akkuzatif Grubu” adı altında inceleyen Muharrem ERGİN grup hakkındaki düşüncelerini şu şekilde açıklamıştır: “Akkuzatifli bir isim unsuru ile onun arkasından gelen bir isim unsurundan kurulur. Akkuzatif grubu, partisip grubu veya fiil grubunun kısaltmış yardımcı fiili düşmüş şeklidir. Onun için akkuzatif grubu da bir kısaltma grubu sayılabilir” (Ergin 2002: 372)

Leyla KARAHAN, yükleme grubunu “yükleme ekli bir isim unsurunun, bir başka isim unsuru ile kurduğu kelime grubudur.” şeklinde tanımlamıştır (Karahan 1997: 41).

M. Atâ ÇATIKKAŞ, “Türk Dil Kılavuzu” adlı çalışmasında yükleme grubunu “Akkuzatif Grubu” başlığıyla şöyle açıklamıştır: “Akkuzatif eki almış bir isim unsuru olan birinci kelime ile arkasından gelen ikinci kelimesi isim olan gruptur. Grubun ikinci ismi bir yardımcı fiille, birleşik geçişli fiile bağlı bir kısaltma grubudur” (Çatıkkaş 2001: 200).

Süer EKER, yükleme grubunu “Belirtme Grubu” başlığı altında inceleyip şöyle tanımlamıştır: “Yükleme (belirtme) durumu eki alan bir sözcüğün, diğer isme bağlanmasıyla oluşur” (Eker 2005:477).

Ahmet BESEREK “İsim Grupları” genel başlığının altında yükleme grubunu örneklendirmiştir. İsim gruplarını ise şöyle açıklamıştır: “Yalın hâldeki bir isimle veya çekim eki almış bir isimle başka bir ismin, bir sıfatın, bir fiilin birlikte kullanılmasıyla oluşturulan gruplardır” (Beserek 1991: 29).

M. Kaya BİLGEGİL, isim gruplarını, “Yalın veya çekim eki almış isimlerin; isim, sıfat ve fiillerle teşkil ettiği grup olarak tanımlamış ve yükleme grubunu, bu grubun “-i halindeki isimlerle” alt başlığıyla incelemiştir (Bilgegil 2009: 160).

H. İbrahim DELİCE yükleme grubunu “Türkçe Sözdizimi” adlı eserinde “Belirtme Öbeği” başlığıyla açıklamıştır: “Belirtme hâl eki almış bir isim unsurunun yalın hâldeki diğer bir isim unsuru ile kurduğu kelime öbeğidir” (Delice 2007: 41).

Mehmet ÖZMEN de bu kelime grubunu belirtme grubu başlığı altında açıklayan araştırmacılarıdır. ÖZMEN belirtme grubunun, belirtme durumundaki bir isim, isimsi veya isimlikle ondan sonra gelen bir isim, isimsi veya isimlikten oluşan bir kelime grubu olduğunu söylemiştir (Özmen 2013: 117).

1.1.1.15.2.2. Metinde Yer Alan Yükleme Grubu Örnekleri

- kliniği ikame (eden) (42-26)
- seciyelerini muhafaza (ettirmek) (47-1)

1.1.1.15.3.Yaklaşma Grubu

Yaklaşma eki almış bir isim ile başka bir isim unsurunun meydana getirdiği kelime grubudur. Grubun ilk unsuru yaklaşma eki (-a, -e) alır, ikinci unsur genellikle bir sıfattır. Bu grup cümle ve kelime grupları içinde isim, sıfat ve zarf görevi yapar.

1.1.1.15.3.1. Dilcilerimizin Yaklaşma Grubu Üzerine Görüşleri

Muharrem ERGİN yaklaşma grubu için “Datif Grubu” ifadesini kullanmış ve “Datif halindeki bir unsurla ondan sonra gelen yalın bir isim unsurunun meydana getirdiği kelime grubudur.” şeklinde açıklamıştır (Ergin 2002: 367).

Leyla KARAHAN yaklaşma grubunu şöyle açıklamıştır: “Yaklaşma ekli bir isim unsurunun bir başka isim unsuru ile kurduğu kelime grubudur. Yaklaşma grubu, sıfat-fiil, isim-fiil ve zarf-fiil grubundan kısalmıştır. Bu grup, cümle ve kelime grupları içerisinde isim, sıfat ve zarf görevi yapar” (Karahan 1997: 41).

Haydar EDİSKUN kelime grupları başlığıyla yaklaşma grubunu incelemese de “İsmin Durumları” başlığı altında ismin –e durumunun (datif) zarf görevli öbekler, kalıplaşmış sözler kurduğunu söylemiştir (Ediskun 2005: 111).

Yaklaşma grubuna “Yönelmeli Tamlama” diyen Vecihe HATİPOĞLU grup hakkında şunları söylemiştir: “Yönelme durumundaki bazı adların, çok defa sıfat görevindeki bazı sözcükleri anlam bakımından tamamlayarak tamlama kurdukları görülür” (Hatipoğlu 1972: 32).

M. Kaya BİLGEGİL yaklaşma grubuna, isim gruplarının “-e halindeki isimlerle” alt başlığında yer vermiştir (Bilgegil 2009: 160).

Rasih ERKUL, “Hal (durum) Ekleriyle Yapılan Kelime Grupları” başlığının alt başlığı olarak yer vermiş ve bu grubu, “Yaklaşma (-e, -a) halindeki bir unsurla, ondan sonra gelen yalın bir ismin oluşturduğu kelime grubu” şeklinde tanımlamıştır (Erkul 2007: 13).

Ahmet BESEREK isim grupları başlığı altında yaklaşma grubuna örnekler vermiştir (Beserek 1991: 29).

M. Atâ ÇATIKKAŞ kısaltma gruplarını tek başlıkta incelemiş ve almış oldukları eklerden dolayı farklı isimlerle adlandırıldığını söylemiştir (Çatıkkaş 2001: 196).

Süer EKER, “Yaklaşma durumu eki alan bir sözcük ile ondan sonra gelen yalın durumdaki başka bir sözcüğün oluşturduğu gruptur.” demiştir (Eker 2005: 477).

Tahsin BANGUOĞLU, “isim öbekleri” başlığı altında “İsim işleyişinde çekim öbeklerinden bir türüsü kime halindeki adlardan sonra sıfatlar getirerek yapılır.” açıklamasını yapmıştır (Banguoğlu 2007: 506).

“Yönelme Öbeği” başlığı altında “Yönelme hâli ekli bir isim unsuru ile yalın hâldeki bir isim unsurunun oluşturduğu kelime öbeği” tanımı H. İbrahim DELİCE’ye aittir (Delice 2007: 43).

Mehmet ÖZMEN “Türkçenin Sözdizimi” adlı eserinde yaklaşma grubunu “Yönelme Grubu” başlığıyla şöyle açıklamıştır: “Yönelme durumu eki almış bir ögeyle ondan sonra gelen bir isim unsurundan oluşur. Yönelme gruplarında vurgu, ikinci öge üzerindedir” (Özmen 2013: 114).

1.1.1.15.3.2. Metinde Yer Alan Yaklaşma Grubu Örnekleri

- göze görünmeyen (7-5)
- ihtiyata davet (34-4)
- paraya ait bütün iddialar (51-12)
- teklifimi redde karar (54-16)
- ipe serili (61-12)

1.1.1.15.4. *Bulunma Grubu*

Bulunma eki almış bir ismin bir başka isim ile kurduğu kelime grubudur. Grubun birinci unsuru, bulunma eki (-da, -de, -ta, -te) alır.

1.1.1.15.4.1. Dilcilerimizin Bulunma Grubu Üzerine Görüşleri

Muharrem ERGİN, “Lokatif Grubu” olarak isimlendirdiği bulunma grubunu şu şekilde açıklamıştır: “Lokatifli bir isim unsuru ile ondan sonra gelen bir isim unsurunun meydana getirdiği kelime grubudur. Her iki unsur da ya tek bir isim veya isim yerine geçen bir kelime grubu olur” (Ergin 2002: 368).

Vecihe HATİPOĞLU, bulunma grubunu “Kalmalı Tamlama” olarak adlandırmış ve şu şekilde açıklamıştır: “Tamlayanı kalma durumunda olan ve tamlananı ek almayan veya alan tamlamaya kalmalı tamlama denir. Sayı adlarından kurulan kalmalı tamlamalar, sayıların kesrini gösterir. Bazı durumlarda da kalmalı tamlama biçiminde kalıplaşma vardır” (Hatipoğlu 1972: 32).

Leyla KARAHAN, “Bulunma ekli bir isim unsurunun, bir başka isim unsuru ile kurduğu kelime grubu” olarak tanımladığı bulunma grubunun cümle ve kelime grupları içinde isim, sıfat ve zarf görevi yaptığını da belirtmiştir (Karahan 1997: 42).

Süer EKER bulunma grubunu, “Bulunma durumu eki alan bir sözcük ile ondan sonra gelen yalın durumdaki başka bir sözcüğün oluşturduğu grup” olarak tanımlamıştır (Eker 2005: 478).

Zeynep KORKMAZ bulunma grubunu incelememiş, “bulunma hali” başlığıyla şu açıklamayı yapmıştır: “Fiilin gösterdiği oluş ve kılışın yerini ve zamanını bildiren isim hali” (Korkmaz 1992: 29).

Tahsin BANGUOĞLU “isim öbekleri” başlığıyla “İsim işleyişinde çekim öbeklerinden bir türüsü kimde halindeki adlardan sonra sıfatlar getirerek yapılır.” demektedir (Banguoğlu 2007: 506).

M. Kaya BİLGEGİL isim gruplarının alt başlığı olarak bulunma grubunu şöyle açıklamıştır: “-de halindeki isimlerin; isim, sıfat ve fiillerle teşkil ettiği gruptur

(Bilgegil 2009: 160).

Rasih ERKUL, “Bulunma (lokatif) grubu; bulunma (-da, -de) halindeki bir unsurla, ondan sonra gelen yalın bir ismin oluşturduğu kelime grubudur.” şeklinde bir tanım yapmıştır (Erkul 2007: 13).

Ahmet BESEREK bulunma grubunu, “İsim Grupları” başlığına “-de halindeki isimlerle” alt başlığıyla örnekler vererek açıklamıştır (Beserek 1991: 29).

Haydar EDİSKUN, ismin –de durumunun zarf öbekleri ve kalıplaşmış sözler kurduğunu belirtmiştir (Ediskun 2005: 112).

M. Atâ ÇATIKKAŞ, bulunma grubunu “Lokatif Grubu” başlığıyla incelemiş ve bulunma grubunun da ismi fiile bağladığı için fiil grubu olduğunu belirtmiştir (Çatıkkaş2001: 196).

H. İbrahim DELİCE “Kalma Öbeği” başlığı altında açıkladığı bulunma grubunun kalma ekli bir isim unsurunun yakın hâldeki bir başka isim unsuru ile kurduğu kelime öbeği olduğunu söylemiştir (Delice 2007: 42).

Bulunma grubunun bulunma durum eki almış bir isim, isimsi veya isimlikle, ondan sonra gelen bir isim, isimsi veya isimlikten oluştuğunu söyleyen Mehmet ÖZMEN, sayı adlarıyla kurulan “dörtte bir, yüzde beş, binde üç” biçiminde kurulan kesir sayılarında bulunma grubu kalıbıyla ifade edildiğini belirtmiştir

(Özmen 2013: 113).

1.1.1.15.4.2. Metinde Yer Alan Bulunma Grubu Örnekleri

- arada bir (17-10)
- haftada üç dört (23-3)
- iki üç günde bir (23-15)
- yüzde yüz (47-20)
- arada bir (65-22)

1.1.1.15.5. *Uzaklaşma Grubu*

Uzaklaşma eki almış bir ismin başka bir isimle oluşturduğu kelime grubudur. Birinci unsur uzaklaşma eki alır. Cümlede ve kelime grupları içinde isim, sıfat ve zarf olarak kullanılır.

1.1.1.15.5.1. Dilcilerimizin Uzaklaşma Grubu Üzerine Görüşleri

Muharrem ERGİN, uzaklaşma grubu için “Ablatif Grubu” ifadesini kullanmış ve grubu şöyle açıklamıştır: “Ablatif bir unsurla ondan sonra gelen bir isim unsurunun meydana getirdiği kelime grubudur. Her iki unsur da ya tek bir isim veya isim yerine geçen kelime grubu olur” (Ergin 2002: 368).

Leyla KARAHAN, “Uzaklaşma ekli bir isim unsurunun başka bir isim unsur ile kurduğu kelime grubudur. Bu grupta birinci unsur uzaklaşma eki (-dan, -den, -tan, -ten) taşır. İkinci unsur genellikle bir vasıf ismidir. Grubun unsurları kelime grubu olabilir. Bu grup da sıfat-fiil veya zarf-fiil grubundan kısaltılmıştır.” şeklinde bir

açıklama yapmıştır (Karahan 1997: 43).

Vecihe HATİPOĞLU, “Çıkmalı Tamlama” terimini kullandığı uzaklaşma grubu için şöyle bir açıklama yapmıştır: “Çıkma durumundaki bazı adların, başka adları anlam bakımından tamamlayarak tamlama kurdukları görülür” (Hatipoğlu 1972: 31).

M. Atâ ÇATIKKAŞ “Ablatif Grubu” başlığıyla incelediği uzaklaşma grubunun da tıpkı datif ve lokatif grubu gibi ismi fiile bağladığı için fiil grubu olduğunu söylemiştir. M. Atâ Çatıkkaş almış oldukları şekil eklerinden dolayı datif, lokatif, ablatif grubu ismini aldıklarını da belirtmiştir (Çatıkkaş 2001: 196).

Tahsin BANGUOĞLU “İsim Öbekleri” kısmında şöyle bir açıklama yapmıştır: “Kimden” halindeki adlardan sonra sıfatlar getirerek yapılır. Bunlar bazen de iyelik ekleri almış olarak zarf ve sıfat işleyişinde görülürler” (Banguoğlu 2007: 506).

“Türkçe Dilbilgisi” adlı kitabında M. Kaya BİLGEGİL uzaklaşma grubunu “İsim Grupları” genel başlığı ve “-den halindeki isimlerle” alt başlığıyla “-den ekini almış isimlerin; isim, sıfat ve fiillerle teşkil ettiği grup” olarak açıklamıştır (Bilgegil 2009: 160).

Uzaklaşma grubu için “sıradan dostluk, yürekte sevgi, gözden ırak, kafadan kontak” örneklerini veren Ahmet BESEREK, bu grubun -den ekini alan bir isimle

başka bir ismin, sıfatın ya da fiilin birlikte kullanılmasıyla ortaya çıktığını belirtmiştir (Beserek 1991: 29).

Rasih ERKUL, “Hal (durum) Ekleriyle Yapılan Kelime Grupları” içinde incelediği uzaklaşma grubunun, uzaklaşma (-den, -dan) halindeki bir unsurla, ondan sonra gelen bir ismin oluşturduğu kelime grubu olduğunu söylemiştir (Erkul 2007: 13).

Uzaklaşma grubu için “Uzaklaşma durum eki alan bir sözcük ile, ondan sonra gelen yalın durumdaki başka bir sözcüğün oluşturduğu gruptur.” tanımını yapan araştırmacı ise Süer EKER’dir (Eker 2005: 478).

H. İbrahim DELİCE uzaklaşma grubunu kısaltma grupları içinde “Ayrılma Öbeği” başlığıyla şöyle tanımlamıştır: “Ayrılma hâli eki almış bir isim unsuru ile kurduğu kelime öbeğidir (Delice 2007: 40).

Mehmet ÖZMEN bu kelime grubu için “Çıkma Grubu” başlığını kullanmış ve uzaklaşma grubunun çıkma durumu eki almış bir isim, isimsi veya isimlikle ondan sonra gelen ikinci bir isim, isimsi veya isimlikten oluştuğunu söylemiştir. ÖZMEN ayrıca uzaklaşma grubunun mukayese, ayırma, tahsis, ilgi, bir topluluğunun bir bölümü olma veya kendisinden sonra gelen ismin karşıladığı nesnenin neden yapıldığı vb. anlamları verdiğini de belirtmiştir (Özmen 2013: 114).

1.1.1.15.5.2. Metinde Yer Alan Uzaklaşma Grubu Örnekleri

- bu üç kelimededen yükselen imdat çılgılığı (6-13)

- içinden dışarı (7-4)
- bundan evvel (9-37)
- yataktan aşağı (19-34)
- yukardan aşağı (20-1)
- onlardan biri (22-1)
- odadan dışarı (24-24)
- kadınlardan biri (27-2)
- akseden sonra (27-13)
- Adapazarı'ndan bir Çerkez kızı (32-12)
- büyük bir felâketimden evvel (33-11)
- her şeyden evvel (35-4)
- beni çok utandıran bir sual (38-20)
- on dakikadan fazla (75-16)
- şoförden evvel (95-3)

1.1.1.15.6. Vasıta Grubu

Vasıta ekli bir isim unsurunun bir başka isim unsuru ile kurduğu kelime grubudur. Bu grupta birinci unsur vasıta eki (-la, -le) taşır. İkinci unsur bir vasıf ismidir. Bu grup da sıfat fiil veya zarf fiil grubundan kısalmıştır (Karahan 1997: 43).

1.1.1.15.6.1. Dilelimizin Uzaklaşma Grubu Üzerine Görüşleri

Mehmet ÖZMEN de vasıta grubunu “Araç Grubu” başlığı altında şöyle açıklamıştır: “Araç grubunda, ile, +la/+le, eklendiği ismi kendisinden sonra gelen isme bağlayarak araç grubunu oluşturur. İle, +la/+le’ den sonra gelen isim, daha çok, fiilden türemiş bir isimdir. Araç gruplarında vurgu, ikinci grup üzerindedir

(Özmen: 2013: 116).

Çalışmamızda görüşlerinden yararlandığımızın araştırmacıların çoğu kelime grupları içinde vasıta grubuna yer vermemiştir. Bu grubu eserden seçtiğimiz örneklerle açıklamaya çalıştık.

1.1.1.15.6.2. Metinde Yer Alan Vasıta Grubu Örnekleri

- korku ile karışık (7-5)
- kulak sinirleriyle idraki (13-2)
- bu kızla benim münasebetim (37-12)
- bu kitabın kahramanı ile hakikat arası (74-14)

1.2. YARGILI ANLATIM

Söz diziminde, birbirlerine belirli kurallarla bağlanan kelimelerden oluşan ve içerisinde yüklem bulunan söz birlikleri yargılı anlatımdır. Cümleler, yargılı anlatımları oluştururlar. Belirli kurallara uyarak bir araya gelen ve yükleme bağlı olarak oluşan her söz birliği, bir cümledir ve her cümle, yargılı anlatımdır (Özmen 2013: 3). Bu durumda yargılı anlatımın cümleyi; yapısını, işleyişini, görevlerini, çeşitlerini konu edindiğini ve yargısız anlatımdan farklı olarak tam bir yargı ve anlam ifade ettiğini söyleyebiliriz. Yargısız anlatım birimi olan kelime ve kelime grupları yargılı anlatım birimi olan cümlenin kurulmasını sağlar. Bunun yanı sıra cümlenin kurulabilmesi için çekimli bir fiil ya da ek fiille çekimlenmiş bir isim kısacası bir yüklemde olması gerekir. Çünkü cümlede yargıyı yüklem bildirir. Belirtili isim tamlaması olan “Muallâ’nın arkadaşı” yargısız bir anlatıma örnektir. Muallâ’nın bir arkadaşı olduğunu anlamamıza rağmen bu arkadaşına ne olduğu konusunda bir açıklık olmadığından bu ifade cümle değil cümlenin kurulmasına yardımcı bir birimdir. “Muallâ’nın arkadaşı kaza geçirdi” şeklindeki bir ifadeyse yargılı anlatıma örnektir. Çekimli fiilden oluşan yüklemi olması bu yapıya cümle özelliği kazandırmış ve tam bir yargı bildirmesini sağlamıştır.

1.2.1. CÜMLE

Cümlenin tanımı bazı sözlüklerde şöyle verilmiştir:

“Bir yargıyı bildirmek için tek başına çekimli bir fiil veya çekimli bir fiille kullanılan kelimeler dizisi, tümce” (Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük 2011: 474).

“Hüküm bildiren kelime dizisi veya gramer birliği”(Yelten, Özkan 2002: 132).

“Bir duyguyu, düşünceyi veya eylemi tam olarak bir hüküm halinde anlatan kelimeler dizisi” (Meydan Larousse 1990: 106).

“Bir duyguyu, bir düşünceyi, bir isteği, bir olayı, bir yargıyı vb. bildirmek için tek başına çekimli bir eylem olan ya da özne, tümleç ve yüklem adı verilen öğelerden oluşan sözcük dizisi” (Püsküllüoğlu 2012: 863).

Bu tanımların ortak noktası cümlenin hüküm bildirmesi ve yüklemine ya çekimli bir fiil ya da ek-fiil almış bir isim olması gerektiğidir.

Biz de çalışmamızın bundan sonraki kısmını cümleye ayırdık. Öncelikle dilcilerimizin cümle konusundaki yaklaşımlarına göz atmayı uygun gördük:

1.2.1.1. Dilçilerimizin Cümle Üzerine Görüşleri ve Bu Görüşlerin Değerlendirilmesi

Muharrem ERGİN, cümleyi “Cümle bir fikri, bir düşünceyi, bir hareketi, bir duyguyu, bir hadiseyi tam olarak, bir hüküm hâlinde ifade eden kelime grubudur.” şeklinde tanımlamıştır (Ergin 2002: 373).

Leyla KARAHAN, “Bir duyguyu, bir düşünceyi, bir durumu, bir olayı, yargı bildirerek anlatan kelime veya kelime dizisine cümle denir” (Karahan 1997: 44).

Tahsin BANGUOĞLU, kısa ve öz bir tanımla: “Kendi kendine yeten bir yargı bir cümle sayılır.” demiştir (Banguoğlu 2007: 522).

Zeynep KORKMAZ cümleyi şu şekilde tanımlamıştır: “Bir fikri, bir duyguyu ve düşünceyi, bir oluş ve kılışı tam olarak bir hüküm hâlinde anlatan kelime grubuna

cümle denir” (Korkmaz 1992: 32).

Vecihe HATİPOĞLU, tümce kelimesini kullandığı cümle için şöyle bir tanım yapar: “Bir yargıyı bildirmek üzere tek başına kullanılan çekimli bir eyleme veya çekimli bir eylemle birlikte kullanılan sözcükler dizisine tümce denir” (Hatipoğlu 1972: 99).

M. Kaya BİLGEGİL, “İki unsur arasındaki olumlu veya olumsuz ilgili sözü dinleyende soruya yer bırakmayacak şekilde tam olarak haber veya dilek yoluyla ifade eden kelimeler dizisine cümle denir” şeklinde cümleyi tanımlar (Bilgegil 2009: 15).

Neşe ATABAY-Sevgi ÖZEL-Ayfer ÇAM, cümle için tümce kelimesini kullanmış ve şöyle bir tanım yapmışlardır: “Görev ve anlam ilgisiyle bir araya getirilmiş sözcükler dizisi ya da yargı taşıyan tek bir sözcüktür” (Atabay-Özel-Çam 2003: 17).

Mazhar KÜKEY, “Bir yargı taşıyan; bir düşünceyi, bir duyguyu, bir isteği dile getiren çekimli bir eyleme ya da çekimli bir eylemle veya ek-eylem almış ad soylu bir sözcükle düzenlen anlamlı en geniş dil birliğine tümce denir. ” demiştir (Kükey 1975: 261).

Haydar EDİSKUN ise şöyle bir tanım yapmıştır: “Cümle, içinde ya bir tek bağımsız yargı, ya da yeteri kadar yan yargıyla bir tek temel hüküm bulunan kelime dizisidir” (Ediskun 2005: 323).

Ahmet BESEREK cümle için: “Üzerinde gizli veya açık şahıs eki taşıyan en az bir çekimli fiilden veya üzerinde çekimli yardımcı fiil taşıyan bir isimden meydana gelen bir haber/dilek ifadesine denir.” şeklinde bir tanım yapmıştır (Beserek 1991: 45).

M. Atâ ÇATIKKAŞ’ın cümle konusundaki açıklaması ise şöyledir: “Bir hüküm bildiren kelime veya kelime grubudur. Bir kelimenin hüküm bildirmesi demek; zaman ve şahıs kavramlarına bağlanması demektir” (Çatıkkaş 2001: 202).

Rasih ERKUL “Cümle Metin Bilgisi” adlı kitabında “Bir düşüncüyü, hareketi, olayı, duyguyu dinleyende, okuyanda soruya yer bırakmayacak bir şekilde, tam olarak hüküm (yargı) halinde ifade eden kelime dizisine cümle adı verilir.” diyerek cümleyi tanımlamıştır (Erkul 2007: 1).

Süer EKER “tümce” kelimesini kullandığı cümle konusunda çeşitli araştırmacıların tanımlarına yer vermiş ve bu tanımların ortak özelliklerini şu şekilde sıralamıştır:

- Yapı ve anlamca bağımsız bir dilsel biçimdir.
- Daha geniş bir dil bilgisel yapıya gereksinme göstermez.
- Ses, biçim, anlam vb. anlamca tamamlanmıştır.
- Tümceyi oluşturan biçim birim sayısında bir sınırlandırma yapılamaz (Eker 2005: 437).

Fuat BOZKURT “Türkiye Türkçesi” adlı kitabında tümce kelimesini kullanarak şu açıklamaları yapmıştır: “Yargı bildiren her bağımsız bölüm bir tümce sayılır. Türkçe “tüm” kökünden türemiş olan sözcük “bütünlemek, bitirmek” anlamına gelir. Bir birimde bütünlenmiş yargı bölüğü” anlamındadır. Anlatımda bütün oluşturan birimdir tümce. Bir yükleme ona bağlı sözcüklerden oluşan bir bütün olarak tanımlanır” (Bozkurt 2000: 3).

H. İbrahim DELİCE cümleyi şöyle tanımlamıştır: “Bir yargıyı dinleyende soruya yer bırakmayacak şekilde oluş veya kılış bildiren çekimli bir fiille sonuna cevher fiili getirilen ve durum bildiren bir isimle kullanılan kelimeler dizisidir (Delice 2007: 150).

Mehmet ÖZMEN “Türkçenin Sözdizimi” adlı eserinde cümleyi “Bir yükleme bağı olarak oluşan, bir duyguyu, bir düşüncüyü, bir eylemi veya bir isnadı, tam olarak anlatan ve birbirlerine belirli kurallarla bağlanan kelimeler dizisi” şeklinde açıklamıştır (Özmen 2013: 5).

Hikmet DİZDAROĞLU “Tümcebilgisi” adlı eserinde tümce kelimesini kullanmış ve tümce hakkındaki düşüncelerini şöyle açıklamıştır: “Anlam, yapı ve görev ilgisıyla bütünleşen söz dizisine tümce denir. Tümce anlam, anlatım ve yargı birliğidir. Anlam birliğidir; çünkü başka hiçbir dil birliği, düşünce ve duyguları eksiksiz bildirme gücünde değildir. Anlatım birliğidir; çünkü anlatımın tek kalıbı tümcedir. Yargı birliğidir; çünkü tümce dışında, yargı bildiren bir dil birliği yoktur” (Dizdaroğlu 1976: 9).

Rasim ŞİMŞEK “Örneklerle Türkçe Sözdizimi” isimli eserinde “Bir düşünce- nin, bir duygunun yargısal bütünlük içinde anlatımını sağlayan dizimsel yapıya TÛMCE denir” şeklinde bir tanım yapmıştır (Şimşek 1987: 16).

Dilcilerin yaptığı tanımlara baktığımızda cümlenin ne olduğu konusunda aş- ığı yukarı aynı şeyleri düşündüklerini söyleyebiliriz. Tanımlardan yola çıkarak cümleyi, “Bir yargı bildirmek için tek başına çekimli bir fiil veya çekimli bir fiille kullanılan kelimeler dizisi” şeklinde tanımlayabiliriz (Türk Dil Kurumu Türkçe Sö- lük 2011: 474).

1.2.1.2. Cümle Unsurları

1.2.1.2.1. Yüklem

Cümlede yapılan işi, oluşu ya da eylemi bildiren kelimeye yüklem denir. Tek başına cümle özelliği gösterir. Türkçe kurallarına göre, yüklem genellikle cümlenin sonunda bulunur. Ancak konuşma cümlelerinde, şiirlerde, atasözlerinde ya da anlamı daha özgün kılmak istediğimiz cümlelerde yeri değişebilir. Diğer ögeler yüklem tamamlayıcı ögeleridir. Cümlede yüklemi bulmak için herhangi bir ögeye soru sora- mayız. Onu çekimli durumda bulunan sözcüklerden anlarız. Yüklem, tek kelimedenden oluşabilir bir kelime grubundan da. Fiil cümlesinin, yani iş, oluş, kılış, hareket, durum bildiren cümlelerin yüklemi çekimli bir fiildir. İsim cümlesinin, yani iş, oluş, kılış, hareket, durum bildirmeyen cümlelerin yüklemi ise ek-fiille çekimlenmiş bir isimdir. Bu, isim soylu herhangi bir kelime (sıfat, zamir, zarf, edat) olabilir.

1.2.1.2.1.1. Dilcilerimizin Yüklem Üzerine Görüşleri

Muharrem ERGİN yüklem konusunda şu açıklamayı yapmıştır: “Cümlenin en esaslı unsuru, temel unsuru, cümlenin direğidir. Cümlenin bütün yapısı onun üzerine kurulur. Diğer bütün unsurlar, fiilin etrafında toplanan, onu destekleyen, onu tamamlayan unsurlardır. Cümlenin esas unsuru olan fiil, daima sonda bulunur. Fiil Cümlede hareketi, oluşu, yapışı, hadiseyi, hükmü karşılayan unsurdur. Daima çekimli fiil hâlinde bulunur” (Ergin 2002: 374).

Leyla KARAHAN yüklemi, “Cümlede yargı bildiren, çekimli unsur yüklemidir. İş, hareket, oluş, durum yüklem tarafından karşılanır. Yüklem cümlenin ana unsurudur. Diğer unsurlar, yüklem anlamını desteklemek üzere cümlede bulunur.” şeklinde açıklamıştır (Karahan 1997: 46).

Zeynep KORKMAZ yüklemi şu şekilde tanımlamıştır: “Cümlede hareketi, olayı, işi, yargıyı bildiren, fiil çekimine girmiş kelimenin cümle bilgisindeki adı. Cümlenin bütün öğelerini kendine bağlayan, temel öge durumundaki yüklem, fiil veya isim soylu bir kelime olabilir” (Korkmaz 1992: 174).

M. Kaya BİLGEGİL’e göre “Cümlenin bütün öğeleri yüklem sayesinde varlık kazanır. Özneye yüklenen kavram ondan yayılır. Bu bakımdan söze yüklemden başlamak gerekir. Yüklem ya kendisine ek fiilin bağlandığı isim soyundan bir kelime veya çekimli bir fiil olur” (Bilgegil 2009: 16).

Rasim ŞİMŞEK yüklem için “Tümcede yargının dayandığı kılış ya da oluşu

bildiren kurucu öge” tanımını yapmıştır (Şimşek 1987: 46).

Tahsin BANGUOĞLU yüklemi şöyle açıklamıştır: “Bir yargı öbeği halindeki anlatışa yargı adını veriyoruz. Her yargı en azından esaslı olan iki kavramı kapsar: 1. Yargının yüklediği kılış, oluş ve vasfı, 2. Kılan, olan, vasıflanan kişi veya şeyi. Yargının yüklediği yüklem adını alır. Bu ya bir fiil veya cevher fiili ekleri, bir yardımcı fiil almış bir isim olur” (Banguoğlu 2007: 520).

Haydar EDİSKUN yüklemi şu şekilde tanımlamıştır: “Cümleyi bir yargıyla sonuca hazırlayan ya da cümleyi sonuca bağlayan kelime öbeğidir (Ediskun 2005: 328).

Neşe ATABAY-Sevgi ÖZEL-Ayfer ÇAM, tümcenin en önemli ögesi olduğunu söyledikleri yüklemi, “Tümcede yargıyı yüklenen çekimli eylem” şeklinde tanımlamışlardır (Atabay- Özel- Çam 2003: 20).

Fuat BOZKURT yüklemi, “bağımsız, temel nitelikli ve zorunlu” olmak üzere üç önemli özellikle özetlemiş, cümle içinde diğer ögelerin işlevini yüklem belirlediğini belirtmiştir (Bozkurt 2000: 164).

Süer EKER yüklemi şöyle açıklamıştır: “Yüklem, adından da anlaşılacağı gibi, tümce içinde kip ve kişi ekleri alan, yani çekimlenmiş eylemdir. Kişileri ve kipleri belirtebilen yüklem, tek başına bir tümce oluşturabilecek yeterliktedir” (Eker 2005: 452).

Rasih ERKUL yüklem, cümlede hüküm bildiren unsur olduğunu ve cümle- ni iş, hareket, oluş bildiren temel unsuru olduğunu belirtmiştir (Erkul 2007: 20).

M. Atâ ÇATIKKAŞ yüklem için “fiil” kelimesini kullanmış ve yüklemi, “Cümleyi bir hükümle sonuca hazırlayan veya cümleyi sonuca bağlayan kelime çe- şidi” şeklinde açıklamıştır. M. Atâ Çatıkaş yüklemi şu şekilde sınıflandırmıştır:

1. İsim soylu yüklem
2. Fiil Soylu yüklem (Çatıkaş 2001: 205).

“Cümle içindeki bütün cümle unsurlarını, haber verme veya dilek ifadesi ba- kımından üzerine yüklenen unsurdur. Çekimli bir fiilden veya yardımcı fiil ile çekime girmiş isim soylu bir kelimedenden meydana gelir.” şeklindeki açıklama ise Ahmet BESEREK’e aittir (Beserek 1991: 45).

H. İbrahim DELİCE yüklem cümlelerin kurucu ögesi ve özelliklerine göre cümlede bulunacak olan diğer unsurların da belirleyicisi olduğunu söylemiştir. DE- LİCE’ye göre bir cümlede yapı itibarıyla çekimli bir fiil veya ek-fiil almış bir isim olmak üzere iki tür yüklem bulunabilir ve yüklem olan bir fiilin üç değişik yapısı bulunabilir:

- a. Basit veya gövde
- b. Türemiş
- c. Öbek (Delice 2007: 150).

Mehmet ÖZMEN yüklem, bir eylem, bir iş, bir oluş veya isnat bildiren cümle ögesi olduğunu; çekimli bir fiil, çekimli bir fiillik veya bir isim unsuruyla ona eklenen ek-fiilden oluşabileceğini belirtmiş ve yüklem, fiil soylu ve isim soylu olmak üzere ikiye ayırmıştır. Yüklem, cümlenin özneye birlikte iki temel ögesinden biri olduğunu söyleyen ÖZMEN, bir metindeki çekimli fiil sayısının yüklem sayısını, dolayısıyla cümle sayısını gösterdiğini de açıklamalarına eklemiştir (Özmen 2013: 6).

Hikmet DİZDAROĞLU'na göre yüklem, tümcede eylem, oluş, durum, istek bildiren dilbilgisi birliğinin adıdır. Yüklem tümcenin temel direğidir. Tümce en kısa tanımıyla, bir yüklem demektir; çünkü yüklem, tek başına bir tümce kurabilir. DİZDAROĞLU "Tümcebilgisi" isimli eserinde "İki Sözcüklü Yüklem, Yinelenmiş Yüklem, Pekiştirilmiş Yüklem, Ortak Yüklem" olmak üzere dört çeşit yüklemden bahsetmiştir (Dizdaroğlu 1976: 15).

Dilcilerimizin yüklemle ilgili görüşlerini incelediğimizde yüklem, oluş, hareket bildirdiği; cümlenin temel ögesi olduğu ve diğer unsurların yüklemi destekleyip tamamladığı hususlarında birleştiklerini görmekteyiz.

1.2.1.2.1.2. Metinde Yer Alan Yüklem Örnekleri

1.2.1.2.1.2.1. *Yüklemi Çekimli Bir Fiil Olan Cümle Örnekleri*

- Yapraklarını çevirdi. (5-2)
- Gözlerini açtı ve kitabı kapadı. (6-6,7)
- Bu kitabın da ismi öyle bir şey vaat ediyor. (9-28)

• Muallâ yeniden o Türkçe kitabı eline aldı, bıraktığı yeri buldu ve okumaya devam etti.

(10-16,17,18)

• Muallâ sofrada konuşmadı. (13-13)

• Kitabı okumaya devam etti. (14-15)

• Kapıyı kilitlemiş miydi? (15-3)

• Giriniz! (16-20)

• O vakit gecenin bir safhası hatırına geldi. (17-16)

• Can çekiştiğini zannetti. (19-4)

• Gelmiyorlar. (19-11)

• Birkaç defa derin derin nefes aldı. (21-14)

• Raif tereddütsüz cevap verdi. (28-14)

• Şimdi buraya gelecek! dedi. (34-2)

• Raif bana onun ismini söylememişti. (36-1)

• Gülümsedi ve beni yeni şüphelere düşüren bir duygusunu gizlemek ister gibi gözle-rini önüne dikti. (39-11,12)

• Merak ettim. (40-8)

• Birdenbire gayet kuvvetli iki kol, onu arkasından ve belinden yakalar, havaya kaldırır ve yolun üstünden kenara çeker. (41-6,7,8)

• Bir mektupla saadetini tebrik etmekten başka bir şey yapmadım. (44-4)

• O hâlde bugün için mükemmel bir zevcenin vasıflarını tayin etmek kolaylaşıyor.

(47-7)

• Muallâ Hanımın büyük bir nefes aldığını hissettim. (49-1)

• Servetim olmadığını biliyormusunuz? (51-3)

- Sizden bu eski ve bayağı kokettri oyunlarını ümit etmem. (54-7)
- Otelimin önünden geçtim ve içeri girmek istemedim. (56-6,7)
- El çırpıyorlardı. (58-2)
- Gecenin sükûtundan umulmayacak sesler icat ediyorum. (60-8)
- Eczacı, parmağıyla, Tokatlıyan'ın yanındaki sokağı işaret ediyor. (63-8)
- Dostu koluna girdi. (70-13)
- İçmiş miydi? (75-15)
- Cemiyet her şeyi görür, bilir, anlar. (78-1,2,3)
- Arzusunu yendiği takdirde, ertesi güne ait rahatsızlıkların küçük bir panoramasını gözlerinin önüne getirdi. (80-31)
- Anlattı, anlattı. (86-6,7)
- Ve böyle yürürüz ve böyle gideriz. (90-10,11)
- Kim istiyor? (94-4)
- Yak şu lambayı. (95-12)
- Tasdik ettiniz. (98-2)
- Romancının evinde o kadının bulunması dehşetli sinirime dokunuyor. (100-5)

1.2.1.2.1.2.2. *Yüklemi Ek Fülle Çekimlenmiş İsim Olan Cümle Örnekleri*

- İntizam yok. (18-20)
- Gözleri hep kapıda. (19-10)
- Gelen yok. (19-20)
- Gözlerinin önünde, yukardan aşağı kadar inen keskin bir çizgi vardı. (20-1)
- Ablası orada. (21-20)
- Kitap okumak bir sanattır. (23-18)
- Etrafında gene kimseler yoktu. (26-19)

- Hem o ihtiyardı. (27-16)
- Bu hanımefendi evliydi. (35-10)
- Ancak on sekiz yaşlarında vardı. (40-19)
- Artık onu bulmak imkânsız. (41-23)
- Yoksa ben reçetemin iyiliğinden eminim. (43-33)
- O günlerde bütün ananevî şartları haiz olan bir aile teşkil etmek bende hâkim bir arzu idi.
(46-5)
- Yeni ailelerin de büyük bir meziyetleri var. (47-2)
- Bu kararında hayatımın en büyük hâdisesinin elbette bir tesiri vardır. (50-11)
- Hayır, ben sizin gibi değilim, sakinim. (53-14,15)
- Müthiş kıskancım, aynı zamanda hiç kıskanç değilim. (53-17,18)
- Ben meçhule karşı kıskancım. (54-1)
- Hatta beni oyalayabilecek şiddetli bir can sıkıntısı özleyecek kadar boşluk içinde idim. (56-5)
- Ölmüş gibiyim. (56-19)
- Cidden güzeldi. (58-35)
- Bende de ağlama istidadı vardı. (59-20)
- Şimdi böyle bu. (60-7)
- Kapıda ona ciddiyet tavsiye eden şeyler var. (62-17)
- Hasta için bu, ölüme mahkûmiyetin sessiz bir fermanı gibi idi. (64-25)
- Bütün varlığında bir rahatlık hissi var. (72-30)
- Göklerde hendese yok. (73-16)
- Odanın içindeki bu sükût duran bir şey değildir. (74-2)
- İçeride boğucu bir pis koku var. (81-21)

- Fakat siz pek ciddisiniz bu akşam. (84-2)
- Onların üstünde evimde gibiyim. (88-16)
- Gece yarısı kaldırımların üstünde esen hürriyetin rüzgârıdır. (89-16)
- Yolun başında ve sonunda cahiliz. (90-16)
- Ben şoförüm. (94-31)
- Eşyam bende değil. (98-31)
- Napoleon niçin gülünçtür? (100-10)

1.2.1.2.2.Özne

Cümlede yüklem bildirdiği işi, hareketi yapan ya da oluş içinde bulunan ögedir. Ancak her cümlede bulunmak zorunda değildir. Cümlede özneyi bulmak için yükleme “kim” ve “ne” sorularını sorarız. Cümlede özne açık olarak verilebileceği gibi, yüklem çekiminden de çıkarılabilir. Cümlede olmayan, yüklemdeki şahıs eklerinden anlaşılan bu tür öznelere “gizli özne” adı verilir. Yüklem bildirdiği işi doğrudan doğruya yapan ve etkilenen özneye, gerçek özne, yüklem bildirdiği işi yapmayıp işten etkilenen özneye ise sözde özne denir. Sözde özne işin başkası tarafından yapılma anlamı vardır. İsimler, adlaşmış sıfatlar, isim ve sıfat tamlamaları, fiilimsiler, zamirler, soru kelimeleri, gerçek ya da sözde özne olabilir. Bir cümlede birden fazla özne bulunabilir.

1.2.1.2.2.1. Dilçilerimizin Özne Üzerine Görüşleri

Muharrem ERGİN’ e göre özne: “Fail, fiili yapan veya olan unsurdur. Fiile en yakın, fiilden ayrılmaz bir cümle unsurudur. Fail, isim cinsinden bir kelime veya kelime grubudur. Daima yalın halde bulunur; cümlenin çekimsiz bir unsurudur; fiile yalın halde eksiz bağlanır” (Ergin 2002: 374).

Leyla KARAHAN özneyi şu şekilde tanımlamıştır: “Cümlede yapanı veya olan ıkarşıl原因 unsur öznedir. Özne, yüklemın gösterdiği işi, hareketi, oluşu, durumu üzerine alır” (Karahan 1997: 49).

Zeynep KORKMAZ özneyi şu şekilde tanımlamıştır: “Fiilin gösterdiği kılış ile doğrudan ilgili olan kişi ya da şeye verilen ad, bir oluş ve kılışın gerçekleşmesini sağlayan kimse veya şey” (Korkmaz 1992: 119).

Haydar EDİSKUN özneyi, “Cümlede eylemi oluşturan ya da bir şey olan kelimedir, kelime öbeğidir, kelime niteliğinde morfepler ya da fonemlerdir.” şeklinde açıklamıştır (Ediskun 2005: 332).

Vecihe HATİPOĞLU özneyi şu şekilde tanımlamıştır: “Çekimli eylemin veya bazı eylemsilerin meydana gelmesini sağlayan kişidir” (Hatipoğlu 1972: 110).

Tahsin BANGUOĞLU’nun özne hakkındaki sözleri şu şekildedir: “Yargının yüklediğini alan kişi veya şey *kimse* diye anılır ve bir isim ya da bir zamir olur. Buna yükalan da deriz” (Banguoğlu 2007: 520).

M. Kaya BİLGEGİL özne konusundaki görüşlerini şöyle açıklamıştır: “Her dilde olduğu gibi Türkçede de yüklemın kavramı içine giren eylem, hal, hüküm, dilek özne ile gerçekleşir. Şu halde özneyi, yüklemın anlamı kendisiyle gerçekleşen bir öge diye tanımlayabiliriz”(Bilgegil 2009: 22).

Neşe ATABAY-Sevgi ÖZEL-Ayfer ÇAM “Tümcede yargının oluşmasını sağlayan kişi ya da nesne” şeklinde tanımladıkları öznenin temel alınmasıyla Türkiye Türkçesinde şu iki tip cümlenin görüldüğünü söylemişlerdir:

- 1) Öznesi olan tümceler
- 2) Öznesi olmayan tümceler (Atabay-Özel-Çam 2003: 31).

Ahmet BESEREK özneyi şöyle tanımlamıştır: “Yükleme tesir eden güçtür. Bu; bir şahıs, bir nesne, bir kavram olabilir” (Beserek 1991: 45).

Rasih ERKUL “Cümle Metin Bilgisi” adlı kitabında “Yüklemin bildirdiği iş, oluş veya hareketin oluşmasını sağlayan, yapıcısı olan, bir durumu gösteren öge; cümlenin ikinci temel unsuru olarak yüklemin bildirdiği işi yapan veya oluş içinde bulunan unsurdur.” açıklamasını yapmıştır (Erkul 2007: 25).

M. Atâ ÇATIKKAŞ, “Bir cümlede hareketi, oluşu, işi meydana getiren veya yapan unsur” tanımını yaptığı özne için “Fail” kelimesini kullanmış ve şöyle bir sınıflandırma yapmıştır:

- 1) Tek Failli Cümleler
- 2) Birden Fazla Faili Olan Cümleler
- 3) Faili geniş Olan Cümleler
  - a) Partisiplerle Genişleyenler
  - b) Tamlamalarla Genişleyenler(Çatıkkaş 2001: 207).

Fuat BOZKURT özne konusunda şunları söylemiştir: “Özne, altı kişi ekine

koşut ögedir. İşi yapan olması nedeniyle ad soylu bir sözcüktür. İnsandır, canlıdır, cansızdır, soyuttur, somuttur. Cümlelerin iki ana ögesinden biridir” (Bozkurt 2000: 165).

Süer EKER, öznenin tümce içinde eylemin gösterdiği oluş ya da kılış ile doğrudan ilgili olduğunu ve bu oluş ya da kılışın gerçekleşmesini sağlayan kişi olduğunu belirtmiştir (Eker 2005: 453).

Mehmet ÖZMEN “Türkçenin Sözdizimi” adlı eserinde özne hakkındaki düşüncelerini şöyle açıklamıştır: “Yüklemde söz konusu olan eylemi yapan, o eyleme maruz kalan, eylem kendi üzerinde oluşan veya kendisine isnatta bulunulan cümle ögesidir.” İsim cümlelerinin özneleri ile fiil cümlelerinin öznelerinin özellikleri bakımından birbirinden farklı olduğunu söyleyen ÖZMEN, fiil cümlelerinin öznelerinin yüklemdeki eylemin çatı durumuna göre çeşitlere ayrılırken isim cümlelerinin öznelerinin eylem gerçekleştirmeyen, kendisine isnatta, yüklemde bulunulan özne olduğunu belirtmiştir (Özmen 2013: 20).

H. İbrahim DELİCE özneyi şöyle açıklamaktadır: “Yüklemi kılış fiilinden oluşan cümlelerde eylemi gerçekleştiren isim unsurudur. Bu unsur, eylem gerçekleştirme erki olan bir varlık ismi ya da mecazi olarak bu erke sahip olan varlıkları karşılayan isimdir. Özneyi gerçek özne dışında şu yapılarda da görmemiz mümkündür:

- a. Dolaylı özne
- b. Pekiştirmeli özne

- c. Gizli özne
- d. Yaptıran özne
- e. Yapan özne (Delice 2007: 155).

Rasim ŞİMŞEK özneyi şöyle tanımlamıştır: “Tümcede yüklemle dile getirilen kılış ya da oluşun bağlandığı dilce kişiye denir” (Şimşek 1987: 76).

Yüklem bildirdiği iş, oluş, hareketin yapıcısı olan ya da bir durumu gösteren cümle ögesi olan öznenin eylem tümcelerinde yargı ya da haberin kendisine yöneltilmiş olduğu varlık ya da nesnenin, ad tümcelerinde ise olan durumundaki varlık ya da nesnenin tümcedeki görev adı olduğunu söyleyen Hikmet DİZDAROĞLU, dokuz çeşit öznenen bahsetmiştir: 1. Gerçek Özne, 2. Sözde Özne, 3. Örtülü Özne, 4. Ortak Özne, 5. Seslenmeli Özne, 6. Açıklamalı Özne, 7. Yinelenmiş Özne, 8. Pekiştirilmiş Özne, 9. Kalıplaşmış Özne (Dizdaroğlu 1976: 39).

Dilcilerimizden bir kısmının “fail” kelimesiyle karşıladığı özne konusunda yapılan tanımları incelediğimizde şu sonuçlara varmaktayız:

Özne;

- Yüklem bildirdiği yargıyı gerçekleştiren veya yargıya konu olan ögedir (Kış, Selçuk 2009: 252).
- Cümlenin iki ana ögesinden biridir.

1.2.1.2.2.2. Metinde Yer Alan Özne Örnekleri

- Muallâ kendisine çok tavsiye edilen bu kitabı okumakta hâlâ tereddüt ediyordu. (5-1)
- Gözlerini kapadı. (6-4) (G.Ö.:O)
- Bu üç kelimden yükselen imdat ışıltısı, Muallâ'nın küçük ve müphem parçalara bölünen dikkatini artık iyice kendisine çekmişti. (6-13)
- Buraya niçin geldiğini düşünmesine müsaade etmeyen, korku ile karışık ağır bir his, içinden dışarı çıkarak havada ağırlaşıyor, göze görünmeyen büyük bir madde tazyikiyle göğsünün üstüne yükleniyor, soluğunu kesiyordu. (7-4,5,6)
- Bu hal çok uzun, saniyelerce, belki de iki üç dakika sürmüştü. (8-9)
- Boynu uzadı ve bakışları fincanı ağzına kadar dolduran soğumuş çayın derinliklerinde bir dalıp çıktı. (9-11,12)
- Fakat bu iki eserin uyandırdığı hayaller birbirine karışmaya başlamıştı. (10-8)
- Aklına hizmetçiyi çağırmaya mahsus elektrik zili geldi. (11-5)
- Vücudu o noktanın üstüne atılmak için gerilip gevşedi. (12-6)
- Buna dikkat eden annesi, izahat isteyen bir şey sormuştu. (13-15)
- Yemişin bir parçası dışarı fırlayacak kadar tabağın kenarına gelmişti. (14-7)
- Kapıyı kilitlemiş miydi? (15-3) (G.Ö.:O)
- Kapıya ve duvara tutunan elleri, yukardan aşağı, boydan boya kayıyordu. (20-12)
- Bazı tanıdıklarım haftada üç dört tane okuyorlar. (23-3)
- Loş salonda kimseler kalmamıştı. (26-7)
- Kadınlardan biri, ötekine: “Ceketini getir, yukarıdan!” diye bağırdı. (27-3)
- Henüz orada benim için yabancı bir insan yoktu. (31-3)
- Diyeceğim yok. (33-15)

- Bir evlenmek hikâyesi, her şeyden evvel bana yeni sistemler aramanın taze ihtirasını vaat ettiği için ehemmiyetli ve güzeldi. (35-2,3)
- Merak ettim. (40-8) (G.Ö.:Ben)
- Aylarca evvel, onu bir tren altında parçalanmaktan kurtaran genç Tıbbiyeli yanına yaklaşır. (41-14)
- O günlerde bütün ananevî şartları haiz olan bir aile teşkil etmek bende hâkim bir arzu idi. (46-5)
- Servetiniz olsaydı şimdi sizinle böyle bir mesele konuşmazdık. (51-5) (G.Ö.:Biz)
- Benim için garip bir surette her şey ölmüştü. (56-8)
- Kulaklarım çınlıyor. (60-4)
- Beyaz gömlekli adam ona doğru ağır ağır gelmişti. (65-2)
- Dostu koluna girdi. (70-13)
- Muallâ'nın arkadaşı gene güldü. (75-8)
- Ud çalan, sazı birdenbire elinden bırakarak, atelye sahibinin yanına gitti ve kulağına bir şey söyledi. (80-17,18)
- “Dur bakalım” dediler. (85-5) (G.Ö.: Onlar)
- Herkes sustu. (85-20)
- Mefkûremiz ebedîdir. (90-4)
- Yak şu lambayı. (95-12) (G.Ö.:Sen)
- Bizim münasebetimiz başlarken bitti. (99-22)
- Macera, ihtiraslarımızın en kaba görünüşü değil midir? (100-11)

1.2.1.2.3. *Nesne*

Yüklemde bildirilen ve öznenin yaptığı işten doğrudan etkilenen öge nesnedir. Dolayısıyla sadece fiil cümlelerinden yüklemi geçişli fiil olanlar nesne alır. Az da olsa isim cümleleri de nesne alabilir. İsimler, zamirler, adlaşmış sıfatlar, tamlamalar, filimsiler, soru kelimeleri, kısaca özne olabilen bütün kelimeler, kelime grupları ve iç cümleler nesne olabilir.

Nesne ek alıp almamasına göre iki gruba ayrılır:

1.2.1.2.3.1. *Belirli /Belirtili Nesne*

Belirtme durum ekini (-ı/ -i) alan nesneye belirli/belirtili nesne denir. Cümlede belirli /belirtili nesneyi bulmak için yükleme, “neyi, kimi” soruları sorulur.

1.2.1.2.3.2. *Belirsiz /Belirtisiz Nesne*

Belirtme durum ekini almayıp yalın hâlde olan nesneye ise belirsiz /belirtisiz nesne denir. Belirsiz /belirtisiz nesneyi bulmak için ise (öznedenden bulduktan sonra) yükleme “ne, kim” soruları sorulur.

1.2.1.2.3.3. **Dilcilerimizin Nesne Üzerine Görüşleri**

Muharrem ERGİN nesneyi şu şekilde açıklamıştır: “Fiilin tesir ettiği nesneyi, şahsı, şeyi karşılayan cümle unsurudur. Fiillerin bir kısmı geçişli, bir kısmı geçişsizdir. Yani bir kısmı yapma, bir kısmı olma ifade eder. Nesne unsuru daima akkuzatif hâlinde bulunur, fiile akkuzatifle bağlanır. Ekli nesneye belirli nesne, eksiz nesneye belirsiz nesne denir” (Ergin 2002: 375).

Leyla KARAHAN nesneyi konusundaki düşüncelerini şu şekilde açıklamıştır: “Cümlede, yüklem bildirdiği öznenin yaptığı işten etkilenen unsur nesnedir. Nesne, sadece yüklemi geçişli fiil olan cümlelerde bulunur. Yükleme eki taşıyan nesnelere belirli nesnedir, bilinen bir varlığı karşılar. Yükleme hâli eki almayan nesnelere belirsiz nesnedir, genel bir varlığı karşılar” (Karahana 1997: 52).

Zeynep KORKMAZ nesneyi, “Cümlede öznenin, dolayısıyla fiili geçişli olan yüklem etkilediği şahsı veya şeyi gösteren yalın veya yükleme hâli eki almış kelimedir.” şeklinde açıklamıştır (Korkmaz 1992: 111).

Tahsin BANGUOĞLU nesneyi şöyle tanımlamıştır: “Cümlede kimsenin, dolayısıyla yüklem etkilediği kişiyi veya şeyi temsil eden kimseye nesne adını veririz (Banguoğlu 2007: 527).

Haydar EDİSKUN: “Nesne, fiil cümle ya da cümleciklerinde öznenin eyleminden yani bağımsız, temel ya da yan yargıların sonuçlarından etkilenen kelimedir.” şeklinde tanımladığı nesneyi belirtili ve belirtisiz olmak üzere ikiye ayırmıştır (Ediskun 2005: 349).

M. Kaya BİLGEGİL nesneyi, “Yüklemi geçişli fiil olan bir cümlede, bu yüklem etkisi alanını ifade eden kelime veya kelime grubu nesneyi teşkil eder. Buna düz tümleç de denir. Belirli bir varlık veya niteliğe karşılık olanlar belirtili nesne, yalın halde bulunanlar yani belirli bir varlık veya niteliğe delalet etmeyenler belirtisiz nesne adını alır.” şeklinde tanımlamıştır (Bilgegil 2009: 32).

Vecihe HATİPOĞLU'na göre nesne şu şekildedir: “Eylemin anlamını çok yakından tamamlayan, etkileyen, yalın veya belirtme durumunda bulunan tümce nesnedir. Geçişli eylem ile yalın durumda kullanılan tümlece belirtisiz nesne denir. Geçişli eylemin anlamını bütünüyle tamamlayan ve doğrudan doğruya eylemi etkileyen tümceye belirtili nesne denir” (Hatipoğlu 1972: 132).

Süer EKER, “Nesne, bir tümce veya yan tümce içinde yüklemle doğrudan ilişkili olan ögedir. Geçişli eylemlerle oluşturulan yüklem nesne alabilir.” şeklinde açıkladığı nesneyi belirtili ve belirtisiz olmak üzere ikiye ayırmıştır (Eker 2005: 455).

Rasim ŞİMŞEK nesneyi şöyle tanımlamıştır: “Tümcede yüklemle dile getirilen kılışın doğrudan etkilediği varlığı gösteren ögeye denir” (Şimşek 1987: 104).

Neşe ATABAY, Sevgi ÖZEL, Ayfer ÇAM belirtili ve belirtisiz olmak üzere ikiye ayırdıkları nesne için, “Yüklemi geçişli eylemle kurulmuş tümcelerde, yüklem anlamını tümleyen, açıklayan tümlece nesne denir.” demişlerdir (Atabay-Özel-Çam2003: 51).

Fuat BOZKURT nesneyi, “Yüklem gösterdiği ve öznenin yaptığı işten etkilenen tümleçlere nesne denir.” şeklinde tanımlamış ve “Yalın durumdaki nesnenin belirtisiz, belirtme durumundaki nesneye belirtili nesne denir.” demiştir (Bozkurt 2000: 172).

M. Atâ ÇATIKKAŞ, “Nesne, isim veya isim cinsinden bir kelime veyahut kelime grubudur. Nesnelere, cümle içerisinde akuzatif halde bulunurlar. Buna belirtili nesne denir. Manzum parçalarda akuzatif eki almayan belirtisiz nesnelere değişik yerlerde görülebilir.” açıklamasından sonra nesneyi;

- 1) Tek Nesneli Cümleler
- 2) Nesnesi Birden Fazla Olan Cümleler
- 3) Nesnesi Geniş Olan Cümleler, olmak üzere üç gruba ayırmıştır (Çatıkkaş 2001: 209).

Rasih ERKUL, “Cümlede öznenin gerçekleştirdiği işten, hareketten etkilenen;şeyi, varlığı, kişiyi karşılayan böylece yüklem anlamını tamamlayan unsurdur, nesnedir.” Şeklinde tanımladığı nesneyi,

- a) Yalın haldeki “belirtisiz nesne”
- b) Ekli nesneye “belirtili nesne” şeklinde sınıflandırmıştır (Erkul 2007: 35).

Ahmet BESEREK nesne hakkında şu açıklamaları yapmıştır: “Öznenin etkilediği ve ismin belirtme durumunda olan kelime veya kelime grubu, belirtili nesne;ismin yalın halinde bulunan, özne ve yüklem etki sahasını gösteren kelimeler belirtisiz nesneyi oluşturur” (Beserek 1991: 45).

H. İbrahim DELİCE, “Geçişli kılış fiillerinin yüklem olduğu cümlelerde öznenin yanında; oluş fiilleri ile ek-fiilin marifetiyle yüklem olan isimlerin kurduğu cümlelere kılış fiillerindeki özne yerine kullanılan ve yüklem yanında zorunlu ola-

rak bulunması gereken bir öge” dediği nesneyi belirtme durum eki alıp almamasına göre belirtili ve belirtisiz nesne olmak üzere ikiye ayırmıştır (Delice 2007: 157).

Mehmet ÖZMEN nesneyi şöyle açıklamıştır: “Yüklemi geçişli fiillerden oluşan cümlelerde, yüklemdeki eylemden etkilenen kişiyi, nesneyi, varlığı, şeyi gösteren cümle ögesidir. Nesne, belirtme durumunda olur. Nesnelere; belirtili nesne, belirtisiz nesne olmak üzere ikiye ayrılır. Nesne yalnızca geçişli fiillerde bulunur. İsim cümleleri ile yüklemi geçişsiz fiillerden oluşan fiil cümlelerinde nesne bulunmaz” (Özmen 2013: 37).

Hikmet DİZDAROĞLU nesneyi şöyle tanımlamıştır: “Yüklemin etkisini üzerine alan, öznenin yaptığı eylemden etkilenmiş varlık ya da niteliği gösteren tümce ögesine nesne denir.” Nesnenin etkilenme ve edilgenlik kavramı taşıdığını söyleyen DİZDAROĞLU, “bir tümleç türü olarak nesneye “düz tümleç” de denir” açıklamasını yapmış ve nesneyi yapısına göre belirtili ve belirtisiz nesne olmak üzere iki; kullanımına göre ortak, açıklamalı ve yinelenmiş nesne olmak üzere üç başlıkta incelemiştir (Dizdaroğlu 1976: 77).

Dilcilerimizin hemen hemen hepsinin nesneyi belirtme durum ekini alıp almamasına göre belirli/ belirtili ve belirsiz/ belirtisiz olmak üzere ikiye ayırdığını görmekteyiz. Dilcilerimizin de belirttiği gibi nesne, yüklemin bildirdiği işten etkilenen ögedir ve yüklemin anlamını tamamlayıp açıklamaktadır. Bir cümlede nesneden bahsedebilmek için söz konusu cümlenin yüklemi geçişli bir fiil olmalıdır.

1.2.1.2.3.4. Metinde Yer Alan Belirli /Belirtili Nesne Örnekleri

- Yapraklarını çevirdi. (5-2)
- Muallâ yeniden o Türkçe kitabı eline aldı, bıraktığı yeri buldu ve okumaya devam etti. (10-16,17,18)
- Oraya kadar ok gibi giden dikkatiyle bu gürültüyü yakaladı ve takip etmeye başladı. (16-5,6)
- Yalnızlığın korkunç yüzünü tadıyordu, ona biraz ısınmış ve epey alışmıştı. (19-23,24,25)
- Sonra müthiş kelimeyi söyledi. (26-2)
- Ben de biraz karıştırdım bu kitabı. (28-16)
- Ne cevap verdiğimi bilmiyorum. (31-6)
- Raif bana onun ismini söylememişti. (36-1)
- Otelde o buhranı siz mi geçirdiniz? (39-10)
- Büyük bir gayret lâzım olduğunu anlattım. (42-21)
- Bana lâzım olduğu kadar sizi tanıyorum. (50-8)
- Hayatımın hiçbir tasavvuruna para hayalini karıştırmadım. (51-6)
- Bunları konuşalım. (52-12)
- Çünkü ne kadar entelektüel olursa olsun bir kadınla erkek arasındaki farkı hesaba katıyorum. (53-6)
- Adeta kim olduğumu, ne yaptığımı ve ne istediğimi anlamıyordum. (55-4)
- Manzarayı merak ettim. (56-27)
- Muharririni tanıdıktan sonra Muallâ bu kitabı günlerce okuyamadı. (61-1)
- Oteldeki adamı ağır ağır hatırlamaya başlamıştı. (62-22)
- Etrafındaki hayret ve dehşeti hissediyor. (64-23)

- Her şey ona büyük felâketi haber veriyor. (70-12)
- Fena oynayıp oynamadığını bir tarafa bırak. (75-13)
- Çünkü yıkacaklar kapıyı. (76-10)
- Sonra onları dışarı çıkardı ve kepenkleri indirdi. (82-4,5)
- Orada gölgemizi görürüz. (89-25)
- Muallâ kitabı kapadı. (91-4)
- Arkamda duran hizmetçiye ceketimi getirttim. (94-33)
- Karanlıkta, hiç kımıldamayan bir insanın köşeye sıkışmış gölgesini görebilmişim.
(95-5)
- Yapacaksın bunu. (99-10)
- Pirandello'nun piyesi için ne söylediğimi biliyorsun. (100-4)

1.2.1.2.3.5. Metinde Yer Alan Belirsiz /Belirtisiz Nesne Örnekleri

- Başka bir sahife açtı. (6-1)
- Gözlerini bu telin sonuna kadar yavaş yavaş indirerek bir elektrik düğmesi gördü.
(11-11)
- Hiçbir şey hatırlamıyordu. (15-4)
- Fakat burada garip bir kalp aksesi anlatıyor. (22-9)
- Ceketiniz! Diyordu hizmetçi kadın. (27-19)
- Bana derhal tevekkül ve inat hissi verdi. (37-8)
- Bir mektupla saadetini tebrik etmekten başka bir şey yapmadım. (44-4)
- Kitaplarımdan birinde yalnız kalmamak için evlendiğimizi, fakat evlendikten sonra daha ziyade yalnız kaldığımızı yazmıştım. (50-17)
- Ne otele gitmek, ne yalnız kalmak, ne düşünmek, ne uyumak istiyordum. (56-4)
- Yemek yedim. (58-7)

- Gecenin sükûtundan umulmayacak sesler icat ediyorum. (60-8)
- “Burada durmayınız!” dedi. (65-3)
- Felâketi başladığı saniyeden beri ilk defa olarak onun mukadderatına biraz da kendisinininkini karıştıran bir dost sesi duyuyordu. (66-1)
- Öteki “Enfes!” dedi. (85-7)
- Sonra “Haydi çocuklar, dedi, ... (86-10)
- Hiçbir şey anlamadım. (94-9)
- Bilmek istemiyorum. (99-16)
- Mümkün olduğu kadar az vakası olan kitap ve hayat istiyorum. (100-9)

1.2.1.2.4. *Dolaylı Tümleç (Yer Tamlayıcısı)*

Yüklemin yöneldiği, bulunduğu, çıktığı yeri gösteren ögedir. Yükleme sorulan “**kime, kimde, kimden; nereye, nerede, nereden; neye, neyde, neyden**” sorularına cevap verir. Yükleme sorulan “-e”, “-de” ve “-den” hal eklerini alan sorulara aynı ekleri alarak cevap veren sözcük ya da söz öbekleri yer tamlayıcısı görevinde bulunur. Soruların ve cevapların aynı ekleri alması zorunluluğu bunun diğer öğelerle karışmasına engel olur. “Yer Tamlayıcısı” şeklinde de ifade edilir.

1.2.1.2.4.1. *Dilcilerimizin Dolaylı Tümleç (Yer Tamlayıcısı) Üzerine Görüşleri*

Muharrem ERGİN, dolaylı tümleç şeklinde ifade ettiği yer tamlayıcısını şöyle açıklamıştır: “Fiilin mekanını ve istikametini gösteren cümle unsurudur. Fiile yer ve istikamet ekleri olan datif, lokatif ve ablatif ekleriyle bağlanır. Datifli yer tamlayıcısı, hareketin kendisine yöneldiğini, kendisine doğru yaklaştığını; lokatifli yer tamlayıcısı, hareketin kendi içinde cereyan ettiğini, kendi içinde bulunduğunu; ablatifli yer tamlayıcısı, hareketin kendisinden uzaklaştığını gösterir” (Ergin 2002: 375).

Leyla KARAHAN yer tamlayıcısını, “Cümlede yaklaşma, bulunma ve uzaklaşma bildirerek yüklemi tamamlayan unsur, yer tamlayıcısıdır. Bu unsur, yükleme yaklaşma (-e, -a), bulunma (-da, -de, -ta, -te), uzaklaşma (-dan, -den, -tan, -ten) ekleriyle bağlanan bir kelime veya kelime grubudur.” şeklinde açıklamıştır (Karahan 1997: 55).

Tümleçlerin, cümleleri çeşitli anlam ilgileriyle tamamlayan kelimeler olduğunu söyleyen Haydar EDİSKUN, dolaylı tümlecin cümlelerde ismin -e, -de, -den durumlarında bulunduğunu belirtmiştir (Ediskun 2005: 353).

Yer Tamlayıcısını “İsimleme” başlığı altında inceleyen Tahsin BANGUOĞLU şöyle bir açıklama yapmıştır: “Cümlede yüklemde gerçekleşmesiyle ilgili kişileri ve şeyleri gösteren adlara ve zamirlere isimleme deriz. Bu adlar ve zamirler en çok yer yön hallerinde (kime, kimde, kimden) , bir hayli de dış çekim hallerinde bulunur” (Banguoğlu 2007: 529).

M. Kaya BİLGEGİL dolaylı tümleci, “Yüklemdeki anlamı, başlangıç, zuhur ve yöneliş yönlerinden birine delalet etmek suretiyle tamamlayan söz.” şeklinde açıklamıştır (Bilgegil 2009: 38).

Zeynep KORKMAZ’a göre dolaylı tümleç: “Cümlede yüklemde anlamını çeşitli yönlerden tamamlayan ve kesinleştiren; bulunma, yönelme ve çıkma hâli eklerinden biriyle veya bir edatla birlikte bulunan yalın veya grup hâlindeki ismin cümle bilgisindeki adıdır” (Korkmaz 1992: 47).

Vecihe HATİPOĞLU dolaylı tümleci şu şekilde tanımlamıştır: “Eylemin anlamını yer, zaman, sebep, nitelendirme veya ölçü bakımından tamamlayan yönelme, kalma, çıkma durumlarından birinde bulunan veya ilgeçle kullanılan tümlece dolaylı tümleç denir” (Hatipoğlu 1972: 136).

M. Atâ ÇATIKKAŞ, “Yer ve Yön Tamlayıcıları” başlığı altında dolaylı tümleci şöyle tanımlamıştır: “Fiilin gösterdiği hareketin zaman ve mekan içerisinde bir yer ve istikameti vardır. Yer ve yön tamlayıcısı, hareketin mekan ve istikametini gösteren bir tamlayıcıdır. Fiile, yer ve istikamet ekleri olan datif, lokatif ve ablatif ekleri ile bağlanır” (Çatıkkaş 2001: 210).

Fuat BOZKURT, “ Eylemin yöneldiği, bulunduğu, çıktığı yeri ya da kişiyi gösteren tümleçler” olarak tanımladığı dolaylı tümlecini aldığı durum ekleri nedeniyle yönelmeli, bulunmalı ve çıkmalı olmak üzere üçe ayrıldığını söylemiştir (Bozkurt 2000: 178).

Ahmet BESEREK’in dolaylı tümleçle ilgili açıklamaları şöyledir: “Yüklemdeki kavramı yöneliş, bulunuş ve başlangıç bakımından tamamlayan sözlere dolaylı tümleç denir. Bir cümle içerisinde dolaylı tümleç olan kelime veya kelime grupları, -e, -de, -den isim çekim eklerinden birini alır” (Beserek 1991: 46).

Neşe ATABAY, Sevgi ÖZEL ve Ayfer ÇAM: “Bu tür tümleçler, yüklem anlamını bütünleyen, yönelme, kalma, çıkma durumlarından birinde bulunan

tümleçlerdir.” şeklinde bir açıklama yapmıştır (Atabay-Özel-Çam 2003: 58).

Süer EKER dolaylı tümleci, “tümcede yüklem anlamını çeşitli yönlerden tamamlayan ve kesinleştiren; bulunma, yaklaşma ve uzaklaşma durumu eklerinden biriyle veya bir edatla birlikte bulunan yalın veya grup halindeki adın tümce bilgisindeki adıdır.” cümlesiyle açıklamıştır (Eker 2005: 456).

Rasih ERKUL, yer tamlayıcısı da denilen dolaylı tümleç için, “Yüklem anlamını yönelme, bulunma ve uzaklaşma durumlarından biriyle tamamlayan unsurdur.” tanımını yapmıştır (Erkul 2007: 39).

Dolaylı tümleci “Yüklemdeki eylemin yerini, yönünü ve çıkış yerini gösteren cümle ögesi” şeklinde açıklayan Mehmet ÖZMEN, dolaylı tümlecini yönelme, bulunma veya çıkma durumu eklerinden birini aldığını ancak bulunmalı, yönelmeli ve çıkmalı ögelerin zaman ve sebep bildirdiklerinde dolaylı tümleç değil zarf tümleci görevinde bulunduğunu belirtmiştir (Özmen 2013: 38).

H. İbrahim DELİCE dolaylı tümleci şöyle açıklamıştır: “Kılış fiilinin kurucu olduğu cümlelerde öznenin fiili gerçekleştirdiği yeri; oluş fiilinin kurucu olduğu cümlelerde fiilin gerçekleştiği yeri ve isimlerin kurucu olduğu cümlelerde fiilin belirttiği durumun yerini gösteren cümle ögesidir. Fiile kalma, ayrılma ve yönelme ekleriyle bağlanır” (Delice 2007: 158).

Dolaylı tümleç için, “Eylem tümcelerinde adların –e, -de, -den durum takıllarını alarak yüklem anlamını yönelme, kalma, çıkma ilgileriyle tümleyen tümce ögesi” tanımını yapan hikmet DİZDAROĞLU, dolaylı tümlecin tümcede bulunması her zaman zorunlu olmasa da anlatımı güçlendiren, anlamın daha belirginleşmesini sağlayan bir öge olduğunu belirtmiş ve dolaylı tümleci şöyle sınıflandırmıştır:

1. Yapılarına Göre Dolaylı Tümleç Türleri

a. Yönelme Tümleçleri

b. Kalma Tümleçleri

c. Çıkma Tümleçleri

2. Kullanımlarına Göre Dolaylı Tümleç Türleri

a. Ortak Dolaylı Tümleç

b. Açıklamalı Dolaylı Tümleç

c. Yinelenmiş Dolaylı Tümleç (Dizdaroğlu 1976: 95).

Rasim ŞİMŞEK, “Tümcede, yüklemle dile getirilen kılış ya da oluşu yönelme, kalma, çıkma ilgileriyle tümleyen kurucu ögelere dolaylı tümleç denir” (Şimşek 1987: 120).

Kimi araştırmacıların “dolaylı tümleç” olarak isimlendirdikleri bu öge, tanımlardan da anlaşılacağı üzere cümlede ismin –e, -de, -den eklerini alarak yüklem anlamını yaklaşıma, bulunma ve uzaklaşma yönünden tamamlayan kelime ya da kelime grubudur.

1.2.1.2.4.2. Metinde Yer Alan Dolaylı Tümleç (Yer Tamlayıcısı) Örnekleri

- Gözleri başka bir sahifenin ortalarına takıldı. (5-9)
- Fakat parmağı yapraklarının arasında kalmıştı. (6-9)
- Hâlâ da bütün vücudunda hatta kemiklerinin ve karnının içinde garip bir titreme, karıncalanma, buruk bir ürperme var. (7-24)
- Odasına çay götürünüz! (9-7)
- Pembe ve saf bir aydınlık içinde hep yıldızlar görüyorum. (10-13)
- Muallâ sofrada konuşmadı. (13-13)
- Ayak sesine benziyordu. (16-7)
- Yatakta birdenbire dimdik oturdu ve parmaklarını saçlarının arasına soktu. (19-8,9)
- Aynalı dolabın köşesine düşmüştü. (20-4)
- Adeta kalbinin üstünde bir tazyik var. (21-15)
- Elden ele dolaşan bu kitap, bir doktorun elinde kalmıştı. (23-28)
- Koridora çıktı. (26-27)
- Ve ceketini ona giydiriyordu. (27-20)
- Ve ahlâk bahsine geçtiler. (29-3)
- Evlenmekten bahsedildi. (31-4)
- Raif bana onun ismini söylemişti. (36-1)
- Beşiktaş'ta oturan bu kadını, Karaköy'de ve tramvayların durduğu yerdeki bir pastacıya davet ettim. (40-9)
- Fakat ona ne tavsiye edebilirim? (42-24)
- "Asrî aile" terkibinden nefret ediyorum. (46-6)
- Bu kararında hayatımın en büyük hâdisesinin elbette bir tesiri vardır. (50-11)

- Yirmi altı yaşını fazlaca geçen Muallâ Hanıma zekâmızın bize her zaman dost olmadığını ve tereddütlerimizin saçlarımızı ağartacağını söylemedim. (53-5)
- Yan yana iki masanın etrafını çeviren öteki arkadaşlara gittim. (58-1)
- Hizmetçi elini avucuna vurarak pencereden bakıyor. (62-27)
- Onu nereye götürüyorlar? (65-17)
- Otomobilde gene iki kat eğildi. (70-19)
- Gizli bir rüzgâr gibi duvarlara ve eşyaya çarpıyor. (74-3)
- Baloda bana takdim ettiler. (75-10)
- Bir dosta rast gelmek ihtimaliyle bir lokantanın önünde durdular. (77-4)
- Kendini bir koltuğa bırakmıştı. (80-28)
- İçeriden şarkılar geliyor. (85-9)
- Oradabundan şüphesiz bahsedeceğim. (87-14)
- Yolun başında ve sonunda cahiliz. (90-16)
- Kapıyı açtım ve sendeley en gölgesiyle hâlâ uykusuyla mücadele ettiğini gördüğüm hizmetçiye sordum. (94-2,3)
- Bir hanım sizi dışarıda bekliyor. (94-24)
- Hiçbir mektubuma cevap vermedin. (98-24)

1.2.1.2.5. Zarf Tümleci

Yüklemin anlamını zaman, durum, yön, miktar, tarz, vasıta, şart, sebep, birliklik yönlerinden tamamlayan kelimeler ve kelime gruplarıdır. Yükleme "nasıl, ne zaman, ne kadar, nereye" ve "kiminle, neyle, niçin, neden, niye" soruları sorularak bulunur.

1.2.1.2.5.1. Dilcilerimizin Zarf Tümlenci Üzerine Görüşleri

Muharrem ERGİN zarf tümlencini şu şekilde açıklamıştır: “Fiilin muhtelif şartlarını ve zamanını gösteren cümle unsurudur. Hareketin nasıl, niçin, ne şekilde, hangi vasıflarla, hangi sebeplerle, hangi şartlarla yapıldığını veya olduğunu ve hangi zamanda cereyan ettiğini göstermek için zarf unsuru kullanılır” (Ergin 2002: 375).

Leyla KARAHAN’ın zarf tümlenci hakkındaki görüşleri şu şekildedir: “Yön, zaman, tarz, sebep, miktar, vasıta ve şart bildirerek yüklemi tamamlayan cümle unsuru zarftır. Yön, zaman, tarz, sebep, miktar, vasıta ve şart bildiren bütün kelime grupları cümlede zarf görevi yapar” (Karahan 1997: 57).

Zeynep KORKMAZ sözcük türü olan zarfı, “Fiillerin, sıfatların, sıfat-fiillerin ve görev bakımından zarf niteliğindeki kelimelerin anlamlarını zaman, ölçü, nitelendirme, yer, yön gibi çeşitli bakımlardan etkileyerek daha belirgin duruma getiren veya sınırlayan kelime türüdür.” şeklinde tanımlamıştır (Korkmaz 1992: 179).

Haydar EDİSKUN’a göre zarf tümlenci: “Yüklemi zaman, yer ve yön, durum ya da tarz, nicelik ilgileriyle tamamlayan kelimelerdir” (Ediskun 2005: 360).

Tahsin BANGUOĞLU zarf tümlencini “Zarflama” başlığı altında şöyle tanımlamıştır: “Cümlede yüklemde içinde geçtiği hal ve şartları belirten zarflara ve zarf niteliğindeki belirtme öbeklerine zarflama deriz” (Banguoğlu 2007: 530).

M. Kaya BİLGEGİL zarf tümlencini şöyle açıklamıştır: “Yüklemdeki kavramı;

zaman, durum, derece veya ölçü fikirlerinden biriyle tamamlayan kelimeler, kelime grupları zarf tümleçlerini teşkil eder” (Bilgegil 2009: 45).

Süer EKER, “Zarf tümleci, tümcede yüklem anlamını zaman, tarz, ölçü, yer, yön vb. bakımlardan daha belirgin duruma getiren, sınırlayan sözcük veya sözcük gruplarından oluşan tümleçtir” (Eker 2005: 457).

Rasih ERKUL, zarf tümleciyle ilgili şu açıklamaları yapmıştır: “Cümlede, yüklem anlamını zaman, yer ve yön, durum, nicelik, soru ilgileriyle tamamlayan unsur, zarf tümlecidir. Zarf unsuru, hareketin hangi şartlarda yapıldığını ve olduğunu ve hangi zamanda gerçekleştiğini belirtir” (Erkul 2007: 43).

M. Atâ ÇATIKKAŞ’ın zarf tümlecini, “Fiili zaman, hal, tarz, yön ve nitelik bakımından tamamlayan cümle unsurudur. Bu unsur, isim cinsinden bir kelime veya kelime grubu; bir gerundium veya gerundium grubu veya bir edat grubudur.” şeklinde açıklamıştır (Çatıkkaş 2001: 211).

Zarf tümlecini “Belirteç Tümleci” başlığı altında inceleyen Fuat BOZKURT, sözcük türü olan belirtecin yüklemi belirttiğinde belirteç tümleci olduğunu söyledikten sonra belirteç tümlecini, “Yüklemi zaman, durum, nicelik, yön ve soru ilgileriyle tamamlayan tümleç türü” olarak açıklamıştır (Bozkurt 2000: 175).

Ahmet BESEREK’in zarf tümleci için tanımı şöyledir: “Yüklemdeki kavramı sebep, durum, zaman, ölçü, tarz, vasıta, şart bakımından tamamlayan sözlere zarf

tümleçleri denir. Zarf tümleçlerini bulmak için yükleme, ‘nasıl, niçin, neden, ne , ile, ne zaman, ne kadar, ne olursa, ne gibi vb.’ sorular sorulur” (Beserek 1991: 46).

Neşe ATABAY, Sevgi ÖZEL, Ayfer ÇAM zarf tümlecini “Belirteç Tümleci” başlığıyla şöyle tanımlamıştır: “Tümcede yüklemi zaman, yer, yön, ölçü, durum, nitelik, kimi zaman da gösterme ve soru gibi özellikler yönünden tamamlayan ögedir” (Atabay-Özel-Çam 2003: 62).

H, İbrahim DELİCE zarf tümlecinin cümledeki yapısını, olanı, bildirileni, üzerinde gerçekleştiği nesnesi ve mekanı dışında zaman, vasıta, sebep ve yön gibi her türlü yüklem durumlarını göstermeye yarayan bir öge olduğunu ve bir cümlede zarf tümlecinin daha çok doğrudan zarf olan kelimelerden, şart-fiil öbeğinden ve çekim edatlarından oluşturulduğunu söylemiştir (Delice 2007: 158).

“Zarf tümleci, yüklemde söz konusu olan eylemin nasıl, niçin, ne zaman, ne şekilde, kiminle, neyle, hangi vasıtayla yapıldığını gösteren cümle ögesidir” diyen Mehmet ÖZMEN, bir ögenin zarf tümleci olabilmesi için herhangi bir durum eki almasına gerek olmadığını da belirtmiştir (Özmen 2013: 40).

Hikmet DİZDAROĞLU “Tümcebilgisi” isimli eserinde zarf tümlecini “Belirteç Tümleci” başlığı altında şöyle açıklamıştır: “Zaman, durum, nicelik, yer (yön) ve soru ilgileriyle yüklem anlamını sınırlayan ve berkiten tümleçlere belirteç tümleci denir. DİZDAROĞLU, bazı dilcilerin aksine belirteçle belirteç tümlecinin aynı şey olmadığını; belirteçlerin cümlede her zaman belirteç tümleci görevinde olmayacağı-

nı, belirteç tümleci olmaları için yüklemle inilti bulunmaları ve yüklem anlamında değişiklik yapmaları gerektiğini belirtmiştir (Dizdaroğlu 1976: 119).

Rasim ŞİMŞEK “Belirteç Tümleci” başlığıyla şu tanımı yapmıştır: “Yargılı anlatımlarda yüklemle dile getirilen kılış ya da oluşun anlamını zaman, yön, nitelik, nicelik bakımlarından tümleyen ögeye denir” (Şimşek 1987: 136).

Dilcilerimizin zarf tümleciyle ilgili tanımlarını incelediğimizde zarf tümlecinin yüklemi zaman, yer-yön, durum, tarz, sebep ve miktar yönüyle tamamlayan bir öge olduğu sonucuna ulaşmaktayız. Araştırmacıların bir kısmının zarf tümlecini “Belirteç Tümleci” olarak isimlendirdiğini de görmekteyiz.

1.2.1.2.5.2. Metinde Yer Alan Zarf Tümleci Örnekleri

- Nihayet gözlerini iyice açmıştı. (6-23)
- Ellerinin yorgan üstünde olduğunu âdetâ biraz düşünerek buluyor. (7-11)
- Bu hâl çok uzun, saniyelerce, belki de iki üç dakika sürmüştü. (8-9)
- Korku ile gözlerini açtı. (9-16)
- Yatağa yüzükoyun kapanmıştı. (11-6)
- Kendini hiç sarsmadan bir bacağını karyolanın yanından sarkıttı. (12-11)
- Gözlerini bu telin sonuna kadar yavaş yavaş indirerek bir elektrik düğmesi gördü. (11-11)
- Yemişin bir parçası dışarı fırlayacak kadar tabağın kenarına gelmişti. (14-7)
- Bu kanı görünce gözlerini kapamıştı. (14-16)
- Ayak sesi bekleyen kulağı, uğultular içinde, odanın dışındaki bütün sesleri ayıklamak için diriliyor. (15-6)

- Ağır ağır ve tahtalar arasında boğulan tutuk akislerle yükseliyordu. (16-8)
- Sonra yatağa arka üstü düştü. (17-2)
- Yatakta birdenbire dimdik oturdu. (19-8)
- Niçin bu kadın eşikten içeri girmiyordu? (20-31)
- Ablasının buna dikkat ettiğini görünce izahat vermekten kaçmak için arkasını döndü. (21-23)
- Bu adam hareketsiz duruyor ve ona, karanlıkta mânâsı görünmeyen acayip gözlerle bakıyordu. (25-5,6)
- Ben de biraz karıştırdım bu kitabı. (28-16)
- Raif, Hanımefendinin sözlerini samimi ve nazık bir gülümseyişle tasdik ettikten sonra, Muallâ'ya döndü. (30-1)
- Sonra verdiğim yere otururken gözlerinin mütereddit bir bakışını gördüm. (37-4)
- İner inmez yanına gittim. (40-14)
- Hâlâ onu iyice görmemiştim. (44-18)
- Muallâ Hanımın bu küçük yazı üstüne dikilen başı bir müddet hareketsiz kalmıştı. (49-6)
- Apartmandan çıkınca, تنها ve geniş caddede, yapayalnız, ağır ve sakin adımlarla yürüyordum. (55-2)
- Fakat hâlime dikkat edince bakıştılar. (58-3)
- Hiç kımıldamadan, ses çıkarmadan, ağır ağır nefes alarak, derin bir ibadet hâlinde ağlamaya başladı. (59-16)
- Birkaç saat uyudun. (73-2)
- Satırlara göz gezdirdikçe, kitapla kendisi arasına giren yeni meselenin uyandırdığı hayaller, okuduğunu anlamasına hep mâni oldu. (61-3)

- Meseleye verdiği ehemmiyeti saklamak için Muallâ pencereye doğru gitti. (75-3)
- Ve saz başlamadan evvel şarkıyı söyleyerek sığıyordu. (80-16)
- Ve bu hikâye, senelerden beri kim bilir kaçınıcı defa olarak bir daha anlatılıyor ve hep aynı kahkahalarla, hiç yıpranmamış bir alâka ile dinleniyordu. (85-17)
- Ve böyle yürürüz ve böyle gideriz. (90-10,11)
- Muallâ Hanımın cevabını beklerken, bütün yaz mevsimini İstanbul'un muhtelif sayfiyelerinde geçirmeye karar vermiştim. (93-1)
- Şimdi bana bir "finalist" gibi görünüyorsun. (100-21)

1.2.1.2.6. Cümle Dışı Unsur

Cümlelerin kuruluşuna katılmayan, yani öge olmayan; ancak dolaylı olarak cümlelerin anlamına yardımcı olan kelime veya kelime gruplarıdır. Bağlaçlar, ünlemler, ünlem grupları, hitaplar, ara sözler cümle kuruluşunun dışında kalan, cümle dışı öge olarak kullanılabilen unsurlardır. Açıklama cümleleri de bu grupta incelenmelidir. Bu cümlelere bazen iki çizgi bazen parantez içinde bazen de "ki" edatından sonra rastlanır.

1.2.1.2.6.1. Dilcilerimizin Cümle Dışı Unsur Üzerine Görüşleri

Muharrem ERGİN'in cümle dışı unsurlar konusundaki görüşleri şu şekildedir: "Cümlede bu unsurlardan başka bir de bağlama ve ünlem edatları veya ünlem grupları bulunabilir. Fakat bunlar, esas hareketle, fiille ilgili olmayan ve cümleye sadece ilave edilmiş bir durumda bulunan unsurlardır. Umumiyetle cümlelerin başında, sonlarında ve cümleler arasında bulunurlar" (Ergin 2002: 376).

Leyla KARAHAN, "Cümlelerin kuruluşuna katılmayan ve dolaylı olarak

cümlenin anlamına yardımcı olan unsurlardır. Bağlama edatları, ünlem edatları, ünlem grupları, hitaplar, ara sözler cümle dışı unsurlardır. Açıklama cümleleri de cümle dışı unsurdur. Cümle dışı unsurlar cümlenin her yerinde başında, ortasında, sonunda bulunabilir.” şeklinde bir açıklama yapmıştır (Karahan 1997: 59).

M. Kaya BİLGEGİL, Neşe ATABAY-Sevgi ÖZEL-Ayfer ÇAM, Ahmet BESEREK, M. Atâ ÇATIKKAŞ, Süer EKER, Rasim ŞİMŞEK cümle unsurları içinde cümle dışı unsura yer vermeyen araştırmacılardandır.

Fuat BOZKURT, cümle unsurları kısmında cümle dışı unsura yer vermemiş fakat arasöz- aratumce başlığı altında şunları söylemiştir: “Kimi tümcelerde iki virgül, iki kısa çizgi ya da ayraç içinde gösterilen, tümceyle yapısal bağı olmayan başka sözler, başka tümceler bulunur. Kendi başlarına kullanılmazlar” (Bozkurt 2000: 240).

Rasih ERKUL, cümle dışı unsuru şöyle açıklamıştır: “Cümlede; yüklem, özne, tümlec ve zarf unsurlarının dışında, bağlama edatları ve ünlem edatları veya ünlem grupları bulunabilir. Bunlar asıl hareketle, oluşla ilgili olmayan, cümleye sadece klenmiş bir durumda yer alan unsurlardır” (Erkul 2007: 45).

Haydar EDİSKUN cümle dışı unsur başlığı altında bir inceleme yapmamışsa da arasözü şöyle açıklamıştır: “Temel düşünce ya da duygu ile ilgisi az olmak üzere, söz ya da yazı içine sıkıştırılmış cümleciklere arasöz denir. Arasözler cümleden çıkarıldıkları zaman cümlelerin yapıları ve anlamları bozulmaz” (Ediskun 2005: 389).

Mehmet ÖZMEN cümle dışı unsuru “Bağımsız Tümleç” başlığıyla: “Cümle-ye türlü anlam ilişkileri ile katılan; ancak yükleme doğrudan doğruya bağlanamayan, yükleme sorulan hiçbir soruya cevap vermeyen cümle ögesidir. Cümlelerin başında, iki cümle arasında veya cümle sonunda bulunabilir” şeklinde açıklamış ve bağımsız tümleçleri, “Bağlama Görevli, Bağlama Kuvvetlendirme Görevli ve Ünleme Görevli” olmak üzere üç grupta incelemiştir (Özmen 2013: 43).

H. İbrahim DELİCE'nin “Türkçe Sözdizimi” adlı eserinde cümle dışı unsuru dört ayrı başlıkla açıkladığını görmekteyiz:

1. Açıklama Tümleci: Herhangi bir ögenin açıklayıcısı durumundadır.
2. Pekiştirme Tümleci: Cümleyi belirli bir anlam ile sınırlandırarak pekiştiren biçim-birimlerdir.
3. Ünlem Tümleci: Cümlelerin muhatabının dikkatini çekmeye dönük olan biçim-birimlerdir.
4. Bağlama Tümleci: Cümleler arasında çeşitli anlamlar ile anlamsal ortaklık veya yapısal bağ sağlamaya yarayan ögedir (Delice 2007: 159).

Hikmet DİZDAROĞLU cümlelerin ögelerini açıklarken cümle dışı unsur başlığı altında bir inceleme yapmışsa da “İlgeç Tümleci” başlığıyla yaptığı açıklamalar ve ilgeç tümleci olarak aldığı dilbilgisi birlikleri dikkat çekicidir:

“İlgeçlerde ya da başka dilbilgisi birliklerinden oluşan; ilgeçlerle kurulanlarla yükleme bağıntısı bulunan, öbürlerinde yükleme ilgisi olmayan; her iki durumda da tümceye çeşitli anlam ve anlatım özelliği katan tümleçlerdir. İlgeç tümleci olan dil-

bilgisi birlikleri: ilgeçler, bağlaçlar, ulaçlar, deyim ve deyim niteliğindeki sözler, tümceler ve tümce değerindeki sözler” (Dizdaroğlu 1976: 153).

Dilcilerimizin açıklamalarını incelediğimizde bazı araştırmacıların cümle unsurları içinde cümle dışı unsura yer vermediğini, bazı araştırmacıların ise cümle dışı unsur başlığı altında bir inceleme yapmamışsa da arasöz-aratümce başlıklarını açıkladıklarını görmekteyiz. Dilcilerimizin görüşlerinin ortak noktaları ise cümle dışı unsurun cümlenin başında, ortasında, sonunda olabileceği; cümlede asıl hareketle, oluşla ilgisi olmayıp cümleye sadece eklenmiş durumda olması ve bu nedenle kendi başına bir anlamı olmamasıdır.

1.2.1.2.6.2. Metinde Yer Alan Cümle Dışı Unsur Örnekleri

- Fakat parmağı yapraklarının arasında kalmıştı. (6-8)
- Hayır! (9-23)
- Muallâ Hanım, Muallâ Hanım! (10-5)
- Evet. (13-26)
- Fakat gene kapı vuruluyordu. (16-18)
- Bir şeyden, belki otelin nizamlarından, belki de kendi kendine fena telkin yapmaktan korkuyordu. (20-29)
- Hatta pek çok sevmeliyim. (22-30)
- Muallâ Hanım, billâhi, ben bu muharriri birkaç ay evvel tanıdım, meğer biz onunla senelerden beri tanışıyormuş gibi dostuz; fakat, hani, görseniz çok samimî kendisi. (29-17,18,19)
- Niçin evlenmezsiniz, dostum? (35-14)
- Hemen dükkândan çıktım ve durmak üzere bulunan bir tramvayın ön tarafına göz

attım. (40-11,12)

- Meselâ gidip pencereyi açınız yahut kapayınız. (43-13,14)
- Çünkü alelâde refahımızı temin eden paranın fazla kısmı gururumuzu tatmin içindir. (51-26)
- Ve arkasından bağıryorlar. (76-14)
- Arkadaş, bu resimleri senin yaptığına kimse inanmaz. (80-7)
- Belki şimdi birkaç tanesi orada. (83-3)
- Haydi oku. (87-20)
- Sanki bahçemde geziyorlar. (88-18)
- Fakat bu hayal de kavuşulan arzular gibi fâni değildir vemademki asla tahakkuk etmeyecek, ebedîdir. (90-1,2,3)
- Peki, siz kimsiniz? (94-30)
- Kabul et veya etme. (100-27,28)

1.2.1.3.Cümle Çeşitleri

Cümleler; yüklemine türüne, yüklemine yerine, kendini oluşturan sözcüklerin anlamlarına ve yapısına göre değişik özellikler gösterir. Bu özelliklere göre cümle konusunda şu şekilde bir sınıflandırma yapabiliriz:

- 1) Yapısına Göre Cümleler
- 2) Yüklemine Türüne Göre Cümleler
- 3) Yüklemine Yerine Göre Cümleler
- 4) Anlamına Göre Cümleler

Görüldüğü gibi “Cümle Çeşitleri” dört alt başlığı içermektedir. Çalışmamızın bu bölümünde dilcilerimizin cümle çeşitleriyle ilgili yaptıkları sınıflandırmayı ak-

tarmayı; böylece konuya yaklaşımlarındaki ortak ve farklı özellikleri ortaya koymayı amaçladık.

1.2.1.3.1. Dilelimizimizin Cümle Çeşitleri ile İlgili Görüşleri

Muharrem ERGİN cümle çeşitlerini şu şekilde sıralamış:

- Fiil Cümlesi
- İsim Cümlesi
- Birleşik cümle
  - Şartlı Birleşik Cümle
  - Ki'li Birleşik Cümle
  - İç İçe Birleşik Cümle (Ergin 2002: 376).

Leyla KARAHAN cümleleri, şu şekilde sınıflandırmıştır:

- Yapısına Göre Cümleler:
  - Basit Cümle
  - Birleşik Cümle: Şartlı Birleşik Cümle, İç İçe Birleşik Cümle.
  - Bağlı Cümleler: Ki'li Bağlı Cümle, Diğer Bağlama Edatlarıyla Kurulan Bağlı Cümleler
  - Sıralı Cümleler
- Yüklemin Türüne Göre Cümleler
  - Fiil Cümlesi
  - İsim Cümlesi
- Yüklemin Yerine Göre Cümleler
  - Kurallı (Düz) Cümle
  - Kuralsız (Devrik) Cümle

- Anlamına Göre Cümleler
- Olumlu Cümle
- Olumsuz Cümle
- Soru Cümlesi (Karahan 1997: 60).

M. Kaya BİLGEGİL cümle çeşitlerini şu şekilde sıralamıştır:

- Ögelerin Dizilişine Göre Cümle Çeşitleri
- Yüklemine Göre Cümle Çeşitleri: İsim Cümlesi, Fiil Cümlesi
- Anlamına Göre Cümle Çeşitleri
- Yapılarına Göre Cümle Çeşitleri: Basit Cümleler, Birleşik Cümleler (Bilgegil 2009: 53).

Vecihe HATİPOĞLU cümle çeşitlerini, aşağıdaki gibi sınıflandırmıştır:

· Yapı Bakımından Tümce Türleri	- Ara Tümce
- Yalın Tümce	- Tümcenin Ad Oluşu ve İç Cümle
- Birleşik Tümce	- Girişik Tümce
*Bağlaçlı Yan Tümce	- Sıralı Tümce
*Dilekli Yan Tümce	*Bağımlı Sıralı Tümce
*Koşullu Yan Tümce	*Bağımsız Sıralı Tümce
*İlgeçli Yan Tümce	- Devrik Tümce
*Olumsuzluk Koşacıyla Yan Tümce	- Kesik Tümce
*Sorulu Yan Tümce	· Yargı Bakımından Tümce Türleri
*İkilemeli Yan Tümce	- Olumlu Tümce
*Kalıplaşmış Yan Tümce	- Olumsuz Tümce

- Sorulu Tümce
  - Yüklem Bakımından Tümce Türleri
  - Ad Tümcesi
  - Eylem Tümcesi
- *Bildirme Tümceleri
  - *İsteme Tümceleri (Hatipoğlu 1972: 99).

Zeynep KORKMAZ: “Cümleler yüklemlerine göre isim cümlesi ve fiil cümlesi; yapılarına göre yalın cümle, birleşik cümle, aralarındaki bağlantılara göre temel cümle vb. şekillerde sınıflandırılır” (Korkmaz 1992: 32).

M. Atâ ÇATIKKAŞ cümle çeşitlerini aşağıdaki gibi sınıflandırmıştır:

1) Yüklemine Göre Cümleler	4) İç İçe (Girişik) Birleşik Cümle
A) Fiil Cümlesi	C) Geniş Cümleler
B) İsim Cümlesi	1) Faili Geniş Olan Cümleler
2) Manalarına Göre Cümleler	2) Nesnesi Genişleyenler
A) Olumlu Cümle	3) Tamlayıcısı Genişleyenler
B) Olumsuz Cümle	4) Zarfı Genişleyenler
C) Soru Cümlesi	D) Fiili Gizli Cümleler
D) Ünlem Cümlesi	E) Sorulu Cevaplı Cümleler
3) Kuruluşuna Göre Cümleler	F) Sıralı (Tertipli) Cümleler
A) Basit Cümleler	4) Dizilişine Göre Cümleler
B) Birleşik Cümleler	A) Kurallı Cümle
1) Asıl Birleşik Cümle	B) Kuralsız(Devrik)Cümle (Çatıkkaş
2) Şartlı Birleşik Cümle	2001: 215).
3) Ki’li Birleşik Cümle	

Fuat BOZKURT'un cümle konusundaki sınıflandırması şöyledir:

DÜZEN

1) Düz Tümce

2) Devrik Tümce

YARGI

1) Soru Tümcəsi

Soru Eki

Soru Sözcüklü Soru Tümcəsi

2) Olumlu Tümce

3) Olumsuz Tümce

4) Duygu

Ünlem Tümcəsi

BİRİMLER

a) Yalın Tümce

b) Bileşik Tümce

AYRIŞIK TÜRME

Ayrışık Tümce

1) Sıralı Tümce

2) Bağlı Tümce

3) İki Bağlaçlı Tümce

4) İlgeçli

5) Mi Soru Ekli

6) "Değil" Koşaçlı

7) İççe Tümce

8) Koşullu Tümce

9) Eksilteli Tümce

10) Arasöz ve Ara Tümce

KAYNAŞIK TÜRME

Eylemsi

1) Eylemlikli Tümce

2) Ortaçlı Tümce

3) Ulaçlı Tümce(Bozkurt 2000: 181).

Süer EKER'e göre gelenekselleşmiş ölçütler çerçevesinde Türkçe tümce türleri için yapılan sınıflama şu şekildedir:

a) Yapısına Göre

1) Basit Tümce

2) Birleşik Tümce

3) Sıralı ve Bağlı Tümce

b) Yüklemin Türüne Göre

1) Eylem Tümcəsi

- 2) Ad Tümcesi
- 3) Kesik Tümce
- d) Anlamına Göre
- c) Yüklem (Ögelerin) Yerine Göre
- Olumlu/ olumsuz soru/ emir/ ünlem
- 1) Kurallı Tümce
- tümceleri (Eker 2005: 480).
- 2) Devrik Tümce

Rasih ERKUL'a göre cümle türleri şu şekildedir:

<i>Kurallarına Göre Cümleler</i>	Basit Cümle
Düz/ kurallı cümle	Birleşik Cümle
Devrik / kuralsız cümle	<i>Biçimlerine Göre Cümleler</i>
Eksilteli cümle	Sıralı Cümleler
<i>Yüklemlerine Göre Cümleler</i>	Bağlı Cümleler
İsim Cümlesi	Karmaşık Cümle (Erkul 2007:
Fiil Cümlesi	50).
<i>Yapılarına Göre Cümleler</i>	

Ahmet Beserek cümle çeşitlerini şu şekilde sıralamıştır:

- 1) Ögelerinin Dizilişine Göre Cümleler
- 3) Anlamına Göre Cümleler
- a) Olumlu Cümle
- a) Kurallı Cümle
- b) Olumsuz Cümle
- b) Devrik Cümle
- c) Haber Cümlesi
- 2) Yüklemine Göre Cümleler
- d) Dilek Cümlesi
- a) İsim Cümlesi
- d.1) Soru Cümlesi
- b) Fiil Cümlesi
- d.2) Ünlem Cümlesi

- 4) Yüklemin Çatısına Göre Cümleler
- a) Etken Cümle
- b) Edilgen Cümle
- 5) Yapılarına Göre Cümleler
- a) Basit Cümle
- b) Birleşik Cümle
- c) Sıralı Cümleler (Beserek 1991: 47).

Neşe ATABAY, Sevgi ÖZEL, Ayfer ÇAM'ın "Türkiye Türkçesinde Tümce Türleri" başlığıyla yaptıkları sınıflandırma şöyledir:

- A) Yüklemine Göre Tümceler
- 1) Eylem Tümcesi
- 2) Ad Tümcesi
- B) Yapılarına Göre Tümce Türleri
- B.I. Yargı Sayısına Göre Tümceler
1. Yalın Tümce
2. Bileşik Tümce
- Temel Tümce
- Yan Tümce
- 1) Dilek ve Koşul Bildiren Yantüm-
celer
- 2) Temel Tümceye ki Bağlacıyla
Bağlana Yantümceler
- 3) Soru Ekiyle Temel Tümceye Bağ-
lanan Yantümceler
- 4) İlgeçli Yantümceler
- 5) Değil Olumsuzluk Koşacıyla Te-
mel Tümceye Bağlanan Yantümceler
3. Aratümce
4. Sıralı Tümceler
- a) Bağımsız Sıralı Tümceler
- b) Bağımlı Sıralı Tümceler
5. Girişik Tümce
- B.II. Ögelerinin Dizilişine Göre
Tümceler
- 1) Kurallı ya da Düz Tümce
- 2) Devrik Tümce
- 3) Kesik Tümce
- Ünlem Tümcesi
- B.III. Tümcede Vurgu, Titremleme,
Durak (Atabay-Özel-Çam 2003: 67).

Haydar EDİSKUN cümle için şöyle bir sınıflandırma yapmıştır:

- Anlamlarına Göre Cümleler: Olumlu, Olumsuz Cümleler, Soru Cümleleri, Ünlem Cümleleri

- Yapılarına Göre Cümleler: Basit Cümleler, Bileşik Cümleler, Yan Cümle-
ciklerin Görevleri, Şart Bileşik Cümleleri

- Biçimlerine Göre Cümleler: Sıra Cümleler, Bağlı Cümleler

- Arasözler

- Eksiltili Cümleler(Ediskun 2005: 370).

Tahsin BANGUOĞLU'nun cümle sınıflaması şu şekildedir:

1. Dilim: Basit Cümle

I. Cümlenin Üyeleri: A. Yüklem, B. Kimse, C. Nesne, D. İsimleme, E. Zarf-
lama

II. Basit Cümlelerin Çeşitleri: A. Fiil Cümlesi, B. Sıra Değişmeleri, C. İsim
Cümlesi, D. Saplama Cümle

III. Basit Cümlede Uylaşma: A. Kişilerce Uylaşma, B. Sayıca Uylaşma, C.
Çatıca Uylaşma

2. Dilim: Birleşik Cümle

1. Birleşik Cümlelerin Yapılışı, 2. Birleşik Cümlelerin Çeşitleri

I. Tümleme Birleşik Cümle:

A. Şart Cümlesi

B. İlinti Zamiri Cümlesi

C. Bağlam Cümlesi

II. Karmaşık Birleşik Cümle:

A. Adfiil Cümlesi

B. Sıfatfiil Cümlesi

C. Zarffiil Cümlesi

1. Yanyana Zarffiil Cümlesi

2. Altalta Zarffiil Cümlesi (Banguoğlu 2007: 523).

H. İbrahim DELİCE'nin "Türkçe Sözdizimi" adlı eserinde cümleyi şöyle sınıflandırdığını görmekteyiz:

1. Cümlenin Öğeleri	1.9. Bağlama Tümlenci
1.1. Yüklem	2. Cümle Türleri
1.1.1. Yardımcı Fiillerle Kurulanlar	2.1. Yüklem Yerin Göre
1.1.2. Asıl Fiillerle Kurulanlar	2.2. Yüklem Türüne Göre
1.2. Özne	2.3. Anlamlarına Göre
a. Dolaylı Özne	2.4. Yapılışlarına Göre
b. Pekiştirmeli Özne	2.4.1. Basit Cümle
c. Gizli Özne	2.4.2. Birleşik Cümle
d. Yaptıran Özne	2.4.2.1. Girişik-Birleşik
e. Yapan Özne	2.4.2.1.1. Yan Cümlesi İsim-
1.3. Nesne	Fiillerden Oluşan
1.4. Dolaylı Tümluç	2.4.2.1.2. Yan Cümlesi Sıfat-
1.5. Zarf Tümlenci	Fillerden Oluşan
1.6. Açıklama Tümlenci	2.4.2.1.3. Yan Cümlesi Zarf-
1.7. Pekiştirme Tümlenci	Fiillerden Oluşan
1.8. Ünlem Tümlenci	

2.4.2.1.4. Yan Cümlesi Şart- Fiillerden Oluşan	2.2.5.1.1. Bağımsız Sıralı Cümle- ler
2.4.2.2. İç-İçe Birleşik Cümle	2.2.5.1.2. Bağımlı Sıralı Cümleler
2.4.2.3. Karmaşık Bileşik Cümle	2.2.5.2. Bağlı Cümleler
2.5. Kullanımlarına Göre Cümleler	2.6. Cümlede Eksiltme (Delice 2007: 150).
2.2.5.1. Sıralı Cümleler	

Mehmet ÖZMEN'in cümle konusundaki sınıflandırması şöyledir:

1. Cümle ve Cümlenin Öğeleri	1.3.2. Belirtisiz Nesne
1.1. Yüklem	1.4. Dolaylı Tümleç
1.1.1. Fiil Soylu Yüklem	1.4.1. Yönelmeli Dolaylı Tümleç
1.1.2. İsim Soylu Yüklem	1.4.2. Bulunmalı Dolaylı Tümleç
1.2. Özne	1.4.3. Çıkmalı Dolaylı Tümleç
1.2.1. Özne Çeşitleri	1.5. Zarf Tümleci
1.2.1.1. Fiil Cümlelerinde Özne	1.6. Bağımsız Tümleç
1.2.1.2. İsim Cümlelerinde Özne	1.6.1. Bağlama Görevli Bağımsız Tümleçler
1.2.2. Seslenmeli Özne	1.6.2. Bağlama Kuvvetlendirme Gö- revli Bağımsız Tümleçler
1.2.3. Fiilimsilerde Özne	1.6.3. Ünleme Görevli Bağımsız Tümleçler
1.2.4. Özne Kip İlişkisi	1.6.4. Bağımsız Tümleçler ve Nokta- lama İşaretleri
1.2.5. Özneye Yüklem Arasında Teklik Çokluk Uyumu	
1.3. Nesne	
1.3.1. Belirtili Nesne	

2. Cümle Çeşitleri	2.2.1. Düz Cümle
2.1. Yapıları Bakımından Cümleler	2.2.2. Devrik Cümle
2.1.1. Basit Cümle	2.3. Yüklemelerinin Türüne Göre Cümleler
2.1.1.1. Salt Basit Cümle	2.3.1. Fiil Cümlesi
2.1.1.2. Girişik Basit Cümle	2.3.2. İsim Cümlesi
2.1.2. Birleşik Cümle	2.4. Anlamalarına Göre Cümleler
2.1.2.1. Sıralı Birleşik Cümle	2.4.1. Olumlu Cümle
2.1.2.2. Şartlı Birleşik Cümle	2.4.2. Olumsuz Cümle
2.1.2.3. Bağlı Birleşik Cümle	2.4.3. Soru Cümlesi
2.1.2.4. İç İçe Birleşik Cümle	2.4.1. Anlam Bakımından Kiplere Göre Cümleler
2.1.2.5. Saplmalı (Ara Cümleli) Birleşik Cümle	2.4.1.1. Bildirme Cümlesi
2.1.2.6. Karmaşık Birleşik Cümle	2.4.1.2. Tasarlama Cümlesi
2.1.3. Eksilteli Cümle	2.4.2. Anlam Bakımından Yüklemelerine Göre Cümleler
2.1.4. Dolaylı ve Dolaysız Anlatım	(Özmen 2013:5).
2.2. Yüklemelerinin Yeri Bakımından Cümleler	

“Tümcebilgisi” isimli eserinde Hikmet DİZDAROĞLU’nun cümle sınıflaması şöyledir:

1. Tümce	◦ Yüklem Türleri
2. Tümcenin Öğeleri	◦Yüklem Olan Dilbilgisi Birlikleri
• Tümcenin Temel Öğeleri	II. Özne
I. Yüklem	◦ Özne Türleri

◦Özne Olan Dilbilgisi Birlikleri

3. Tümcenin Yardımcı Öğeleri-

Tümleçler

I. Nesne

◦ Nesne Türleri

◦ Nesne Olan Dilbilgisi Birlikleri

II. Dolaylı Tümleç

◦ Dolaylı Tümleç Türleri

◦ Dolaylı Tümleç Olan Dilbilgisi

Birlikleri

III. Belirteç Tümleci

◦ Belirteç Tümleci Türleri

IV. İlgeç Tümleci

◦ İlgeç Tümleci Olan Dilbilgisi Bir-

likleri

◦ Kullanımlarına Göre İlgeç Tümleci

Türleri

4. Tümce Türleri

I. Yüklem Cinsine Göre Tümce

Türleri

◦ Ad Tümcesi

◦Eylem Tümcesi

II. Yapılarına Göre Tümce Türleri

◦ Yalın Tümce

◦ Birleşik Tümce

III. Bağlanışlarına Göre Tümce Tür-
leri

◦ Sıralı Tümce

IV. Kuruluşlarına Göre Tümce Tür-
leri

◦ Düz Tümce

◦ Devrik Tümce

◦ Ayraç Tümcesi

◦ Kesik Tümce

V. Anlamalarına Göre Tümce Türleri

◦ Olumlu Tümce

◦ Olumsuz Tümce

◦ Soru Tümcesi

◦ Buyruk Tümcesi

◦ Ünlem Tümcesi

◦ Dilek Tümcesi

(Dizdaroğlu 1976: 7

Rasim ŞİMŞEK “Örneklerle Türkçe Sözdizimi” isimli eserinde cümleyi şöyle sınıflandırmıştır:

1. Yüklem Bakımından Tümce Türleri

- 1.1. Yüklemin Soyuna Göre Tümceler
- 1.2.Yüklemin Yerine Göre Tümce Türleri
2. Anlamca Tümce Türleri
  - 2.1.Bildirme Tümceleri
  - 2.2.Dilek Tümceleri
3. Yapıca Tümce Türleri
  - 3.1.Yalın Tümce
  - 3.2.Bileşik Tümce
  - 3.3.Sıralı Tümce
  - 3.4.İlgi Tümcesi
  - 3.5.Kesik Tümce
  - 3.6.Ara Tümce (Şimşek 1987: 165).

Araştırmacıların cümleyi sınıflandırma konusunda geleneksel bir çizgide birleşmekle birlikte küçük farklılıklar gösterdikleri gözden kaçmamaktadır. Muharrem Ergin öge dizilişine ve anlamına göre cümle başlığına yer vermezken Vecihe Hatipoğlu anlamına göre cümleleri yargı bakımından cümleler başlığı altında incelemiştir. M Atâ Çatıkkaş, yapısına göre cümleleri kuruluşuna göre cümle başlığı altında incelerken geniş cümle başlığıyla faili geniş cümleleri açıklamıştır. Fuat Bozkurt, isimlendirme ve sınıflandırma açısından gelenekselin dışına çıkarken Süer Eker, Mehmet Özmen, H. İbrahim Delice ve Hikmet Dizdaroğlu geleneksel ölçütler çerçevesinde bir sınıflandırma yapmıştır. Rasih Erkul ve Haydar Ediskun geleneksel sınıflandırmadan “Biçimlerine Göre Cümleler”, Ahmet Beserek “Yüklemin Çatısına Göre Cümleler” başlığına yer vererek ayrılmıştır. Neşe Atabay, Sevgi Özel ve Ayfer

Çam “Tümcede Vurgu, Titreme, Durak” şeklinde farklı bir başlığa yer vermiştir. Biz çalışmamızı Leyla KARAHAN’ın yaptığı sınıflandırmaya göre şekillendirdiğimiz için öncelikle cümleleri yapısına göre ele alacağız:

1.2.1.4. Yapısına Göre Cümleler

Cümlenin yapısı konusunda dilciler arasında fikir ayrılığının en çok yaşandığı bölüm birleşik cümlenin tanımı ve çeşitleridir. Yapısında zarf-fiil, sıfat-fiil veya isim fiil bulunan cümleler araştırmacıların bir kısmına göre basit cümle sayılırken diğer bir kısmına göre de birleşik cümledir. İçinde bir çekimli fiil ve bir ya da birden çok fiilimsi olan bu cümleler girişik birleşik cümle olarak değerlendirilmektedir. Bu kelimeler yargı bildirmediği için Leyla Karahan, Muharrem Ergin, Zeynep Korkmaz ve Mehmet Özmen içinde fiilimsi bulunan cümleyi basit cümle olarak incelemiştir. M. Kaya Bilgegil, Vecihe Hatipoğlu, Haydar Ediskun, Tahsin Banguoğlu, H. İbrahim Delice ve Hikmet Dizdaroğlu ise içinde isim-fiil, sıfat-fiil ya da zarf-fiil bulunan cümlelerin birleşik cümle olduğunu söylemişleridir.

1.2.1.4.1. Basit Cümle

Yapısında isim veya fiil cinsinden tek yüklem bulunan cümle basit cümledir. Basit cümleyi belirleyen, yüklem dışındaki unsurların varlığı ve sayısı değildir. İçinde birçok kelimenin yer aldığı cümleler, tek yüklem taşıdıkları takdirde basit cümledir. (Karahan 1997: 61)

1.2.1.4.1.1. Metinde Yer Alan Basit Cümle Örnekleri

- Gözleri başka bir sahifenin ortalarına takıldı. (5-9)

- Bu üç kelimededen yükselen imdat çığlığı, Muallâ'nın küçük ve müphem parçalara bölünen dikkatini artık iyice kendisine çekmişti. (6-13)
- Bir iki defa yarım uyanmıştı. (6-16)
- Sonra büyük bir korku ile gözlerini açıyordu. (8-5)
- Pembe ve saf bir aydınlık içinde hep yıldızlar görüyorum. (10-13)
- Karyolanın başında bir tel sarkıyor. (11-9)
- Onun boynu ile kaşları arasındaki münasebetin manasını annesi ekseriya hissedirdi. (13-18)
- Oteldeki adamın ne olduğunu öğrenmeye gidiyordu. (14-14)
- Kapıyı kilitlemiş miydi? (15-3)
- O vakit gecenin bir safhası hatırına geldi. (17-16)
- Çarpıntının sesi gayet sık, fakat hafif ve uzaktan geliyor. (18-19)
- Ölüm karşısında insanın yalnızlığı boğuluyor. (19-12)
- Hiçbir şey düşünmeden kendini bu kitabın uyandırdığı hayallere salıveriyordu. (21-9)
- Merdivenlerden duvara sürtünerek indi. (25-3)
- Loş salonda kimseler kalmamıştı. (26-7)
- Bütün yollar Roma'ya çıkar. (32-9)
- Fakat uzaktan Raif'in bir işareti fikirlerimi yarıda bıraktı. (33-3)
- Benim yaşımda yalnız yaşamının ne olduğunu bilmezsiniz. (34-7)
- Vatmanın yanında sarışın bir kız, pastacının vitrinine dikkatle bakıyordu. (40-13)
- Artık onu bulmak imkânsız. (41-23)
- Kız, teyzesiyle beraber, Karaköy'de ve ezici kalabalıklar arasında duruyorlar. (41-13)

- İki sene sonra gönderdiği bir mektup, bana, sevgiliyi tamamıyla unuttuğunu ve başka biriyle evlendiğini bildirmişti. (44-2)
- Vakit gece yarısından sonra üçe geliyordu. (54-14)
- Ertesi günkü işlerime ait maddî ve basit bir iki fikirden başka aklıma hiçbir şey gelmiyordu. (55-8)
- Ara sıra otomobilin sarsıntısı hastanın şuurunu biraz uyandırıyor. (63-14)
- Odanın içi birtakım insan karartılarıyla dolup boşalıyordu. (66-5)
- Fakat hiç kimse bu ölümün sebebini bilmeyecekti. (69-7)
- Muallâ sahifeleri çevirmeye devam etti. (73-21)
- Zaten baloda on dakikadan fazla durmadı. (75-16)
- Nihayet içlerinden birinin atelyesinde karar kıldılar. (79-3)
- Fakat içlerinden bir ressam dışarı fırlamıştı. (80-1)
- Kendini bir koltuğa bırakmıştı. (80-28)
- Ve üç kişi otomobile atlayarak Beyoğlu'na çıktılar. (81-9)
- Kepenkleri yarıya kadar inik, kapısı kilitli, gayet küçük bir dükkânın camından baktılar. (81-12)
- Barın penceresi önüne kadar ağır ağır yürümüşlerdi. (83-9)
- Orada kalanlardan ikisi kanepede arkalarına dayanmışlar. (84-22)
- Fakat bu hayalde kavuşulan arzular gibi fani değildir. (90-1)
- Kaldırımlar mefkûreye ebedî iştiyakın yataklarıdır. (90-7)
- Bütün bu âlemlerin üstüne son perde nasıl kapanıyor. (92-7)
- Yirmi adım ötede bütün lambaları söndürülmüş bir otomobil duruyordu. (94-39)
- Bu sükûtum onun vücudunda bir sarsıntı yaptı. (95-19)
- Niçin bana mukavelelerden bahsediyorsun? (98-20)

- Sen buna tahammül etmeyeceğimi mi zannettin? (99-2)
- Buna rağmen çok güzel piyes işte. (100-6)
- Bu gelişin ve bizim şimdi burada, bu vakit, bu konuşuşumuz da hoşuma gitmiyor.
(100-8)

1.2.1.4.2. Birleşik Cümle

Birleşik cümle, bir ana cümle ve cümlenin anlamını tamamlayan bir veya daha fazla yardımcı cümle ile kurulur. Türkçede iki tip birleşik cümle vardır: “Şartlı Birleşik Cümle ve İç İçe Birleşik Cümle” (Karahan 1997: 61).

1.2.1.4.2.1. Şartlı Birleşik Cümle

Bir cümlenin, bir şart cümlesi ile tamamlandığı cümledir. Şart cümlesi tek başına yargı bildirmez. Bir başka cümleyi zaman, şart, sebep ve benzetme anlamlarıyla tamamlar. Şart cümlesi genellikle, ana cümlenin yüklemine zarf göreviyle bağlanır, ana cümlenin içinde veya başında bulunur (Karahan 1997: 61).

1.2.1.4.2.1.1. Metinde Yer Alan Şartlı Birleşik Cümle Örnekleri

- Başını yastığa bir daha koyacak olursa şiltenin uçurumlarında kaybolacağını sanıyordu. (10-22)
- Yere düşerse öleceğini sanıyordu. (20-13)
- Böyle giderse bütün kitap bir adamın yarım saatlik hayatını anlatmakla geçecek.
(22-11)
- Kari ile muharrir arasındaki seviye aynı derecede olmazsa anlaşmanın imkânı kalır mı? (23-21)
- Bana gelince, evlenmek isteseydim, ya kendime çok yakın yahut çok uzak bir kadın

tercih ederdim. (32-3)

- Bizden iki üç nesil evvelkilerden biri hayatta ve burada olsaydı şüphesiz bu fikirle-
rinizde sizi yalnız bırakmazdı. (32-15)
- Fakat büyük bir gayret sarf ederseniz, muvaffak olacağınız muhakkaktır. (43-6)
- Günün birinde kadın karilerimden biriyle aramda enteresan bir ruhî ticaret başlaya-
cak olursa bunu bir roman mevzuu yapıp yapmayacağımı bilmiyorum. (44-13)
- Servetiniz olsaydı şimdi sizinle böyle bir mesele konuşmazdık. (51-5)
- Eğer tahminimde aldandımsa bunun cezasını çekmeliyim. (52-6)
- İçeride onları bulursam bu halimle rahatsız edeceğim. (56-24)
- Onun dediği gibi, insan tereddüt ederse belki serçe parmağını bile kımıldatamaz.
(62-11)

1.2.1.4.2.2. İç İçe Birleşik Cümle

Bir cümlenin herhangi bir görevle başka bir cümlenin içinde yer aldığı cümledir. Yardımcı cümle, ana cümlenin bir unsuru veya o unsurun bir parçasıdır. Bu yapıda ana cümlenin yüklemi genellikle “de-, zannet-, san-, bil-, gör-, farz et-, düşün-“ fiillerinin çekimli şeklidir. Ana cümle sonda bulunur (Karahan 1997: 62).

1.2.1.4.2.2.1. Metinde Yer Alan İç İçe Birleşik Cümle Örnekleri

- Hep ölüm fikri veren parça parça birçok hayalleri de hatırlayarak: Hep ölüm, dedi.
(14-2)
- Giriniz! dedi. (16-17)
- “Çabuk, doktor, doktor çağırınız!” dedi bir daha. (17-1)
- “Gel gitme!” diye bağırıyordu. (21-3)

- Ben kendimi böyle yetiştirdim, dedi doktor bey. (24-2)
- Git, git, haydi git! dedi. (57-27)
- Burada durmayınız! dedi. (65-3)
- Hizmetçi kadın: “Otomobil bekliyor!” dedi. (65-14)
- Sonra kapiya bakarak: “Bütün doktorlar ameliyatta!” diyordu. (66-13)
- Birkaç defa doktorun üstüne yürüyerek: “Ölüyorum” dedi. (68-8)
- Kendi kendine: “Son uykumu uyuyorum.” diye düşündü. (69-5)
- Üşür müsün? dedi, kapatayım mı? (75-4)
- Haydi, fırla! diyorlar. (76-13)
- Düşünceleri arasında atelye sahibine yan gözle bakarak: “Hele biraz dur bakalım.” dedi. (80-29)
- Sonra içlerinden biri: Durunuz! dedi, ben bir şey anlatacağım! (85-18)
- Haydi, yanında ise bir daha oku! dediler. (87-18)
- Hayrola? dedim. (94-20)
- Buyurun diyordu, şurada. (94-37)
- Kimsiniz? diye sordum. (95-9)
- Sizinle biraz görüşmek istiyorum, dedi. (95-23)
- Doğru mu, bilmem? dedi. (97-1)

1.2.1.4.3. *Bağlı Cümleler*

Bağlama edatlarıyla birbirine bağlanmış cümleler topluluğudur. Bu cümleler “ki” veya diğer bağlama edatları ile kurulur (Karahan 1997: 64).

1.2.1.4.3.1. *Ki’li Bağlı Cümleler*

Farsça “ki” bağlama edatı ile bağlanmış cümlelerdir. “ki” edatı ile bağlanan bu cümlelerin her biri, tek başına yargı bildiren müstakil bir cümledir. Bu yapı içinde yer alan yardımcı cümle, genellikle ana cümleyi nesne ve zarf göreviyle tamamlar. Ana cümle başta, yardımcı cümle sonda bulunur. Bu sıralanış Türk cümle yapısına aykırıdır (Karahan 1997: 64).

1.2.1.4.3.1.1. *Metinde Yer Alan Ki’li Birleşik Cümle Örnekleri*

- Biliyordu ki sinirlere ve kalbe ait bir aksenin tezahürleri üstünde koyulaşan dikkat, vehimleri arttırır ve fena bir otosükjesyonla buhranı çoğaltır. (18-5,6)
- Raif bana onun ismini söylememişti, fakat yaptığı küçük tasvire benzeyişinden anladım ki bu, odur. (36-1,2,3)
- Evvela kendisine anlatmaya çalıştım ki bu türlü hastalıkların muayyen bir tedavisi yoktur. (42-14,15)
- Korkuyorum ki son zamanlarda yalnız kalmamak ihtiyacıyla bu kararı verdiniz. (50-9,10)
- Bir bakışta anladı ki ben bu gece onlardan çok uzağım. (57-24,25)
- Eminim ki Numune Mektebinin bahçesini ve oradaki siyah saten gömlekli, beyaz sakallı saf kız çocuğunu hatırlıyordu. (59-14,15)
- O vakit bana öyle gelir ki yeryüzünde yapayalnızım, meçhul şeyler, belirsiz

tehlikelerle çevrili, müthiş surette yalnız. (60-5,6)

- Biliyordu ki bazı tesemmümlerden sonra insan uykuya dalacak olursa bir daha uyanmaz. (67-3,4)
- Bazı kere yalnızlığı o kadar istiyordu ki aynı çatı altında başka birinin yatmasına bile tahammül etmiyordu. (73-18,19)
- Uykusunun arasında hissetmişti ki sokak kapısı çalınıyor. (76-1,2)
- Tecrübe ile biliyordu ki bütün o geceye ait neşesini feda etmedikçe bu arzusunun boğamayacaktır. (80-33,34)
- Yanındakiler dedi ki herif gelsin de şuraya gidelim. (83-4,5)
- Emindiler ki fevkalade güzel bir şey dinleyecekler. (85-21,22)
- İnanınız ki en cesur yaşayan biziz. (88-28,29)
- İyi olmadık ki fena olup olmadığımızı bilelim. (89-11,12)
- Sizinle ilk görüştüğümüz zaman konuşmuştuk ki her ikimizin de hayatımızda birçok eskizler, tasavvurlar, projeler vardır. (97-20,21)
- Biliyorsun ki onlardan bende birer tane daha vardı. (98-27,28)

1.2.1.4.3.2. Diğer Bağlama Edatlarıyla Kurulan Bağlı Cümleler

Bu cümleler, “ve, veya, da, fakat, ama, lâkin, halbuki, meğer vb.” edatlarla birbirine bağlanmış cümleler topluluğudur (Karahan 1997: 65).

1.2.1.4.3.2.1. Metinde Yer Alan Diğer Bağlama Edatlarıyla Kurulan Bağlı Cümle

Örnekleri

- Gözlerine ilişen satırların uyandırdığı parça parça hayalleri birbirine ekliyor ve kitapla kendisi arasındaki yabancılığı azaltmak için mevzuu biraz kavramaya müsait, umumi bir fikir edinmeye çalışıyordu. (5-7)

- Bu su yavaş yavaş çekiliyor ve yatağın içi kuruyordu. (7-20)
- Boynu uzadı ve bakışları fincanı ağzına kadar dolduran soğumuş çayın derinliklerinde bir dalıp çıktı. (9-12)
- “Bir gelen olsa” diye düşünmüştü; fakat sesinin dışarıdan duyulmayacağını ve ne kadar kendini zorlasa daha fazla bağıramayacağını anlıyordu. (11-3)
- Fakat gözleri kararıyor ve parmakları düğmeyi tutamıyordu. (11-13)
- İspazmoz artmış ve vücudu iradesinin emirlerinden tamamıyla çıkmıştı. (12-16)
- Muallâ'nın boynu ileri doğru biraz uzadı ve kaşları iki ince hareketle yukarı kalktı. (13-16)
- Musluğun taşını tutan ellerinden omzuna kadar vücudunun bir kısım ağırlığını taşıyan kolları titriyor ve başı öne sarkıyordu. (14-17)
- Kanat bir esnedi ve kapı açıldı. (16-22)
- Okuduklarının tesirinden kurtulmak için vazoların yerlerini değiştirdi ve çiçekleri düzeltti. (21-11)
- Fakat başı döndü ve gazete elinden düştü. (24-19)
- Hasta yere düşmemek için arkasını duvara dayadı ve inledi. (25-7)
- Sonra gene saatlerce süren bir akseden sonra çok sevdiği bir adamın boğularak nasıl öldüğünü hatırlamıştı ve ümitleri zayıfladı. (27-13)
- Bu yalnız vücudun değil, ruhun etrafını da çeviren bir sükûttur ve mobilyalardan biri çitirdayacak olsa, insan iliklerine kadar titrer; çünkü bu ıssız odada hiçbir gürültü memul değildir. (34-13)
- Onu başka bir pastacıya götürdüm ve üçüncü katta, itiraflara oldukça müsait bir salonda, karşı karşıya oturduk. (40-17)

- Bu oldukça güçtür; fakat büyük bir gayret sarf ederseniz, muvaffak olacağınız muhakkaktır. (43-5)
- Bilmem, fakat böyle küçük fırsatlarda beni tatmin edebilecek hiçbir şey bulmuyorum.(44-10)
- Nihayet yanına oturdum ve kendisiyle meclisteki umumî mükâlemenin haricinde konuşmaya başladık. (45-9)
- Hepimiz kahkahalarımızı gözyaşlarımızla ödüyoruz ve bu hususta bir dilenci bir milyarderden farksızdır. (48-4)
- Muallâ Hanımın bu küçük yazı üstüne dikilen başı bir müddet hareketsiz kalmıştı ve tecessüsüyle beraber ilk dikkatinin parıltısı gitgide azalan gözleri kartvizitin üstünde bir noktaya takılarak epeyce durdu. (49-6)
- Öyle zamanlarda kendimizle bile baş başa kalamıyoruz ve bunu yapabilmek için dağ başları arıyoruz. (50-15)
- Paranın düşmanı değilim fakat zengin olmayı düşünmüyorum. (51-7)
- Şimdi bu eserin kahramanları arasında kendisini de görüyor ve beyaz esvaplı bir genç kız hayaleti kitabın bütün vakalarına karışıyor. (61-4)
- Kitabın sahifesini çeviriyor ve rastgele okuyor. (61-13)
- “Öleceğim, ümit yok” diye düşündü ve birdenbire şuurunu kaybetti. (64-27)
- Fakat gözleri kendiliğinden kapanıyor ve şuuru, lezzetlerle dolu bir karanlığa doğru kendini atmak istiyor. (67-7)
- Bütün bu rüyaların içinde, üstünde veya etrafında hep o dolaşüyor ve onun verdiği emniyet de hastanın içinde uyanık duruyor. (72-16)
- Arzusunu yenmek istiyordu ve birdenbire içine bir melankoli çöktü. (80-26)
- Ötekilerden biri yanına geldi ve aynı teklifi yaptı. (81-1)

- Bir caminin ve bir polis kulübesinin yanından saparak dar bir sokağa girdiler ve otomobilden indiler. (81-11)
- Evi dağılmış, hiçbir noktaya sabit bir alaka ile bağlı olmayan serbest bir insandım; fakat bu hürriyetin tadı boşluğun korkunç esaretiyle bulanıyordu. (93-5)
- Kendisiyle aramda başlarken biten bir münasebet vardı ve tesadüfen mektuplarını gören bir dostumdan başka dünyada hiç kimse, bu kadınla benim tanıştığımı bile bilmiyordu. (97-3)

1.2.1.4.4. Sıralı Cümleler

Tek başına yargı bildiren cümlelerin bir anlam bütünlüğü içinde sıralanmasıyla meydana gelen cümleler topluluğudur. Sıralı cümleler, iki veya daha fazla cümle ile kurulur. Cümleler, birbirinden virgül veya noktalı virgülle ayrılır. Cümlelerin her biriyarı ve anlam bakımından farklı niteliklere sahip olabilir. Aralarındaki anlam ilişkisi, ortak cümle unsurları, ortak kip ve şahıs ekleri ile pekiştirilir (Karahan 1997: 65).

1.2.1.4.4.1. Metinde Yer Alan Sıralı Cümle Örnekleri

- Fakat bu karanlıkların ve parıltıların tesiri, dolabı ve pencereyi seçerek bir idrak haline gelir gelmez bayılıyor, kendisinden geçiyordu. (6-20)
- Buraya niçin geldiğini düşünmesine müsaade etmeyen, korku ile karışık ağır bir his, içinden dışarı çıkarak havada ağırlaşıyor, göze görünmeyen büyük bir madde tazyikiyle göğsünün üstüne yükleniyor, soluğunu kesiyordu. (7-5)
- Muallâ o parçayı tabağın kenarından ortaya çekmeye cesaret edemedi; onu sofradakilerin bakışlarıyla ağırlaşmış sanıyordu. (14-10)
- Derhal ümidi kesilmişti, öleceğini anlamış. (18-21)

- Daha doktor çağdırmaya giden olmamış, daha gidecekler. (21-5)
- Hâlâ avuçları yüzlerinde duran kadınlar ona ve birbirlerine bakıyorlar, susuyorlar ve kımıldamıyorlardı. (26-13)
- Mesela: İzdivaç, demiş olabilirim, her evliye göre değişen hatta her evlinin muhtelif yaşayış safhalarına göre değişen bir terkiptir; bu meselede umumi fikirler ve tecritler, hususi vaziyetleri ihmal ettikleri için, yanlış olmak tehlikesine maruzdurlar. (31-8)
- Fakat bu kızla benim münasebetime ait binlerce ihtimal arasında bir de evlenmek vaziyeti olduğu için merakım fazla idi; hatta öyle bir an geldi ki ona yaklaşmak ve saçının her telinden her mesamesine varıncaya kadar vücudunun ve hareketlerinin bütün tefarruatını görmek istiyordum. (37-12)
- Anlıyorum, ben lise on birinci sınıfa kadar tahsil gördüm. (42-34)
- Hayır, hayır bunları şimdiden ölçmeye kalkmayalım, hayatın klasik tahlillerimizi geride bırakan bir yürüyüşü var. (53-20)
- Biraz evvel bu kadınla oturan dostum da masamıza yaklaştı, iki eliyle omuzlarımdan tuttu, beni sarstı: “Arkadaş”, dedi, zatı âliniz merhumsunuz, Allah sana rahmet etsin, burada cenazen duruyor. (58-19)
- Ona hem bayağılığı, hem de fevkaladeliğini veren bu taşkınlık insanı korkutuyor, bunaltacak yahut da yakacakmış hissini veriyor; hayır... (62-4)
- Ve herkes kapıya bakıyor, dışarı çıkıp giriyorlar. (69-19)
- Doktor gülüyor, düşünüyor, ciddiyetle neşe arasında pek çok seyreden mizacıyla bir tereddüt levhası halinde görünüyordu. (70-4)
- Niçin? diye düşündü hasta; onu burada da mı istemiyorlar? (70-16)
- Kendini havada buluyor, ayakları yerden kesilmiş. (73-15)
- Otomobilini çıkar, atlayalım, beraber gidelim. (80-22)

- Şehir onları bir iki gün göremiyor, arayanlar bulamıyor. (92-10)
- Onu bir suale cevap vermek kolaylığından da mahrum bırakmak ve bu cesaretinin bütün tehlikelerinden kendisine hiç yardım etmemek için sustum, hiçbir şey sormadım. (96-7)
- İstedim, mecbur oldum, macera olsun diye gelmedim. (100-13)

1.2.1.5. Yüklemin Türüne Göre Cümleler

Yüklemin türüne göre iki çeşit cümle vardır: Fiil Cümlesi ve İsim Cümlesi.

1.2.1.5.1. Fiil Cümlesi

Yüklemi çekimli bir fiil veya fiil grubu olan cümlelerdir. Her türlü iş, oluş, hareket fiil cümleleri ile karşılaşılır. Bu sebeple fiil cümleleri, isim cümlelerine göre daha fazla kullanılır (Karahan 1997: 68).

1.2.1.5.1.1. Metinde Yer Alan Fiil Cümlesi Örnekleri

- Gözlerini etrafa çevirdi. (7-1)
- Bütün bu hatıraların yerini bir tek duygu, fena bir duygu, fenayım, fena oluyorum, çok fenayım duygusu kapladı. (8-1)
- Muallâ bundan evvel Vagner'in hayatına dair bir kitap okumuştı. (9-37)
- Açılması lazım geldiği halde fenalığı çoğalıyordu. (11-1)
- Oraya kadar gidebilmek için bir tecrübe yapmaya karar vermişti. (12-10)
- Yakınlaşıyor ve büyüyordu. (13-3)
- Ölüm karşısında yalnız kalmanın dehşeti, ölüm korkusunu bile bastıracak bir şiddetle artıyordu. (15-11)
- Ansızın yeni ve büyük bir fenalık geçirmeye başladı. (18-10)

- Yatağın kenarında sarkarak oturuyordu. (20-19)
- Böyle giderse bütün kitap bir adamın yarım saatlik hayatını anlatmakla geçecek.
(22-11)
- Hayır, bu sual Raif’i incitebilir. (28-11)
- Ve ahlâk bahsine geçtiler. (29-3)
- Bitişik salonun yarı karanlığında gölgeme doğru ağır ağır eğilen büyük gölgesinden mahrem bir ses çıktı. (33-6)
- Sonra verdiğim yere otururken gözlerinin mütereddit bir bakışını gördüm. (37-4)
- Aradan yedi ay geçtiği halde, bu hanım kız aldatıcı sevgilisini unutamamıştır. (42-3)
- Evvelce bu hususta bana fikrimi soranlara şuna benzer cevaplar vermiştim. (46-7)
- Yüzüne hafif bir kan dalgası çıkıyordu. (49-8)
- Çok “noble” ve yüksek düşünüyorsunuz. (51-30)
- Hiçbir şey düşünmeden epey yürüdüm. (55-7)
- Bu kaldırımların üstünde geçirdiğim coşkun maziye hayretle ve inanmayarak baktım. (56-9)
- Adam, yanında otelin hizmetçisiyle, otomobile binmişti. (62-24)
- O da hayret ve dehşet içinde bakakaldı. (66-23)
- Bazen uzun ve derin bir nefes alarak kendini tamamıyla bırakıyordu. (67-11)
- İsmi çok işittiği ve kendisini hiç görmediği doktor nihayet geldi. (69-20)
- Ölüme mahkum hastaların hususî hastanelere kabul edilmediklerini biliyordu. (70-18)
- Birkaç saat uyudum. (73-2)
- Bir dosta rast gelmek ihtimaliyle bir lokantanın önünde durdular. (77-4)

- Ve üç kişi otomobile atlayarak Beyoğlu'na çıktılar. (81-9)
- Barın penceresi önüne kadar ağır ağır yürümüşlerdi. (83-9)
- İçerden şarkılar geliyor. (85-9)
- Bohem, Fransa'da Hugo'nun nefyedildiği devirlerde azami derecesine çıkmıştı.
(87-10)
- O gün bu otelde olduğumu iki arkadaşımın başka hiç kimse bilmiyordu. (94-10)
- Elimin üstünde bir örümcek gibi sinirli bir kımıldanışla duran elini birdenbire çekti.
(99-23)
- Pirandello'nun piyesi için ne söylediğimi biliyorsun. (100-4)

1.2.1.5.2. İsim Cümlesi

Yüklemi ek fiille çekimlenmiş bir isim veya isim grubu olan cümlelerdir. İsim ve isim grupları i- ek fiili ile görülen geçmiş zaman, öğrenilen geniş zaman, geçmiş zaman ve şart kipinde çekime girerek yüklem görevi yaparlar. İsim cümlelerinde, kip eki taşımayan yüklem de geniş zaman ifade ederler. En çok kullanılan isim cümlesi, “var, yok” isimlerinin yüklem olduğu cümlelerdir (Karahan 1997: 68).

1.2.1.5.2.1. Metinde Yer Alan İsim Cümlesi Örnekleri

- Bu güç değil. (7-15)
- Benliğini canına bağlayan yegâne duygu üstünde bu korkunun müthiş bir ağırlığı var. (8-6)
- Muallâ'nın böyle ne kadar dostları var. (9-26)
- Vücudu iki kattı. (10-20)
- Zil düğmesi değilmiş. (11-18)

- Hep açılmasını beklediği kapının aralığında görmeye can attığı şey, bu bir an sürece bakıştı. (16-3)
- İntizam yok. (18-20)
- Fakat artık sesinin çıkacağından da emin değil. (19-28)
- Gözlerinin önünde, yukardan aşağı kadar inen
- Keskin bir çizgi vardı. (20-1)
- Konağın kütüphanesinde ciltleri kopmuş, yaprakları kirlenmiş ve yıpranmış, köşeleri bükülmüş, orasına burasına işaretler konmuş, sahife kenarları ve satır altları kalemle çizilmiş kitaplar Muallâ'nın sevdikleridir; çoğu romandan ziyade meşhur adamların hayatlarına ait ecnebi eserleridir. (22-21)
- Hem o ihtiyardı. (27-16)
- Verdiğiniz kitap enteresan. (29-6)
- İzdivaçta da ideal bir terkip yoktur. (32-10)
- Artık onu bulmak imkânsız. (41-23)
- Yoksa ben reçetemin iyiliğinden eminim. (43-33)
- O günlerde bütün ananevî şartları haiz olan bir aile teşkil etmek bende hakim bir arzu idi. (46-5)
- Bazen kalabalıkların ortasında, tek başına kaldığımız vakitlerdekinden fazla yalnız değil miyiz? (50-14)
- Çünkü alelâde refahımızı temin eden paranın fazla kısmı gururumuzu tatmin içindir. (51-26)
- Hayır, ben sizin gibi değilim, sakinim. (53-14)
- Benim bu hissim daima şüphe ile karışıktır. (54-2)
- Gecenin herhangi bir saatinde herhangi bir içkiden bir kadeh içmek bir zevkti. (56-

10)

- Bu, anlayışlı ve fevkalade nazik bir insandı. (66-15)
- Dostunun evinde yatağa girince hâlâ eskisi kadar fena bir halde idi; belki daha fena... (70-23)
- Rüyalı bir halet içinde idi. (73-24)
- Onlar başka türlü mahluklardır. (75-25)
- Artık onun için de ötekilerine yetişmek lazımdı. (77-1)
- İçeriden gelen seslere göre orada kalabalık fazla. (83-10)
- Fakat siz pek ciddisiniz bu akşam. (84-2)
- Çünkü eskiden, İstanbul'un en iyi giyinenlerinden, Beyoğlu gençlerine zarafet örneği olanlardan biri idi. (85-29)
- Bunu en çok iddia eden o idi. (87-12)
- Mefkûremiz ebedidir. (90-4)
- Ben şoförüm. (94-31)
- O bir müsveddeden ibaretti. (97-17)
- Bütün arzusu beni bir defa olsun oraya götürmekten ibaretti. (100-34)

1.2.1.6. Yüklemin Yerine Göre Cümleler

Yüklemin cümle içindeki yerine göre iki çeşit cümle vardır: Kurallı Cümle ve Devrik Cümle.

1.2.1.6.1. Kurallı Cümle

Yüklemi sonda bulunan cümle, kurallı cümledir. Türkçede cümlenin ana unsuru olan yüklem, genellikle cümlenin sonunda yer alır. Yüklemi tamamlayan unsurlar, yüklemün önünde sıralanır (Karahana 1997: 70).

1.2.1.6.1.1. Metinde Yer Alan Kurallı Cümle Örnekleri

- Beni yalnız bırakmayınız! (6-12)
- Başını sola doğru çevirdi. (8-10)
- Şimdi, içinde, ondan kalan tadı arıyor. (9-38)
- Kolunu o tarafa doğru uzattı. (11-12)
- Sonra bir takım fena esneyişler, nefesler, kan, soğuk bir çay hatırlayarak mırıldandı. (13-31)
- Çarpıntının sesi gayet sık, fakat hafif ve uzaktan geliyor. (18-19)
- Halden anlayan beşerî alaka ile dolu bir insan gözünün bir bakış anında toplanan imdat ve yardım kuvvetini anladı. (16-2)
- Hizmetçi kadın başını öne doğru biraz uzattı. (20-34)
- Senelerce aynı kitabı tekrar tekrar okuduğum vardır. (22-31)
- Nefes almakta iyice güçlük çekmeye başladı. (24-17)
- Hasta gene duvarlara sürtünerek kendini alt kadın merdivenlerine attı. (25-10)
- Muharrir bir sefahat gecesinin sabahını mı anlatıyor? (29-12)
- Şimdi buraya gelecek! dedi. (34-2)
- Mazbut hislerin şiddetlerine karşı duyduğum şüphe de hemen ayaklanmıştı. (36-6)
- Vaktinde gelmedi. (40-10)
- Evvelce bu hususta bana fikrimi soranlara şuna benzer cevaplar vermiştim. (46-7)
- Çok gülenin çok ağladığını söyleyen atalar sözü de bize heyecanlarımız arasındaki muvazeneden doğan bu büyük müsavata bildiriyor. (48-6)
- Sizin çok vesveseli olduğunuzu söylüyorlar. (53-16)
- Halbuki daha bir akşam evvel ve kaç gece, kaç gece, bu koridorlardan şarkılar ve kahaahalar atarak girip çıkmıştık! (56-30)

- Bir anda bakışlarımız buluştu. (59-3)
- Artık harici dünya, bulanık renklerle bir uğultu yığımından ibaretti. (63-13)
- Her şey ona büyük felaketi haber veriyor. (70-12)
- Biraz evvel otomobilin içinde çıldıranlar, bu üç yabancıyı görür görmez yepyeni bir kalıp içine giriverdiler. (77-10)
- Cama birkaç kere vurdular. (81-14)
- Tamburu üstünde yumuşak bir inhina ile eğilen uzun sıcak ve munis gölgesinin hatırası canlandı. (86-14)
- Zekamız ve muhayyilemiz, bizi ümit ettiğimiz kadar oyalamıyor. (93-7)
- Ayrılırken bile konuşabilirsiniz. (99-1)
- Yalnız bunun için bana yirmiden fazla mektup yazdı. (100-35)

1.2.1.6.2. *Devrik Cümle*

Devrik cümle, yüklemi sonda bulunmayan cümledir. Bu tür cümleler, daha çok şiirde görülür. Atasözlerinde, günlük konuşmalarda, günlük konuşmaların aksettirildiği veya konuşma, sohbet üslûbunun hâkim olduğu eserlerde devrik cümle kullanılmıştır (Karahana 1997: 70).

1.2.1.6.2.1. **Metinde Yer Alan Devrik Cümle Örnekleri**

- Ölüme ve güneşe diyor, sabit bir gözle bakılamaz. (6-2)
- Ölümün lakırdısı çok geçiyor içinde. (14-3)
- Çabuk, doktor, doktor çağırınız! dedi bir daha. (17-1)
- Göğüs darlığına uğratacak beni. (21-32)
- Sonra: “Ben kendimi böyle yetiştirdim” dedi doktor bey. (24-2)
- Muallâ’ya verdiğiniz kitap nasıl, diye sordu evvela. (28-13)

- Fikrimi sordular galiba. (31-5)
- Kımıldamayınız, der, resminizi çekeceğim! (41-17)
- Olmaz, durmayınız burada... (65-7)
- Uyumayınız! diye tekrar etti doktor. (67-6)
- Çünkü yıkacaklar kapıyı. (76-10)
- Apartmanın büyük kapısı önünde, otomobile girer girmez başladılar ahenge. (76-19)
- Samimi ve hakiki ve dinamik yaşamak budur gibi geliyor onlara. (79-2)
- Arkadaş, dedi, hem çekelim, hem konuşalım. (80-3)
- Fakat siz pek ciddisiniz bu akşam. (84-2)
- Yak şu lambayı. (95-12)

1.2.1.7. Anlamına Göre Cümleler

Anlamına göre üç çeşit cümle vardır: Olumlu Cümle, Olumsuz Cümle ve Soru Cümlesi.

1.2.1.7.1. Olumlu Cümle

Yargının gerçekleştirildiğini anlatan cümle, olumlu cümledir. Bu cümlenin yüklemi “yapma, yapılma veya olma” bildirir. Yapı bakımından olumsuz görünen bazı cümleler, anlamca olumludur. Yüklemde olumsuzluk unsuru taşıyan bir cümle “değil” edatı ile birleşince olumlu bir anlam kazanır. İki olumsuz unsur, cümlenin anlamını olumlu yapar. Bazen de yapı bakımından olumsuz olan bazı cümleler, “Söylediklerinizi anlamaz olur muyum” örneğinde oluğu gibi soru yoluyla olumlu bir anlam kazanırlar (Karahan 1997: 70).

1.2.1.7.1.1. Metinde Yer Alan Olumlu Cümle Örnekleri

- Muallâ'nın küçük ve müphem parçalara bölünen dikkatini artık iyice kendisine çekmişti. (6-13)
- Gözleri bir noktaya ilişip kalıyordu. (8-2)
- Kız birdenbire silkindi ve başını kitabın sayfelerinden kaldırdı. (13-8)
- Oda kapısına yaklaşıyordu. (16-14)
- Toprağın içinde bulunmak hayali onu yerinden sıçratmıştı. (19-7)
- Senelerce aynı kitabı tekrar tekrar okuduğum vardır. (22-31)
- Ve hanımefendi Raif'e sormak istediği şeyin en nazik formülünü düşünmeye başladı. (28-9)
- Bende aradığı ciddiyetin ne kadar devam edeceğini anlamak ister gibi yüzüme uzun uzun baktıktan sonra, hiçbir şey ilave etmeden, ağır ağır odadan çıktı. (34-3)
- Genç tıbbiyeli oralarda bir dişçi arkadaşının muayenehanesinde alayı daha rahat seyretmek mümkün olduğunu söyler. (41-26)
- İsteddiği romanın asıl kahramanı siz olursunuz. (44-12)
- Evvela kalkık ince kaşları altında gittikçe irileşen gözleri, daimi bir hayret içinde yayılan sade bir ruhun saf usaresiyle parlıyor. (45-1)
- Ve onu, eski bir şark şairinin muhayyilesinde aldığı mânâ ile düşünmek, beni bugünkü hüviyetimden ayırarak arada bir hasretini çektiğimiz eski dünyalarda yaşattığı için hoşuma gitmiyor değil. (46-2)
- Kararlarım üzerinde mesut olmak ümidi ve bedbaht olmak korkusu tesirini kaybetmişti. (48-8)
- Bunları konuşalım. (52-12)
- Caddede rastgele ve hızlı yürüyordum. (59-19)

- Bu kaldırımlar üstünde geçirdiğim coşkun maziye hayretle ve inanmayarak baktım. (56-9)
- Kulaklarım çınlıyor. (60-4)
- Eczacı kollarını yukarı kaldırmıştı. (63-3)
- Uyandığı zamanlar, otomobilin kilometreler üzerinden bir sıçrayışta atlamış gibi kazandığı mesafeleri gördükçe şaşırıyordu. (70-22)
- Bir kere de beraber dans ettik. (75-11)
- Sokağın karanlık nihayetlerine doğru yürüdüler. (82-6)
- Otomobil ağır gidiyordu. (84-8)
- Kitabın dostluğu da günün birkaç saatine münhasır. (93-8)
- Loş ve kapanık bir sesle: “Biliyorum.” dedi. (97-10)
- Böyle bir maceradan kendini menederdin. (100-18)

1.2.1.7.2. Olumsuz Cümle

Yargının gerçekleşmediğini anlatan cümle, olumsuz cümledir. Bu cümlenin yüklemi, yapmama, yapılmama, olmama bildirir. “-ma, -me” olumsuzluk eki, “değil” edatı ve “yok” ismi cümleyi olumsuz yapan unsurlardır. “değil” edatı, hem isim, hem de fiil cümlesini olumsuz yapar. Yapı bakımından olumlu olan bazı cümleler anlamca olumsuzdur. Soru eki, olumlu olan bir cümleye olumsuz bir anlam kazandırabilir: “Ben bu sözü söyler miyim? (Söylemem)” (Karahan 1997: 71).

1.2.1.7.2.1. Metinde Yer Alan Olumsuz Cümle Örnekleri

- Fakat henüz nerede olduğunu bilmiyordu. (6-28)
- Kendisine nüzul inmediğinden şüphe edecek kadar zihninde fikir uzanışları yok. (7-12)

- Fakat bunları birbirinden ayıramadı. (8-16)
- Hiçbir şey hatırlamıyordu. (15-4)
- Geceyi hatırlamak istemiyordu. (18-2)
- Fakat artık sesinin çıkacağından da emin değil. (19-28)
- Hiçbir kitabını okumadım. (22-6)
- Loş salonda kimseler kalmamıştı. (26-7)
- Henüz orada benim için yabancı bir insan yoktu. (31-3)
- Raif bana onun ismini söylememişti. (36-1)
- Aradan yedi ay geçtiği halde, bu hanım kız, aldatıcı sevgilisini unutamamıştır. (42-3)
- Bilmem, fakat böyle küçük fırsatlarda beni tatmin edebilecek hiçbir şey bulmuyorum. (44-9)
- Yalnız ailenin asrısı olamaz. (46-8)
- Kendini iyice kapayarak deruni inkılaplarını ifşa edecek en küçük bir hareket yapmadı. (49-10)
- Tek cepheli edebiyatlara aldanmak istemiyorum. (50-22)
- Hayatımın hiçbir tasavvuruna para hayalini karıştırmadım. (51-6)
- Avrupa'yı bilmiyorum. (54-9)
- Ne otele gitmek, ne yalnız kalmak, ne düşünmek, ne uyumak istiyordum. (56-4)
- Fakat artık bana öyle gelmiyor. (59-1)
- Kımıldamıyorum. (60-3)
- Muharririni tanıdıktan sonra Muallâ bu kitabı günlerce okuyamadı. (61-1)
- Artık midesi bulanmıyor, bütün titremeler ve baş dönmelerinden eser yok. (70-24)
- Arkadaş, bu resimleri senin yaptığına kimse inanmaz. (80-7)

- Şehir onları bir iki gün göremiyor, arayanlar bulamıyor. (92-10)
- Tanımak kabil değildi. (95-8)
- Aramızda hiçbir mukavele yoktur. (97-15)
- Ben böyle romanları sevmem. (100-3)

1.2.1.7.3. Soru Cümlesi

Soru yoluyla bilgi almayı amaçlayan cümle, soru cümlesidir. Soru cümlesi, olumlu veya olumsuz olabilir. Soru sıfatları, soru zamirleri, soru zarfları, soru edatları ve soru eki “-mı, -mi” bir cümleye soru anlamı kazandıran unsurlardır (Karahan 1997: 72).

1.2.1.7.3.1. Metinde Yer Alan Soru Cümlesi Örnekleri

- Trista'nın ikinci perdesini yazarken Vagner'in geçirdiği ruhi anlar nerede? (10-4)
- Bu mu? (11-10)
- Raif'in getirdiği kitap mı? (13-26)
- Kapıyı kilitlemiş miydi? (15-3)
- Hayatını yazdığınız adam siz misiniz? (39-9)
- Onu unutmak istiyor musunuz? (42-28)
- Gördünüz mü? (43-31)
- Fena mı? (44-11)
- Beni pek az tanıyorsunuz değil mi? (50-5)
- Servetim olmadığını biliyor musunuz? (51-3)
- Ben bunları tatmin edebilecek miyim? (53-12)
- Beni incitmek korkusunun kendisi için biraz da çirkin bir gurur olacağını bilmem ki anlamış mıydı? (54-18)

- Hani enkaz altında kalan hatıralarımdan yükselen çığlıklar? (56-16)
- Nedir bu, efendim, kimdir bu karşımızda oturan? (58-28)
- Onu nereye götürüyorlar? (65-17)
- Ne oldunuz? (66-10)
- Uyudunuz mu hiç? (69-25)
- Öyle ise, bu muharrir neden zahmet etmiş ve bütün kitaplarında parça parça bulunan bir hayatın hikâyesini tekrarlamış? (74-13)
- Fakat nasıl izah eder bunu? (76-22)
- Ah kime, vah kime, kızarmış gözler kime, sebepsiz şekvalar kime aittir? (84-18)
- Nereye gittiğini kim bilir? (90-14)
- Bütün bu alemlerin üstünde son perde nasıl kapanıyor? (92-7)
- Nasıl adam? (94-7)
- Peki, siz kimsiniz? (94-30)
- Beni bu kadar aciz bulduğunu hissettirmeye hakkın var mı? (99-3)
- Macera, ihtiraslarımızın en kaba görünüşü değil midir? (100-11)

II.YÖNTEM VE MATERYAL

1. YÖNTEM

Çalışmada söz dizimi incelemesi yapılırken öncelikle konu ile ilgili kaynaklar taranmıştır.

Çalışmada ilk olarak kelime grupları 14 başlıkta incelenip her grup için bu konuda çalışma yapan dilcilerin görüşlerine yer verilmiştir. Ardından her bir kelime grubuna romandan örnekler seçilerek konunun daha iyi anlaşılması amaçlanmıştır.

Çalışmanın “Cümle ve Cümle Çeşitleri” bölümünde cümlenin tanımı, öğeleri, türleri, kelime grupları bölümünde olduğu gibi dilcilerin görüşlerine yer verilerek açıklandıktan sonra her başlık için romandan örnekler seçilmiştir. Örnek cümleler sıralanırken roman içinde buldukları sayfa numarası ve sayfa içindeki sırası cümle sonunda parantez içinde verilmiştir.

Peyami Safa'nın hayatı, edebi kişiliği ve “Bir Tereddüdün Romanı” adlı eseri hakkında bilgi verilmiştir.

10 basit cümle, 8 şartlı birleşik cümle, 8 iç içe birleşik cümle, 8 ki'li bağlı cümle, 8 diğer bağlama edatlarıyla kurulan bağlı cümle, 8 sıralı cümle olmak üzere toplam 50 cümlenin verilen bilgiler ışığında tahlilinin yapılması bundan sonraki bölümü oluşturmaktadır. Bu cümleler öğelerine ayrılmış ve unsurlarının sıralanışına göre, anlamına göre, yüklemine göre, yapısına göre gruplara ayrılmış, cümlelerdeki kelime grupları belirlenmiştir.

Eseri incelerken kelimelerin ve cümlelerin romandaki biçiminin korunmasına dikkat edilmiştir. Cümle unsurları belirlenirken, özne örnekleri sıralanırken kısaltmalardan yararlanılmıştır. Çalışmada tercih edilen bu yöntemle romanda özellikle yapısına göre hangi cümlelerin daha çok kullanıldığını belirlenmeye

çalışılmıştır.

Çalışmanın sonunda eserdeki cümlelerin istatistiksel sonuçları verilerek eserin genel değerlendirmesi yapılmıştır.

2. MATERYAL

Çalışmamızda Peyami Safa'nın "Bir Tereddüdün Romanı" adlı eserini incelediğimiz için yazar ve eseri hakkında bilgi vermeyi uygun gördük:

2.1. Peyami Safa, Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri

Türk Edebiyatında psikolojik roman tarzının kudretli ustası olan Peyami Safa, 1899 yılında İstanbul'da doğdu. Servet-i Fünun şairlerinden İsmail Safa'nın oğludur. Annesi Server Bedia Hanımın ismini, sonradan, sırf geçim endişesiyle yazdığı eserlerinde, biraz değiştirerek "Server Bedi" şekliyle mahlas olarak kullanmıştır. Cingöz Recai polisiye dizi romanları ile Cumbadan Rumbaya adlı romanı bu takma adı kullanarak yazdığı eserleri arasındadır.

Sivas'ta sürgün bulunan babasını iki yaşında kaybetti. 9 yaşında, bütün ömrünce etkileri görünen bir hastalığa tutuldu. Sonradan bu günlerini Dokuzuncu Hariciye Koğuşu adlı romanında dile getirmiştir. Romanın ilk baskısını "Nâzım Hikmet"e ithaf etmiştir. Hem bu hastalık hem de annesini geçindirmek zorunda olması, düzenli okul öğrenimine engel oldu. 13'ünde ilk kalem denemelerine ve çalışmaya başladı. Karton Matbaası'nda bir süre çalıştıktan sonra Posta - Telgraf Nezaretine girmiş, Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasına kadar orada çalışmıştır (1914). 15-19 yaşları arasında Boğaziçi'ndeki Rehber-i İttihat Mektebi'nde öğretmenlik yaparken Fransızca da öğrendi. Edebiyat, felsefe, tarih, psikoloji alanlarında, o yaş için olağanüstü sayılabilecek bilgiler edindi. Kardeşi İlhami Safa'nın etkisiyle

19 yaşında başladığı gazeteciliği onu her alanda yetiştirmiş ve ölümüne kadar sürdürmüştür. Çıkardığı “Yirminci Asır” adlı akşam gazetesinde yayımlanan “Asrın Hikayeleri”, başarı sağladığı ilk öyküleridir. Bundan sonra “Server Bedi” takma adıyla yüzeysel piyasa kitapları yayımlayarak geçimini sağlayacak; bir yandan da asıl adını kullandığı kültürel, sanatsal, yazınsal yayımlarıyla kendini tanıtacaktır. Sırasıyla Son Telgraf, Tasvir-i Efkâr, Cumhuriyet, Milliyet gazetesinde yazmıştır. 1960’lı yıllara kadar birçok gazete ve dergide yazan Safa, 27 Mayıs’tan sonra Son Havadis gazetesinde yazmaya başlamıştır.(1961). Aynı yıl oğlunu kaybeden Peyami Safa, bu acı olaydan birkaç ay sonra beyin kanamasından İstanbul’da hayatını kaybetmiş ve Edirnekapı’da toprağa verilmiştir.

43 yıl hiç durmadan yazan Peyami Safa’nın ilk görünen vasfı, kendi kendini yetiştirmiş,kültürlü, çok yanlı bir yazar olmasıdır. Bu niteliği dolayısıyla birçok bilgi dalında yazabilmiş, tartışmalarda ağır basmıştır. Estetik ve sosyal bilimlerin hemen her kolunda bilgi ve görüş sahibidir. Bu ilimlerin Doğu ve Batı’daki gelişmelerini izleyerek fıkra ve makalelerinde hatta romanlarında kullanmıştır.

Kalemimi iki ana vadiye kullanmış olan Peyami Safa bir gazeteci olarak kuvvetli bir polemikçidir. Nâzım Hikmet, Nurullah Ataç, Sabiha ve Zekeriya Sertel ve Aziz Nesin’le yaptığı polemikler Türk basınında derin izler bırakmıştır. Onun romancılığı hakkında verilmiş bazı hükümlerde, gazeteci ve polemikçi şahsiyetinin yankıları da bulunur. Halbuki roman sanatını ciddiye alan Peyami Safa, hayatını kazanmak için yazmış olduğu romanları Server Bedi imzasıyla yayımlarken aslında kendi romancılığını tasnif etmiştir. İlk romanı Sözde Kızlar’dan (1922) itibaren toplumun çeşitli yaralarını deşen, insan psikolojisini derinlemesine tahlile girişen Peyami Safa, I. ve II. Dünya Savaşlarının getirdiği yeni şartların toplumun yerleşik

değerlerini nasıl alt üttüğünü ele alır. Eserlerinde yoğun bir sosyal tenkit bulunan yazar, güçlü bir gözlemci ve anlatıcıdır. Maddî, manevî ıstırap dolu hayatları, hasta beden ve ruhları, ahlak bunalımlarını, kişi-toplum çatışmalarını, vicdan azaplarını; günah, hayâsızlık, kopmuşluk, işe yaramazlık, yalnızlık duygularını, ruh hastalıklarını konu edinir. Romanlarında olaydan çok tahlile önem vermiştir. Bu tarz tahlil romanlarında olay değil, kişilerin, eşyanın ve bizzat olayın ince bir dikkatle çözümlenmesi önemlidir. Son romanlarında ise felsefi arayışları dikkat çekmektedir.

İlk romanlarında sola yakın görüşler taşıyan Peyami Safa, iç maceranın yanı sıra kişilerin sosyal çatışmalarını da ele alarak psiko-sosyal türde romanlar vermiştir, denebilir. Çünkü ünlü eserlerinde sosyal olayların insan ruhları üzerindeki etkilerini araştırmıştır: Mahşer’de I. Dünya Harbi sonunun ahlak çöküşleri; 9. Hariciye Koğuşu’nda Çanakkale savunması yıllarında hasta bir gencin bunalımları ve facia korkusu; Fatih-Harbiye’de, ters anlaşarak taklit edilen Batının bize getirdiği bunalımlar; Matmazel Noraliya’nın Koltuğu’nda, ruh huzuru arama ve sosyal yıkımlardan felsefi kurtuluşa geçme yolları;Yalnızız’da günümüz insanının hayal kırılışları ele alınmıştır.II. Dünya Savaşı sırasında Nasyonel Sosyalistler yaklaşmasıyla dikkat çeken Safa’nın gerçekçi roman çizgisi Matmazel Noraliya’nın Koltuğu (1949) ile de mistisizme yönelmiştir. Peyami Safa, her eserinde kendi sosyal görüşlerini savunan bir kahraman bulundurur; fakat romanın açıktan açığa bir dava tutmasını, bir iddiayı ispat, bir görüşü telkin için yazılmasını uygun görmez.

Peyami Safa, güçlü yazarlığının yanı sıra gerek romanlarındaki, gerek fıkralarındaki güçlü üslubuyla da tanınmış, sevilmiş bir yazardır. Türkçe üzerine sayısız makaleleri olan yazar, kelime ve cümle kurmada, Türkçe’nin bütün imkanlarını yoklamıştır. Üslup tasasını, günlük fıkralarından Cingöz Recai maceralarına kadar hiçbir

yerde elden bırakmamıştır. Peyami Safa; bol kelimeli, yeni bileşimlerle dolu incelikleri, ayrı ayrı ve bol sıfatlarla, zarflarla, dile getiren canlı, bol imajlı, teşbihli, istiareli bir üslûbun sahibidir. Felsefeye, psikoloji ve sosyal konulara düşkünlüğü dolayısıyla tıbbî ve mücerret kavramları, yabancı terimlerle, Frenkçe kelimeleri çok kullanmıştır. Kişilerini kendi ağzıyla konuşturan Peyami Safa, romana çirkin, bayağı sözler sokulmasını da şiddetle kınar.

Yayımlandığı yıllarda hayli etkili olan Hafta, Kültür Haftası (1936, 21 sayı) ve Türk Düşüncesi (1953-1960, 63 sayı) dergilerini çıkaran Peyami Safa Batılı kaynakların bir “Zalim” olarak tanıttıkları Hun hükümdarı Atilla’yı aklamak amacıyla “Attila” adlı bir de tarihsel roman yazmıştır.

Prof. Dr. Mehmet Tekin, Doç Dr. Mehmet Önal ve Dr. Nan a Lee Peyami Safa hakkında birer doktora tezi hazırlamışlardır. Beşir Ayvazoğlu'nun yazar (Peyami Safa) hakkında Ötüken Yayınları'ndan çıkmış, biyografik bir eseri bulunmaktadır. Zülfikar Uğur Yıkan, 2004 yılında Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde "Peyami Safa'nın Server Bedi İmzalı Romanları" konulu Yüksek Lisans tezini hazırlamıştır. Yazar-çevirmen Sabri Kalıç 2011 yılında Peyami Safa'nın "Dokuzuncu Hariciye Koğuşu" romanını "ExteriorDiseases - Ward: 9" adıyla İngilizceye çevirmiştir (Banarlı 1998: 339-446), (Kabaklı 1985: 837-844), (Ünlü 2003: 365-368).

Hikâyeleri

- * Gençliğimiz (1922)
- * Siyah Beyaz Hikâyeler (1923)
- * İstanbul Hikâyeleri (1923)
- * Aşk Oyunları (1924)

* Snglerin Gölgesinde (1924)

* Ateşböcekleri (1925)

* İki kz Arkadaş

* Havaya Uçan At

* Bir Gencin Hayatı

* İki kz Arkadaş

Romanları

* Mahşer (1924)

* Bir Akşamdı (1924)

* Bir Genç Kız Kalbinin Crm (1925)

* Sözde Kızlar (1923)

* Canan (1925)

* şimşek (1923)

* Dokuzuncu Hariciye Koğuşu (1930)

* Atilla (1931)

* Fatih - Harbiye (1931)

* Bir Tereddüdün Romanı (1933)

* Biz İnsanlar (1959)

* Matmazel Noraliya'nın Koltuğu (1949)

* Yalnızız (1951)

* Cingöz Recai Serisi

Oyunları

* Gün Doğuyor (1932)

İnceleme ve Denemeleri

- * Zavallı Celal Nuri Bey (1914)
- * Büyük Avrupa Anketi (1938)
- * Türk İnkılâbına Bakışlar (1938)
- * Felsefî Buhran (1939)
- * Millet ve İnsan (1943)
- * Mahutlar (1959)
- * Sosyalizm (1961)
- * Mistisizm (1962)
- * Nasyonalizm (1962)
- * Doğu - Batı Sentezi (1963)
- * Nasyonalizm - Sosyalizm - Mistisizm (1968)
- * Osmanlıca - Türkçe - Uydurmaca (1970)
- * Kadın - Aşk- Aile(1970)
- * Yazarlar - Sanatçılar - Meşhurlar(1970)
- * Yirminci Asır Avrupa ve Biz(1970)
- * Din - İnkılâp - İrtica(1970)
- * Sanat - Edebiyat - Tenkit (1970)
- * Sosyalizm-Marksizm- Komünizm (1971)
- * Kızıl Çocuğa Mektuplar (1971)
- * Eğitim-Gençlik-Üniversite (1976)

Ders Kitapları

- * Cumhuriyet Mekteplerine Millet Alfabesi (1929)

- * Cumhuriyet Mekteplerine Alfabe (1929)
- * Cumhuriyet Mekteplerine Kıraat (I-IV, 1929)
- * Yeni Talebe Mektupları (1930)
- * Büyük Mektup Numuneleri (1932)
- * Türk Grameri (1941)
- * Dil Bilgisi (1942)
- * Fransızca Grameri (1942)
- * Türkçe İzahlı Fransız Grameri (1948)

2.2. Bir Tereddüdün Romanı

Üzerinde çalıştığımız eser “Ötüken Yayınevi” tarafından yayımlanan 16. baskıdır ve 200 sayfadan ibarettir.

Romanın Konusu:

Yazdığı eserler aracılığıyla birçok kadınla tanışan bir yazarın kararsızlığı sonucunda iki kadın arasındaki tereddüdünden bahsetmektedir. Yazarın bu kararsızlığı, sağlıklı ilişkiler kuramamasına; sadece kendisinin değil çevresindeki insanların hayatının da kararmasına neden olmuştur.

Romanın Özeti:

Muallâ yakın bir dostunun tavsiyesiyle okumaya başladığı “Bir Adamın Hayatı” adlı romanı elinden bırakamaz. Kitapta anlatılanlar ilgisini çeker. Kitapta zehirlenen ve bu nedenle yaşamla ölüm arasında gidip gelen bir adamın durumu anlatılmaktadır. Muallâ çok merak ettiği kitabın yazarıyla aile dostu Raif Bey aracılığıyla tanışır ve kendisinden etkilenen yazardan evlenme teklifi alır.

Muallâ'yla tanışmaya kadar evlenmeyi düşünmeyen yazar artık düzenli bir aile hayatı olmasını ister.

Yazar Muallâ'dan cevap beklediği sıralarda daha önce tanıştığı Vildan'la tekrar karşılaşır. Vildan İtalya'dan gelme sebebini İtalyancadan Türkçeye çevirdiği eserini sahnelemek olarak açıklasa da asıl amaca hayranı olduğu yazarı görmektir. Vildan'ın hareketlerinden ve konuşmalarından şüphelenen yazar onunla görüşmek istemez. Yazarın Muallâ'ya evlenme teklif ettiğini öğrenen Vildan kendini yazarın yanında bulur. Yazarı kendisi için hazırladığı odaya götürmek için çok ısrar eder fakat yazar geç olduğunu söyleyerek Vildan'ı ikna etmeyi başarır. Geceyi bu şekilde atlatan yazar sabah olunca otel görevlisinden otelden ayrılmamasına rağmen soran olursa ayrıldığını söylemesini ister. Vildan yazarı otelde bulamasa da pes etmez ve yazarın iş yerine gider. Yazar iş yerinde Vildan'ı kimsenin görmesini istemediğinden geleceğine dair söz verir. Vildan'ın yazarı iyi karşılaması yazarı bir an için rahatlatır da bu durum uzun sürmez. Vildan alkolün etkisiyle kendinden geçip sayıklamaya başlar. Gerçek adının Vildan olmadığını ve Ermeni asıllı olduğunu, ıssız bir ormanda kalbine bir hançer sokmayı planladığı söyler. Uzun süre sayıkladıktan sonra derin bir uykuya dalar. Sabah olunca Vildan'ı kapıcıya teslim eden yazar oradan ayrılır. Bir hafta sonra Vildan'ın evine gittiğinde taşındığını ve adresinin bilinmediğini öğrenir. Bu olaydan sonra yazarın hayata dair düşünceleri tamamen değişmiştir. Vildan artık yoktur. Muallâ'nın evlenme teklifin vereceği cevabın da önemi kalmamıştır.

Romanın Ana Fikri:

İnanmadan yaşamak bunaltıcıdır ve insanı tereddütler içerisinde bırakır; tereddütler üzerine kurulan bir hayattaysa başarılı ve mutlu olmak mümkün değildir.

Romandaki Olaylar ve Şahısların Tahlihi:

Şahısların Tahlihi

Mualla: Maddi durumu iyi ve seçkin bir aile içinde büyüyen Mualla, farklı kişiliğiyle sürekli değişik şeylerin arayışında olmuştur. Hisleri kuvvetli ve derin bir kızdır. Daha çok bu özelliğiyle yazarın dikkatini çekmiş ve evlenmek teklif etmesine neden olmuştur.

Yazar: Yazdığı eserlerle geniş bir okuyucu kitlesine sahip olan yazar hisleri yoğun, düşünceleri derin bir kişiliğe sahiptir; ancak kararsızlığı sağlıklı ve kalıcı ilişkiler kurmasına engel olmaktadır. Romanda, her şeye tereddütle yaklaşan yazarın evlilik konusundaki tereddütlerinden bahsedilmektedir. Mualla ile tanışmaya kadar evlenmeyi düşünmeyen yazar artık düzenli bir aile hayatının olmasını ister ve Mualla'ya evlenme teklif eder.

Vildan: Yazar için İtalya'daki kocasını terk edip İstanbul'a gelen Vildan da tereddütleriyle karşımıza çıkmaktadır. Yazarın eserlerinin dikkatli bir okuyucusudur ve yazara aşiktir. Kendisi hakkında yazara verdiği net olmayan bilgiler yazarın şüphelenmesine sebep olmuştur. Avrupa'da bir süre kalmasının etkisiyle bu kültürün değer yargılarını benimsemiş; ancak bu durum yaşadığı hayata uymamıştır. İnançsız bir yaşam ve tereddütleri yaşamdan zevk almasını engellemiş ve onu bunaltmıştır.

Olayların Tahlihi

Mualla bir dostunun tavsiye ettiği "Bir Adamın Hayatı" adlı romanı okur ve çok etkilenir, elinden bırakamaz. Aile dostu Raif Bey tarafından çok merak ettiği

romanın yazarıyla tanışırılır. O güne kadar evlilik düşüncesi olmayan yazar Mualla'yı beğenir ve ona evlenme teklif eder. Bu sırada daha önce tanıştığı Vildan'la tekrar karşılaşır ama onunla görüşmek istemez. Mualla'ya evlenme teklif ettiğini öğrenen Vildan ise yazarı kendi evine davet eder. İçkinin etkisiyle gece boyu konuşurlar ve gecenin sonunda yazar evden düşünceleri değişmiş olarak ayrılır. Bundan sonra Mualla'nın vereceği cevabın önemi kalmadığı gibi Vildan da gitmiştir.

Roman Hakkındaki Şahsi Görüşler

Romanda yabancı kökenli kelimelere yer verilse de bu durum romanın akıcılığını ve sürükleyiciliğini etkilememektedir. Peyami Safa'nın üstün romancılığını bu eserinden de fazlasıyla görmekteyiz. Roman içinde bir başka romanla karşılaşmaktayız. Birbirinden farklı bu iki olay örgüsü birbiri içine ustalıkla yerleştirilmiş. Bununla birlikte okuyucunun ruhu ve aklının yanı sıra bedeninin de etkilendiği bir başka Peyami Safa romanı.

Peyami Safa'nın birçok eserinde değindiği Türk insanının Doğu- Batı kültürü arasındaki tereddüdü meselesine bu romanında da rastlamaktayız. Doğu ile Batı arasında seçim yapmak zorunluluğunun doğurduğu olumsuz sonuçlar kadın kahraman aracılığıyla verilerek günümüz gençleri için bugün içinde geçerliliğini koruyan mesajlar vermektedir.

III. BULGULAR VE YORUM

Yöntem başlığı altında bahsetmiş olduğumuz gibi çalışmamız kelime grupları ve cümle konusunun incelenmesi, dilcilerimizin görüşlerinin verilmesi ve eserden verilen örneklerle pekiştirilmesine dayanmaktadır. Yaptığımız bu çalışmalar çerçevesinde eserden seçtiğimiz cümleleri inceledik:

1. CÜMLE TAHLİLLERİ

1.1. Basit Cümle Tahlilleri

“Yavaş yavaş sürahi, bardak, tabla gibi cam eşyanın parıltıları gözlerini ayıltıyordu.”

(8-15)

•Cümle Unsurları:

- Yüklem: ayıltıyordu
- Özne: sürahi, bardak, tabla gibi cam eşyanın parıltıları
- Nesne: gözlerini (bln)
- Zarf Tümleci: yavaş yavaş

• Cümlenin Çeşidi:

- Yapısına Göre: Basit Cümle
- Yüklem Türüne Göre: Fiil Cümlesi
- Yüklem Yerine Göre: Kurallı Cümle
- Anlamına Göre: Olumlu Cümle

• Kelime Grupları:

- yavaş yavaş: Tekrar Grubu
- cam eşyanın parıltıları: Belirli İsim Tamlaması

- sürahi, bardak, tabla gibi: Edat Grubu
- cam eşya: Sıfat Tamlaması

“Ayak sesleri, ağır ağır uzaklaşıyordu.” (17-4)

• **Cümle Unsurları:**

- Yüklem: uzaklaşıyordu
- Özne: ayak sesleri
- Zarf Tümleci: ağır ağır

• **Cümlenin Çeşidi:**

- Yapısına Göre: Basit Cümle
- Yüklemin Türüne Göre: Fiil Cümlesi
- Yüklemin Yerine Göre: Kurallı Cümle
- Anlamına Göre: Olumlu Cümle

• **Kelime Grupları:**

- ayak sesleri: Belirsiz İsim Tamlaması
- ağır ağır: Tekrar Grubu

“Gözlerinin önünde, yukardan aşağı kadar inen keskin bir çizgi vardı.” (20-1)

• **Cümle Unsurları:**

- Yüklem: vardı
- Özne: yukardan aşağı kadar inen keskin bir çizgi
- Yer Tamlayıcısı: gözlerinin önünde

• **Cümlenin Çeşidi:**

- Yapısına Göre: Basit Cümle

- Yüklemın Türüne Göre: İsim Cümlesi
- Yüklemın Yerine Göre: Kurallı Cümle
- Anlamına Göre: Olumlu Cümle

• **Kelime Grupları:**

- gözlerini önü: Belirli İsim Tamlaması
- yukardan aşağı kadar inen keskin bir çizgi: Sıfat Tamlaması
- yukardan aşağı kadar inen: Sıfat-Fiil Grubu
- yukardan aşağı kadar: Edat Grubu
- yukardan aşağı: Ayrılma grubu
- keskin bir çizgi: Sıfat tamlaması
- bir çizgi: Sıfat Tamlaması

“Başka bir odanın kapısında idi.” (24-27)

• **Cümle Unsurları:**

- Yüklem: başka bir odanın kapısında idi
- Özne: gö (O)

• **Cümlenin Çeşidi:**

- Yapısına Göre: Basit Cümle
- Yüklemın Türüne Göre: İsim Cümlesi
- Yüklemın Yerine Göre: Kurallı Cümle
- Anlamına Göre: Olumlu Cümle

• **Kelime Grupları:**

- başka bir odanın kapısı: Belirli İsim Tamlaması
- başka bir oda: Sıfat Tamlaması

- bir oda: Sıfat Tamlaması

“Sokak kapısına doğru gidiyordu.” (26-28)

• **Cümle Unsurları:**

- Yüklem: gidiyordu
- Özne: gö (O)
- Zarf Tümlenci: sokak kapısına doğru

• **Cümlenin Çeşidi:**

- Yapısına Göre: Basit Cümle
- Yüklem Türüne Göre: Fiil Cümlesi
- Yüklem Yerine Göre: Kurallı Cümle
- Anlamına Göre: Olumlu Cümle

• **Kelime Grupları:**

- sokak kapısına doğru: Edat Grubu
- sokak kapısı: Belirsiz İsim Tamlaması

“Henüz orada benim için yabancı bir insan yoktu.” (31-3)

• **Cümle Unsurları:**

- Yüklem: yoktu
- Özne: yabancı bir insan
- Zarf Tümlenci: henüz, benim için
- Yer Tamlayıcısı: orada

• **Cümlenin Çeşidi:**

- Yapısına Göre: Basit Cümle

- Yüklemin Türüne Göre: İsim Cümlesi
- Yüklemin Yerine Göre: Kurallı Cümle
- Anlamına Göre: Olumsuz Cümle

• **Kelime Grupları:**

- benim için: Edat Grubu
- yabancı bir insan: Sıfat Tamlaması
- bir insan: Sıfat Tamlaması

“Kerpiç evler, ipe serili çamaşırlar gibi ay ışığında sallanırlar.” (61-12)

• **Cümle Unsurları:**

- Yüklem: sallanırlar
- Özne: kerpiç evler
- Zarf Tümleci: ipe serili çamaşırlar gibi
- Yer Tamlayıcısı: ay ışığında

• **Cümlenin Çeşidi:**

- Yapısına Göre: Basit Cümle
- Yüklemin Türüne Göre: Fiil Cümlesi
- Yüklemin Yerine Göre: Kurallı Cümle
- Anlamına Göre: Olumlu Cümle

• **Kelime Grupları:**

- kerpiç evler: Sıfat Tamlaması
- ipe serili çamaşırlar gibi: Edat Grubu
- ipe serili çamaşırlar: Sıfat Tamlaması
- ipe serili: Yönelme Grubu

- ay ışığı: Belirsiz İsim Tamlaması

“Tehlikeyi ilân eden hayretiyle, doktor, hiçbir şey yapmadan bakakaldı.” (64-24)

• **Cümle Unsurları:**

- Yüklem: bakakaldı
- Özne: doktor
- Zarf Tümleci: tehlikeyi ilân eden hayretiyle, hiç bir şey yapmadan

• **Cümlenin Çeşidi:**

- Yapısına Göre: Basit Cümle
- Yüklem Türüne Göre: Fiil Cümlesi
- Yüklem Yerine Göre: Kurallı Cümle
- Anlamına Göre: Olumlu Cümle

• **Kelime Grupları:**

- tehlikeyi ilân eden hayretiyle: Edat Grubu
- tehlikeyi ilân eden: Sıfat-Fiil Grubu
- hiçbir şey yapmadan: Zarf-Fiil Grubu
- hiçbir şey: Sıfat Tamlaması
- bakakaldı: Birleşik Fiil Grubu

“Sonra, bu kitabın kahramanıyla hakikat arasında yeniden mukayeseye başladı.” (74-14)

• **Cümle Unsurları:**

- Yüklem: mukayeseye başladı
- Özne: gö (O)

- Zarf Tümlenci: sonra, yeniden
- Yer Tamlayıcı: bu kitabın kahramanıyla hakikat arasında

• **Cümlenin Çeşidi:**

- Yapısına Göre: Basit Cümle
- Yüklem Türüne Göre: Fiil Cümlesi
- Yüklem Yerine Göre: Kurallı Cümle
- Anlamına Göre: Olumlu Cümle

• **Kelime Grupları:**

- bu kitabın kahramanıyla hakikat arasında: Vasıta Grubu
- bu kitabın kahramanı: Belirli İsim Tamlaması
- bu kitap: Sıfat Tamlaması
- hakikat arası: Belirsiz İsim Tamlaması

“Bütün zaaflarıma rağmen ben senin erkek arkadaşlarından aşağı kalmam.” (99-1)

• **Cümle Unsurları:**

- Yüklem: aşağı kalmam
- Özne: gö (ben)
- Zarf Tümlenci: bütün zaaflarıma rağmen
- Yer Tamlayıcı: senin erkek arkadaşlarından

• **Cümlenin Çeşidi:**

- Yapısına Göre: Basit Cümle
- Yüklem Türüne Göre: Fiil Cümlesi
- Yüklem Yerine Göre: Kurallı Cümle
- Anlamına Göre: Olumsuz Cümle

• **Kelime Grupları:**

- bütün zaaflarıma rağmen: Edat Grubu
- bütün zaaflar: Sıfat Tamlaması
- senin erkek arkadaşların: Belirti İsim Tamlaması
- erkek arkadaşlar: Sıfat Tamlaması
- aşağı kalma- : Birleşik Fiil Grubu

1.2. Birleşik Cümle Tahlilleri

1.2.1. Şartlı Birleşik Cümle Tahlilleri

Başını yastığa bir daha koyacak olursa şiltenin uçurumlarında kaybolacağını sanıyordu. (10-22)

• **Cümle Unsurları:**

- Yüklem: sanıyordu
- Özne: gö (O)
- Nesne: şiltenin uçurumlarında kaybolacağını(bsn)
- Zarf Tümlenci: başını yastığa bir daha koyacak olursa

• **Cümlenin Çeşidi:**

- Yapısına Göre: Şartlı Birleşik Cümle
- Yüklem Türüne Göre: Fiil Cümlesi
- Yüklem Yeri Göre: Kurallı Cümle
- Anlamına Göre: Olumlu Cümle

• **Kelime Grupları:**

- başını yastığa bir daha koyacak: Sıfat-Fiil Grubu
- şiltenin uçurumlarında kaybolacağını: Sıfat-Fiil Grubu

- şiltenin uçurumları: Belirli İsim Tamlaması

Yere düşerse öleceğini sanıyordu. (20-13)

• **Cümle Unsurları:**

- Yüklem: sanıyordu
- Özne: gö (O)
- Nesne: öleceğini (bsn)
- Zarf Tümlenci: yere düşerse

• **Cümlenin Çeşidi:**

- Yapısına Göre: Şartlı Birleşik Cümle
- Yüklem Türüne Göre: Fiil Cümlesi
- Yüklem Yerine Göre: Kurallı Cümle
- Anlamına Göre: Olumlu Cümle

• **Kelime Grupları:**

- yere düşerse öleceğini: Sıfat-Fiil Grubu

Böyle giderse bütün kitap bir adamın yarım saatlik hayatını anlatmakla geçecek. (22-11)

• **Cümle Unsurları:**

- Yüklem: geçecek
- Özne: bütün kitap
- Zarf Tümlenci: böyle giderse, bir adamın yarım saatlik hayatını anlatmakla

• **Cümlenin Çeşidi:**

- Yapısına Göre: Şartlı Birleşik Cümle
- Yüklem Türüne Göre: Fiil Cümlesi

- Yüklemin Yerine Göre: Kurallı Cümle
- Anlamına Göre: Olumlu Cümle

• **Kelime Grupları:**

- bütün kitap: Sıfat Tamlaması
- bir adamın yarım saatlik hayatını anlatmak(la): İsim-Fiil Grubu
- bir adamın yarım saatlik hayatı: Belirli İsim Tamlaması
- bir adam: Sıfat Tamlaması
- yarım saatlik hayat: Sıfat Tamlaması
- yarım saat(lik): Sıfat Tamlaması

“Bizden iki üç nesil evvelkilerden biri hayatta ve burada olsaydı şüphesiz bu fikirle-
rinizde sizi yalnız bırakmazdı.” (32-15)

• **Cümle Unsurları:**

- Yüklem: bırakmazdı
- Özne: bizden iki üç nesil evvelkilerden biri
- Nesne: sizi (bln)
- Zarf Tümlenci: hayatta ve burada olsaydı, yalnız, şüphesiz

• **Cümlenin Çeşidi:**

- Yapısına Göre: Şartlı Birleşik Cümle
- Yüklemin Türüne Göre: Fiil Cümlesi
- Yüklemin Yerine Göre: Kurallı Cümle
- Anlamına Göre: Olumsuz Cümle

• **Kelime Grupları:**

- bizden iki üç nesil evvelkilerden biri: Belirli İsim Tamlaması

- iki üç nesil: Sıfat Tamlaması
- hayatta ve burada olsaydı: Bağlama Grubu
- bu fikirleriniz: Sıfat Tamlaması

Israr duygusuna dikkat edilmezse bütün kuvvetleri boşalmış olduğuna hükmedilebilir.(37-1)

• **Cümle Unsurları:**

- Yüklem: hükmedilebilir
- Özne: gö
- Yer Tamlayıcısı: bütün kuvvetleri boşalmış olduğuna
- Zarf Tümlenci: ısrar duygusuna dikkat edilmezse

• **Cümlenin Çeşidi:**

- Yapısına Göre: Şartlı Birleşik Cümle
- Yüklem Türüne Göre: Fiil Cümlesi
- Yüklem Yerine Göre: Kurallı Cümle
- Anlamına Göre: Olumlu Cümle

• **Kelime Grupları:**

- ısrar duygusu: Belirsiz İsim Tamlaması
- bütün kuvvetleri boşalmış olduğuna: Sıfat-Fiil Grubu
- bütün kuvvetleri boşalmış: Sıfat-Fiil Grubu
- bütün kuvvetler: Sıfat Tamlaması

“Servetiniz olsaydı şimdi sizinle böyle bir mesele konuşmazdık.” (51-5)

• **Cümle Unsurları:**

- Yüklem: konuşmazdık
- Özne: g (biz)
- Nesne: böyle bir mesele (bsn)
- Zarf Tümleci: servetiniz olsaydı, şimdi, sizinle

• **Cümlenin eşidi:**

- Yapısına Göre: şartlı Birleşik Cümle
- Yüklemin Türüne Göre: Fiil Cümlesi
- Yüklemin Yerine Göre: Kurallı Cümle
- Anlamına Göre: Olumsuz Cümle

• **Kelime Grupları:**

- sizinle: Edat Grubu
- böyle bir mesele: Sıfat Tamlaması
- bir mesele: Sıfat Tamlaması

“Eğer tahminimde aldandımsa bunun cezasını çekmeliyim.” (52-6)

• **Cümle Unsurları:**

- Yüklem: bunun cezasını çekmeliyim
- Özne: g (ben)
- Zarf Tümleci: eğer tahminimde aldandımsa

• **Cümlenin eşidi:**

- Yapısına Göre: şartlı Birleşik Cümle
- Yüklemin Türüne Göre: Fiil Cümlesi
- Yüklemin Yerine Göre: Kurallı Cümle
- Anlamına Göre: Olumlu Cümle

• **Kelime Grupları:**

- bunun cezası: Belirli İsim Tamlaması

“Vallahi yalan söylüyorsam gözlerim çıksın.” (81-29)

• **Cümle Unsurları:**

- Yüklem: çıksın
- Özne: gözlerim
- Zarf Tümlenci: yalan söylüyorsam
- cdu: vallahi

• **Cümlenin Çeşidi:**

- Yapısına Göre: Şartlı Birleşik Cümle
- Yüklem Türlüne Göre: Fiil Cümlesi
- Yüklem Yeri Göre: Kurallı Cümle
- Anlamına Göre: Olumlu Cümle

• **Kelime Grupları:**

- yalan söyle- : Birleşik Fiil Grubu
- gözlerim çıksın: Birleşik Fiil Grubu

1.2.2. İç İçe Birleşik Cümle Tahlilleri

“Ölüme ve güneşe, diyor, sabit bir gözle bakılmaz.” (6-2)

▪ **Ana Cümle:**

“Ölüme ve güneşe, diyor, sabit bir gözle bakılmaz.”

• **Cümle Unsurları:**

- Yüklem: diyor.
- Özne: gö (O)

- Nesne: ölüme ve güneşe sabit gözle bakılmaz (bsn)

▪ **Yardımcı Cümle:**

“Ölüme ve güneşe sabit bir gözle bakılmaz.”

• **Cümle Unsurları:**

- Yüklem: bakılmaz
- Özne: ölüme ve güneşe
- Zarf Tümlenci: sabit bir gözle

• **Cümlenin Çeşidi:**

◦ Yapısına Göre: Ana cümle iç içe birleşik cümle, yardımcı cümle basit cümledir.

◦ Yüklem Türüne Göre: İki cümle de fiil cümlesidir.

◦ Yüklem Yerine Göre: Ana cümle devrik cümle, yardımcı cümle kurallı cümledir.

◦ Anlamına Göre: Ana cümle olumlu cümle, yardımcı cümle olumsuz cümledir.

• **Kelime Grupları:**

- ölüme ve güneşe: Bağlama Grubu
- sabit bir gözle: Edat Grubu
- sabit bir göz: Sıfat Tamlaması
- bir göz: Sıfat Tamlaması

“Çabuk, doktor, doktor çağırınız! dedi bir daha.” (17-1)

▪ **Ana Cümle:**

“Çabuk, doktor, doktor çağırınız! dedi bir daha.”

• **Cümle Unsurları:**

- Yüklem: dedi
- Özne: gö (O)
- Nesne: çabuk, doktor, doktor çağırınız (bsn)
- Zarf Tümlenci: bir daha

▪ **Yardımcı Cümle:**

“Çabuk, doktor, doktor çağırınız!”

• **Cümle Unsurları:**

- Yüklem: çağırınız
- Özne: gö (siz)
- Nesne: doktor
- Zarf Tümlenci: çabuk

• **Cümlenin Çeşidi:**

◦ Yapısına Göre: Ana cümle iç içe birleşik cümle, yardımcı cümle basit cümledir.

◦ Yüklem Türüne Göre: Her iki cümle de fiil cümlesidir.

◦ Yüklem Yerine Göre: Ana cümle devrik cümle, yardımcı cümle kurallı cümledir.

◦ Anlamına Göre: Ana cümle olumlu cümle, yardımcı cümle emir cümlesidir.

“Ve:Muallâ Hanım, dedi doktor bey, size yaşamak enerjisini verecek kitaplar tavsiye ederim.” (24-1)

▪ **Ana Cümle:**

“Ve:Muallâ Hanım, dedi doktor bey, size yaşamak enerjisini verecek kitaplar tavsiye ederim.”

• **Cümle Unsurları:**

- Yüklem: dedi
- Özne: doktor bey
- Nesne: Muallâ Hanım size yaşamak enerjisini verecek kitaplar tavsiye ederim (bsn)
- cdu: ve

• **Yardımcı Cümle:**

“Muallâ Hanım size yaşamak enerjisini verecek kitaplar tavsiye ederim.”

• **Cümle Unsurları:**

- Yüklem: tavsiye ederim
- Özne: gö (ben)
- Nesne: yaşamak enerjisini verecek kitaplar
- Yer Tamlayıcısı: size
- cdu: Muallâ Hanım

• **Cümlenin Çeşidi:**

- Yapısına Göre: Ana cümle iç içe birleşik cümle, yardımcı cümle basit cümledir.
- Yüklem Türüne Göre: İki cümle de fiil cümlesidir.
- Yüklem Yerine Göre: Ana cümle devrik cümle, yardımcı cümle kurallı cümledir.
- Anlamına Göre: Her iki cümle de olumlu cümledir.

• **Kelime Grupları:**

- Muallâ Hanım: Unvan Grubu
- doktor bey: Unvan Grubu
- size yaşamak enerjisini verecek kitaplar: Sıfat Tamlaması
- size yaşamak enerjisini verecek: Sıfat-Fiil Grubu
- yaşamak enerjisi: Belirsiz İsim Tamlaması
- tavsiye ederim: Birleşik Fiil Grubu

“Muallâ’ya verdiğiniz kitap nasıl, diye sordu evvelâ.” (28-13)

▪ **Ana Cümle:**

“Muallâ’ya verdiğiniz kitap nasıl, diye sordu evvelâ.”

• **Cümle Unsurları:**

- Yüklem: sordu
- Özne: gö (O)
- Zarf Tümlenci: Muallâ’ya verdiğiniz kitap nasıl diye, evvelâ

▪ **Yardımcı Cümle:**

“Muallâ’ya verdiğiniz kitap nasıl”

• **Cümle Unsurları:**

- Yüklem: nasıl
- Özne: Muallâ’ya verdiğiniz kitap

• **Cümlenin Çeşidi:**

◦ Yapısına Göre: Ana cümle iç içe birleşik cümle, yardımcı cümle basit cümledir.

- Yüklem Türlüne Göre: Ana cümle fiil cümlesi, yardımcı cümle isim

cümlesidir.

- Yüklemin Yerine Göre: Ana cümle devrik cümle, yardımcı cümle kurallı

cümledir.

- Anlamına Göre: Ana cümle olumlu cümle, yardımcı cümle soru cümlesidir.

• **Kelime Grupları:**

- Muallâ'ya verdiğiniz kitap nasıl, diye: Edat Grubu
- Muallâ'ya verdiğiniz kitap: Sıfat Tamlaması
- Muallâ'ya verdiğiniz: Sıfat-Fiil Grubu

“Ben, dedi, zevce ile cariye arasındaki farkı hâlâ anlamış değilim.” (32-14)

▪ **Ana Cümle:**

Ben, dedi, zevce ile cariye arasındaki farkı hâlâ anlamış değilim.

• **Cümle Unsurları:**

- Yükleme: dedi
- Özne: gö (O)
- Nesne: ben zevce ile cariye arasındaki farkı hâlâ anlamış değilim.

▪ **Yardımcı Cümle:**

Ben zevce ile cariye arasındaki farkı hâlâ anlamış değilim.

• **Cümle Unsurları:**

- Yükleme: anlamış değilim
- Özne: ben
- Nesne: zevce ile cariye arasındaki farkı (bln)
- Zarf Tümlenci: hâlâ

• **Cümlenin Çeşidi:**

◦ Yapısına Göre: Ana cümle iç içe birleşik cümle, yardımcı cümle basit cümledir.

◦ Yüklem Türüne Göre: Ana cümle fiil cümlesi, yardımcı cümle isim cümlesidir.

◦ Yüklem Yerine Göre: Ana cümle devrik cümle, yardımcı cümle kurallı cümledir.

◦ Anlamına Göre: Ana cümle olumlu cümle, yardımcı cümle olumsuz cümledir.

• **Kelime Grupları:**

◦ zevce ile cariye arasındaki fark: Sıfat Tamlaması

◦ zevce ile cariye arası: Belirsiz İsim Tamlaması

◦ zevce ile cariye: Bağlama Grubu

“Sonra kapıya bakarak: “Bütün doktorlar ameliyatta!” diyordu.” (66-13)

▪ **Ana Cümle:**

Sonra kapıya bakarak: “Bütün doktorlar ameliyatta!” diyordu.

• **Cümle Unsurları:**

◦ Yüklem: diyordu

◦ Özne: gö (O)

◦ Nesne: bütün doktorlar ameliyatta

◦ Zarf Tümlenci: sonra, kapıya bakarak

▪ **Yardımcı Cümle:**

Bütün doktorlar ameliyatta!

• **Cümle Unsurları:**

- Yüklem: ameliyatta
- Özne: bütün doktorlar

• **Cümlenin Çeşidi:**

- Yapısına Göre: Ana cümle iç içe birleşik cümle, yardımcı cümle basit cümledir.
- Yüklem Türüne Göre: Ana cümle fiil cümlesi, yardımcı cümle isim cümlesidir.
- Yüklem Yerine Göre: İki cümle de kurallı cümledir.
- Anlamına Göre: İki cümle de olumlu cümledir.

• **Kelime Grupları:**

- sonra kapıya bakarak: Zarf-Fiil Grubu
- bütün doktorlar: Sıfat Tamlaması

“Birkaç defa doktorun üstüne yürüyerek: “Ölüyorum” dedi.” (68-8)

▪ **Ana Cümle:**

Birkaç defa doktorun üstüne yürüyerek: “Ölüyorum” dedi.

• **Cümle Unsurları:**

- Yüklem: dedi
- Özne: gö (O)
- Nesne: ölüyorum
- Zarf Tümlenci: birkaç defa doktorun üstüne yürüyerek

▪ **Yardımcı Cümle:**

Ölüyorum.

• **Cümle Unsurları:**

- Yüklem: ölüyorum
- Özne: gö (Ben)

• **Cümlenin Çeşidi:**

- Yapısına Göre: Ana cümle iç içe birleşik cümle, yardımcı cümle basit cümledir.
- Yüklem Türüne Göre: İki cümle de fiil cümlesidir.
- Yüklem Yerine Göre: İki cümle de kurallı cümledir.
- Anlamına Göre: İki cümle de olumlu cümledir.

• **Kelime Grupları:**

- birkaç defa doktorun üstüne yürüyerek: Zarf-Fiil Grubu
- doktorun üstü: Belirli İsim Tamlaması
- birkaç defa: Sıfat Tamlaması

“Bir gün, dedi, hayatımıza ait bir kitap yazmak istiyorum.” (87-13)

▪ **Ana Cümle:**

“Bir gün, dedi, hayatımıza ait bir kitap yazmak istiyorum.”

• **Cümle Unsurları:**

- Yüklem: dedi
- Özne: gö (O)
- Nesne: bir gün, dedi, hayatımıza ait bir kitap yazmak istiyorum (bsn)

▪ **Yardımcı Cümle:**

“Bir gün hayatımıza ait bir kitap yazmak istiyorum.”

• **Cümle Unsurları:**

- Yüklem: istiyorum
- Özne: gö(Ben)
- Nesne: hayatımıza ait bir kitap yazmak (bsn)
- Zarf Tümlenci: bir gün

• **Cümlenin Çeşidi:**

- Yapısına Göre: Ana cümle iç içe birleşik cümle, yardımcı cümle girişik birleşik cümledir.
- Yüklem Türüne Göre: Her iki cümle de fiil cümlesidir.
- Yüklem Yerine Göre: Ana cümle devrik cümle, yardımcı cümle kurallı cümledir.
- Anlamına Göre: Her iki cümle de olumlu cümledir.

• **Kelime Grupları:**

- bir gün: Sıfat Tamlaması
- hayatımıza ait bir kitap yazmak: İsim-Fiil Grubu
- hayatımıza ait bir kitap: Sıfat Tamlaması
- bir kitap: Sıfat Tamlaması

1.3. Bağlı Cümle Tahlilleri

1.3.1. Ki'li Bağlı Cümle Tahlilleri

“Fakat pek mümkündür ki evlenme hakkında her zaman düşündüğüm şeyi tekrar etmiş olayım.” (31-7)

I. Cümle:

“Fakat pek mümkündür.”

• Cümle Unsurları:

- Yüklem: mümkündür
- Özne: gö
- Zarf Tümlenci: pek
- cdu: fakat, ki

II. Cümle:

“Evlence hakkında her zaman düşündüğüm şeyi tekrar etmiş olayım.”

• Cümle Unsurları:

- Yüklem: tekrar etmiş olayım
- Özne: gö (Ben)
- Nesne: evlence hakkında her zaman düşündüğüm şeyi (bln)
- cdu: ki

• Cümlenin Çeşidi:

- Yapısına Göre: Ki’li Bağlı Cümle: İki cümle de basit cümledir.
- Yüklem Türüne Göre: İlk cümle isim cümlesi, ikinci cümle fiil cümlesidir.
- Yüklem Yeline Göre: İki cümle de kurallı cümledir.
- Anlamına Göre: İki cümle de olumlu cümledir.

• Kelime Grupları:

- her zaman düşündüğüm şey: Sıfat Tamlaması
- her zaman düşündüğüm: Sıfat-Fiil Grubu
- her zaman: Sıfat Tamlaması
- tekrar etmiş ol- : Birleşik Fiil Grubu

“Korkuyorum ki son zamanlarda yalnız kalmamak ihtiyacıyla bu anî kararı verdiniz.”

(50-9)

I. Cümle:

“Korkuyorum.”

• Cümle Unsurları:

- Yüklem: korkuyorum
- Özne: gö (Ben)
- cdu: ki

II. Cümle:

“Son zamanlarda yalnız kalmamak ihtiyacıyla bu anî kararı verdiniz.”

• Cümle Unsurları:

- Yüklem: bu anî kararı verdiniz
- Özne: gö (Siz)
- Zarf Tümlenci:son zamanlarda yalnız kalmamak ihtiyacıyla
- cdu: ki

• Cümlenin Çeşidi:

- Yapısına Göre: Ki’li Bağlı Cümle: İki cümle de basit cümledir.
- Yüklem Türüne Göre: İki cümle de fiil cümlesidir.
- Yüklem Yerine Göre: İki cümle de kurallı cümledir.
- Anlamına Göre: İki cümle de olumlu cümledir.

• Kelime Grupları:

- son zamanlar: Sıfat Tamlaması
- yalnız kalmamak ihtiyacıyla: Edat Grubu
- yalnız kalmamak: Birleşik Fiil Grubu

- bu anî kararı verdiniz: Birleşik Fiil Grubu
- bu anî karar: Sıfat Tamlaması

“Bir bakışta anladı ki ben bu gece onlardan çok uzağım.” (57-24)

I. Cümle:

“Bir bakışta anladı.”

• Cümle Unsurları:

- Yüklem: anladı
- Özne: gö (O)
- Zarf Tümlenci: bir bakışta
- cdu: ki

II. Cümle:

“Ben bu gece onlardan çok uzağım.”

• Cümle Unsurları:

- Yüklem: uzağım
- Özne: ben
- Zarf: bu gece, çok
- Yer Tamlayıcısı: onlardan
- cdu: ki

• Cümlenin Çeşidi:

- Yapısına Göre: Ki’li Bağlı Cümle: İki cümle de basit cümledir.
- Yüklem Türüne Göre: İlk cümle fiil cümlesi, ikinci cümle isim cümlesidir.
- Yüklem Yerine Göre: İki cümle de kurallı cümledir.
- Anlamına Göre: İki cümle de olumlu cümledir.

• **Kelime Grupları:**

- bir bakış: Sıfat Tamlaması
- bu gece: Sıfat Tamlaması

“Bazı kere yalnızlığı o kadar istiyordu ki aynı çatı altında başka birinin yatmasına bile tahammül etmiyordu.” (73-18)

I.Cümle:

“Bazı kere yalnızlığı o kadar istiyordu.”

• **Cümle Unsurları:**

- Yüklem: istiyordu.
- Özne: gö (O)
- Nesne: yalnızlığı (bln)
- Zarf Tümlenci: bazı kere, o kadar
- cdu: ki

II. Cümle:

“Aynı çatı altında başka birinin yatmasına bile tahammül etmiyordu.”

• **Cümle Unsurları:**

- Yüklem: tahammül etmiyordu
- Özne:gö (O)
- Yer Tamlayıcısı: aynı çatı altında başka birinin yatmasına
- cdu: ki, bile

• **Cümlenin Çeşidi:**

- Yapısına Göre: Ki’li Bağlı Cümle: İlk cümle de basit cümledir.
- Yüklem Türlüne Göre: İki cümle de fiil cümlesidir.

- Yüklemin Yerine Göre: İki cümle de kurallı cümledir.
- Anlamına Göre: İlk cümle olumlu cümle, ikinci cümle olumsuz cümledir.

• **Kelime Grupları:**

- bazı kere: Sıfat Tamlaması
- aynı çatı altı: Sıfat Tamlaması
- çatı altı: Belirsiz İsim Tamlaması
- başka birinin yatması: Belirli İsim Tamlaması
- başka biri: Sıfat Tamlaması
- tahammül et- : Birleşik Sıfat Tamlaması

“Uykusunun arasında hissetmişti ki sokak kapısı çalınıyor.” (76-1)

I. Cümle:

“Uykusunun arasında hissetmişti.”

• **Cümle Unsurları:**

- Yüklem: hissetmişti
- Özne: gö (O)
- Zarf Tümlenci: uykusunun arasında
- cdu: ki

II. Cümle:

“Sokak kapısı çalınıyor.”

• **Cümle Unsurları:**

- Yüklem: çalınıyor
- Özne: sokak kapısı
- cdu: ki

• **Cümlenin Çeşidi:**

- Yapısına Göre: Ki’li Bağlı Cümle: İki cümle de basit cümledir.
- Yüklem Türüne Göre: İki cümle de fiil cümlesidir.
- Yüklem Yerine Göre: İki cümle de kurallı cümledir.
- Anlamına Göre: İki cümle de olumlu cümledir.

• **Kelime Grupları:**

- uykusunun arası: Belirli İsim Tamlaması
- hisset- : Birleşik Fiil Grubu
- sokak kapısı: Belirsiz İsim Tamlaması

“Tecrübe ile biliyordu ki bütün o geceye ait neşesini feda etmedikçe bu arzusunu boğamayacaktır.” (80-33)

I. Cümle:

“Tecrübe ile biliyordu.”

• **Cümle Unsurları:**

- Yüklem: biliyordu
- Özne: gö (O)
- Zarf Tümlenci: tecrübe ile
- cdu: ki

II. Cümle:

“Bütün o geceye ait neşesini feda etmedikçe bu arzusunu boğamayacaktır.”

• **Cümle Unsurları:**

- Yüklem: boğamayacaktır
- Özne: gö (O)

- Nesne: bu arzusunu
- Zarf Tümleci: bütün o geceye ait neşesini feda etmedikçe
- cdu: ki

• **Cümlenin Çeşidi:**

- Yapısına Göre: Ki'li Bağlı Cümle: İki cümle de basit cümledir.
- Yüklem Türüne Göre: İki cümle de fiil cümlesidir.
- Yüklem Yerine Göre: İki cümle de kurallı cümledir.
- Anlamına Göre: İlk cümle olumlu cümle, ikinci cümle olumsuz cümledir.

• **Kelime Grupları:**

- tecrübe ile: Edat Grubu
- bütün o geceye ait neşesini feda etmedikçe: Zarf-Fiil Grubu
- bütün o geceye ait neşe: Sıfat Tamlaması
- bütün o geceye ait: Edat Grubu
- bütün o gece: Sıfat Tamlaması
- o gece: Sıfat Tamlaması
- feda et- : Birleşik Fiil Grubu
- bu arzu: Sıfat Tamlaması

“Emindiler ki fevkalâde güzel bir şey dinleyeceklerdir.” (85-21)

I. Cümle:

“Emindiler.”

• **Cümle Unsurları:**

- Yüklem: emindiler
- Özne: gö (Onlar)

- cdu: ki

II. Cümle:

“Fevkalâde güzel bir şey dinleyeceklerdir.”

• Cümle Unsurları:

- Yüklem: dinleyeceklerdir
- Özne: gö (Onlar)
- Nesne: fevkalâde güzel bir şey (bsn)
- cdu: ki

• Cümlenin Çeşidi:

- Yapısına Göre: Ki’li Bağlı Cümle: İki cümle de basit cümledir.
- Yüklem Türüne Göre: İlk cümle isim cümlesi, ikinci cümle fiil cümlesidir.
- Yüklem Yerine Göre: İki cümle de kurallı cümledir.
- Anlamına Göre: İki cümle de olumlu cümledir.

• Kelime Grupları:

- fevkalâde güzel bir şey: Sıfat Tamlaması
- bir şey: Sıfat Tamlaması

“Biliyorsun ki onlardan bende birer tane vardı.” (98-27)

I. Cümle:

“Biliyorsun.”

• Cümle Unsurları:

- Yüklem: biliyorsun
- Özne: gö (Sen)
- cdu: ki

II. Cümle:

“Onlardan bende birer tane vardı.”

• Cümle Unsurları:

- Yüklem: vardı
- Özne: onlardan
- Yer Tamlayıcısı: bende
- Zarf Tümlenci: birer tane
- cdu: ki

• Cümlenin Çeşidi:

- Yapısına Göre: Ki’li Bağlı Cümle: İki cümle de basit cümledir.
- Yüklem Türüne Göre: İlk cümle fiil cümlesi, ikinci cümle isim cümlesidir.
- Yüklem Yerine Göre: İki cümle de kurallı cümledir.
- Anlamına Göre: İki cümle de olumlu cümledir.

• Kelime Grupları:

- birer tane: Sıfat Tamlaması

1.3.2. Diğer Bağlama Edatlarıyla Kurulan Bağlı Cümle Tahlilleri

“Satırları geriye doğru çabucak atlayarak, bir vaka hikâye eden sahifenin başını buldu ve okudu.” (6-14)

I. Cümle:

“Satırları geriye doğru çabucak atlayarak, bir vaka hikâye eden sahifenin başını buldu.”

• Cümle Unsurları:

- Yüklem: buldu
- Özne: gö (O)

- Nesne: bir vaka hikâye eden sahifenin başını (bln)
- Zarf Tümleci: Satırları geriye doğru çabucak atlayarak
- cdu: ve

II. Cümle:

“Okudu.”

• Cümle Unsurları:

- Yüklem:okudu
- Özne: gö (O)
- cdu: ve

• Cümlenin Çeşidi:

- Yapısına Göre: Bağlı Cümleler: İki cümle de basit cümledir.
- Yüklem Türüne Göre: İki cümle de fiil cümlesidir.
- Yüklem Yerine Göre: İki cümle de kurallı cümledir.
- Anlamına Göre: İki cümle de olumlu cümledir.

• Kelime Grupları:

- satırları geriye doğru çabucak atlayarak: Zarf-Fiil Grubu
- geriye doğru: Edat Grubu
- bir vaka hikâye eden sahifenin başı: Belirli İsim Tamlaması
- bir vaka hikâye eden sahife: Sıfat Tamlaması
- bir vaka hikâye eden: Sıfat-Fiil Grubu
- bir vaka: Sıfat Tamlaması
- hikâye et-: Birleşik Fiil Grubu

“Bu su yavaş yavaş çekiliyor ve yatağın içi kuruyordu.” (7-20)

I. Cümle:

“Bu su yavaş yavaş çekiliyor(du).”

• Cümle Unsurları:

- Yüklem: çekiliyor(du)
- Özne: bu su
- Zarf Tümlenci: yavaş yavaş
- cdu: ve

II. Cümle:

“Yatağın içi kuruyordu.”

• Cümle Unsurları:

- Yüklem: kuruyordu
- Özne: yatağın içi
- cdu: ve

• Cümlenin Çeşidi:

- Yapısına Göre: Bağlı Cümleler: İki cümle de basit cümledir.
- Yüklem Türüne Göre: İki cümle de fiil cümlesidir.
- Yüklem Yerine Göre: İki cümle de kurallı cümledir.
- Anlamına Göre: İki cümle de olumlu cümledir.

• Kelime Grupları:

- bu su: Sıfat Tamlaması
- yavaş yavaş: Tekrar Grubu
- yatağın içi: Belirli İsim Tamlaması

“Boynu uzadı ve bakışları fincanı ağzına kadar dolduran soğumuş çayın derinliklerinde bir dalıp çıktı.” (9-11)

I.Cümle:

“Boynu uzadı.”

• Cümle Unsurları:

- Yüklem: uzadı
- Özne: boynu
- cdu: ve

II. Cümle:

“Bakışları fincanı ağzına kadar dolduran soğumuş çayın derinliklerinde bir dalıp çıktı.”

• Cümle Unsurları:

- Yüklem: dalıp çıktı
- Özne: bakışları
- Zarf: bir
- Yer Tamlayıcısı: fincanı ağzına kadar dolduran soğumuş çayın derinliklerinde
- cdu: ve

• Cümlenin Çeşidi:

- Yapısına Göre: Bağlı Cümleler: İlk cümle de basit cümledir.
- Yüklem Türevine Göre: İki cümle de fiil cümlesidir.
- Yüklem Yerin Göre: İki cümle de kurallı cümledir.
- Anlamına Göre: İki cümle de olumlu cümledir.

• **Kelime Grupları:**

- fincanı ağzına kadar dolduran soğumuş çayın derinlikleri: Belirli İsim Tamlaması
- fincanı ağzına kadar dolduran soğumuş çay: Sıfat Tamlaması
- fincanı ağzına kadar dolduran: Sıfat-Fiil Grubu
- ağzına kadar: Edat Grubu
- dalıp çıktı: Birleşik Fiil Grubu

“Oraya kadar ok gibi giden dikkatiyle bu gürültüyü yakaladı ve takip etmeğe başladı.” (16-5)

I. Cümle:

“Oraya kadar ok gibi giden dikkatiyle bu gürültüyü yakaladı.”

• **Cümle Unsurları:**

- Yüklem: yakaladı
- Özne: gö (O)
- Nesne: bu gürültüyü (bln)
- Zarf: oraya kadar ok gibi giden dikkatiyle
- cdu: ve

II. Cümle:

“Takip etmeğe başladı.”

• **Cümle Unsurları:**

- Yüklem: başladı
- Özne: gö (O)
- Yer Tamlayıcısı: takip etmeğe

- cdu: ve

• **Cümlenin Çeşidi:**

- Yapısına Göre: Bağlı Cümleler: İki cümle de basit cümledir.
- Yüklem Türüne Göre: İki cümle de fiil cümlesidir.
- Yüklem Yeri Göre: İki cümle de kurallı cümledir.
- Anlamına Göre: İki cümle de olumlu cümledir.

• **Kelime Grupları:**

- oraya kadar: Edat Grubu
- ok gibi giden dikkatiyle: Edat Grubu
- ok gibi giden: Sıfat-Fiil Grubu
- ok gibi: Edat Grubu
- bu gürültü: Sıfat Tamlaması
- takip etmeğe: İsim-Fiil Grubu
- takip et- : Birleşik Fiil Grubu

“Derin bir nefes almak ihtiyacıyla titreyerek havayı zorla içine çekmek istiyor, fakat bu teneffüs yarıda kalıyor.” (19-30)

I. Cümle:

“Derin bir nefes almak ihtiyacıyla titreyerek havayı zorla içine çekmek istiyor.”

• **Cümle Unsurları:**

- Yüklem: istiyor
- Özne: gö (O)
- Nesne: havayı (bln), içine çekmek (bsn)
- Zarf Tümlecisi: derin bir nefes almak ihtiyacıyla, titreyerek, zorla

- cdu: fakat

II. Cümle:

“Bu teneffüs yarıda kalıyor.”

• Cümle Unsurları:

- Yüklem: kalıyor
- Özne: bu teneffüs
- Yer Tamlayıcısı: yarıda
- cdu: fakat

• Cümlenin Çeşidi:

- Yapısına Göre: Bağlı Cümleler: İki cümle de basit cümledir.
- Yüklem Türüne Göre: İki cümle de fiil cümlesidir.
- Yüklem Yeri Göre: İki cümle de kurallı cümledir.
- Anlamına Göre: İki cümle de olumlu cümledir.

• Kelime Grupları:

- derin bir nefes almak ihtiyacıyla titreyerek: Zarf-Fiil Grubu
- derin bir nefes almak: İsim-Fiil Grubu
- derin bir nefes: Sıfat Tamlaması
- bir nefes: Sıfat Tamlaması
- ihtiyacıyla: Edat Grubu
- zorla: Edat Grubu
- içine çek-: Birleşik Fiil Grubu
- içine çekmek: İsim-Fiil Grubu
- bu teneffüs: Sıfat Tamlaması
- yarıda kalıyor: Birleşik Fiil Grubu

“Beni humma ile karışık derin bir korku sarar ve duvarların sükûtu beni dehşete düşürür.” (34-9)

I.Cümle:

“Beni humma ile karışık derin bir korku sarar.”

• Cümle Unsurları:

- Yüklem: sarar
- Özne: humma ile karışık derin bir korku
- Nesne: beni (bln)
- cdu: ve

II. Cümle:

“Duvarların sükûtu beni dehşete düşürür.”

• Cümle Unsurları:

- Yüklem: dehşete düşürür
- Özne: duvarların sükûtu
- Nesne: beni (bln)
- cdu: ve

• Cümlenin Çeşidi:

- Yapısına Göre: Bağlı Cümleler: İki cümle de basit cümledir.
- Yüklem Türüne Göre: İki cümle de fiil cümlesidir.
- Yüklem Yerine Göre: İki cümle de kurallı cümledir.
- Anlamına Göre: İki cümle de olumlu cümledir.

• Kelime Grupları:

- humma ile karışık derin bir korku: Sıfat Tamlaması
- derin bir korku: Sıfat Tamlaması

- bir korku: Sıfat Tamlaması
- humma ile: Edat Grubu
- duvarların sükûtu: Belirli İsim Tamlaması
- dehşete düşürür: Birleşik Fiil Grubu

“Hâlbuki birçok kadınlar malûmatlarını zarafetlerinin bir mütemmimi addederler ve bir kitapla bir kutu pudra, onlar için, hemen hemen aynı şeydir.” (50-30)

I. Cümle:

“Hâlbuki birçok kadınlar malûmatlarını zarafetlerinin bir mütemmimi addederler.”

• Cümle Unsurları:

- Yüklem: addederler
- Özne: birçok kadınlar
- Nesne: malûmatlarını (bln), zarafetlerinin bir mütemmimi (bsn)
- cdu: hâlbuki, ve

II. Cümle:

“Bir kitapla bir kutu pudra, onlar için, hemen hemen aynı şeydir.”

• Cümle Unsurları:

- Yüklem: aynı şeydir
- Özne: bir kitapla bir kutu pudra
- Zarf Tümleci: onlar için, hemen hemen
- cdu: hâlbuki, ve

• Cümlenin Çeşidi:

- Yapısına Göre: Bağlı Cümleler: İki cümle de basit cümledir.
- Yüklem Türüne Göre: İlk cümle fiil cümlesi, ikinci cümle isim cümlesidir.

- Yüklemin Yerine Göre: İki cümle de kurallı cümledir.
- Anlamına Göre: İki cümle de olumlu cümledir.

• **Kelime Grupları:**

- birçok kadınlar: Sıfat Tamlaması
- zarafetlerinin bir mütemmimi: Belirli İsim Tamlaması
- bir mütemmimi: Sıfat Tamlaması
- addederler: Birleşik Fiil Grubu
- bir kitapla bir kutu pudra: Bağlama Grubu
- bir kitap: Sıfat Tamlaması
- bir kutu pudra: Sıfat Tamlaması
- bir kutu: Sıfat Tamlaması
- onlar için: Edat Grubu
- hemen hemen: Tekrar Grubu
- aynı şey: Sıfat Tamlaması

“Vücudunun bütün zerrecelerini birbirine tutturan bağlar çözülüyor ve tatlı bir duman bütün varlığını sararak en derin yerlerine kadar nüfuz ediyordu.” (67-8)

I. Cümle:

“Vücudunun bütün zerrecelerini birbirine tutturan bağlar çözülüyor.”

• **Cümle Unsurları:**

- Yüklem: çözülüyor
- Özne: vücudunun bütün zerrecelerini birbirine tutturan bağlar
- cdu: ve

II. Cümle:

“Tatlı bir duman bütün varlığını sararak en derin yerlerine kadar nüfuz ediyordu.”

• Cümle Unsurları:

- Yüklem: nüfuz ediyordu
- Özne: tatlı bir duman
- Zarf Tümlenci: bütün varlığını sararak, en derin yerlerine kadar
- cdu : ve

• Cümlenin Çeşidi:

- Yapısına Göre: Bağlı Cümleler: İlk cümle de basit cümledir.
- Yüklem Türüne Göre: İki cümle de fiil cümlesidir.
- Yüklem Yerine Göre: İki cümle de kurallı cümledir.
- Anlamına Göre: İki cümle de olumlu cümledir.

• Kelime Grupları:

- vücudunun bütün zerrelerini birbirine tutturana bağlar: Sıfat Tamlaması
- vücudunun bütün zerrelerini birbirine tutturana: Sıfat-Fiil Grubu
- vücudunun bütün zerreleri: Belirli İsim Tamlaması
- bütün zerreler: Sıfat Tamlaması
- tatlı bir duman: Sıfat Tamlaması
- bir duman: Sıfat Tamlaması
- bütün varlığını sararak: Zarf-Fiil Grubu
- bütün varlığı: Sıfat Tamlaması
- en derin yerlerine kadar: Edat Grubu
- en derin yerler: Sıfat Tamlaması
- en derin: Sıfat Tamlaması

- nüfuz ediyordu: Birleşik Fiil Grubu

1.4. Sıralı Cümle Tahlilleri

“Fakat bu karanlıkların ve parıltıların tesiri, dolabı ve pencereyi seçerek bir idrak haline gelir gelmez bayılıyor, kendisinden geçiyordu.” (6-20)

I. Cümle:

“Fakat bu karanlıkların ve parıltıların tesiri, dolabı ve pencereyi seçerek bir idrak haline gelir gelmez bayılıyor.”

• Cümle Unsurları:

- Yüklem: bayılıyor
- Özne: gö (O)
- Zarf Tümlenci:bu karanlıkların ve parıltıların tesiri, dolabı ve pencereyi seçerek bir idrak haline gelir gelmez
- cdu: fakat

II. Cümle:

“Kendisinden geçiyordu.”

• Cümle Unsurları:

- Yüklem: kendisinden geçiyordu
- Özne: gö (O)

• Cümlenin Çeşidi:

- Yapısına Göre: Sıralı Cümleler: İki cümle de basit cümledir.
- Yüklem Türüne Göre: İki cümle de fiil cümlesidir.
- Yüklem Yerine Göre: İki cümle de kurallı cümledir.
- Anlamına Göre: İki cümle de olumlu cümledir.

• **Kelime Grupları:**

◦ bu karanlıkların ve parıltıların tesiri, dolabı ve pencereyi seçerek: Zarf-Fiil

Grubu

- bu karanlıkların ve parıltıların tesiri: Belirli İsim Tamlaması
- bu karanlıkların ve parıltılar: Bağlama Grubu
- bu karanlıklar: Sıfat Tamlaması
- dolabı ve pencereyi: Bağlama Grubu
- bir idrak haline gelir gelmez: Zarf-Fiil Grubu
- bir idrak hali: Belirsiz İsim Tamlaması
- bir idrak: Sıfat Tamlaması
- kendisinden geç- : Birleşik Fiil Grubu

“Buraya niçin geldiğini düşünmesine müsaade etmeyen, korku ile karışık ağır bir his, içinden dışarı çıkarak havada ağırlaşıyor, göze görünmeyen büyük bir madde taziyi-kiyle göğsünün üstüne yükleniyor, soluğunu kesiyordu.” (7-5)

I. Cümle:

“Buraya niçin geldiğini düşünmesine müsaade etmeyen, korku ile karışık ağır bir his, içinden dışarı çıkarak havada ağırlaşıyor.”

• **Cümle Unsurları:**

◦Yüklem: ağırlaşıyor(du)

◦Özne: buraya niçin geldiğini düşünmesine müsaade etmeyen, korku ile karışık ağır bir his

◦Yer Tamlayıcısı: havada

◦ Zarf Tümlenci: içinden dışarı çıkarak

II. Cümle:

“Göze görünmeyen büyük bir madde tazyikiyle göğsünün üstüne yükleniyor.”

• Cümle Unsurları:

- Yüklem: yükleniyor(du)
- Özne: gö (buraya niçin geldiğini düşünmesine müsaade etmeyen, korku ile karışık ağır bir his)
- Yer Tamlayıcısı: göğsünün üstüne
- Zarf Tümlenci: göze görünmeyen büyük bir madde tazyikiyle

III. Cümle:

“Soluğunu kesiyordu.”

• Cümle Unsurları:

- Yüklem: soluğunu kesiyordu
- Özne: gö (buraya niçin geldiğini düşünmesine müsaade etmeyen, korku ile karışık ağır bir his)

• Cümlenin Çeşidi:

- Yapısına Göre: Sıralı Cümleler: Üç cümle de basit cümledir.
- Yüklem Türüne Göre: Üç cümle de fiil cümlesidir.
- Yüklem Yerine Göre: Üç cümle de kurallı cümledir.
- Anlamına Göre: Üç cümle de olumlu cümledir.

• Kelime Grupları:

- buraya niçin geldiğini düşünmesine müsaade etmeyen, korku ile karışık ağır birhis: Sıfat Tamlaması
- buraya niçin geldiğini düşünmesine müsaade etmeyen: İsim-Fiil Grubu
- buraya niçin geldiğini düşünmesine: İsim-Fiil Grubu

- buraya niçin geldiğini: Sıfat-Fiil Grubu
- müsaade et- : Birleşik Fiil Grubu
- korku ile karışık ağır bir his: Sıfat Tamlaması
- korku ile karışık: Vasıta Grubu
- korku ile: Edat Grubu
- ağır bir his: Sıfat Tamlaması
- bir his: Sıfat Tamlaması
- içinden dışarı çıkararak: Zarf-Fiil Grubu
- göze görünmeyen büyük bir madde tazyikiyle: Edat Grubu
- göze görünmeyen büyük bir madde tazyiki: Belirsiz İsim Tamlaması
- göze görünmeyen büyük bir madde: Sıfat Tamlaması
- büyük bir madde: Sıfat Tamlaması
- bir madde: Sıfat Tamlaması
- göze görünme- : Birleşik Fiil Grubu
- göğsünün üstü: Belirli İsim Tamlaması
- soluğunu kes- : Birleşik Fiil Grubu

“Muallâ o parçayı tabağın kenarından ortaya çekmeye cesaret edemedi; onu sofradakilerin bakışlarıyla ağırlaşmış sanıyordu.” (14-10)

I. Cümle:

“Muallâ o parçayı tabağın kenarından ortaya çekmeye cesaret edemedi.”

• Cümle Unsurları:

- Yüklem: cesaret edemedi
- Özne: Muallâ

- Yer Tamlayıcısı: o parçayı tabağın kenarından ortaya çekmeye

II. Cümle:

“Onu sofradakilerin bakışlarıyla ağırlaştırılmış sanıyordu.”

• Cümle Unsurları:

- Yüklem: sanıyordu
- Özne: gö (Muallâ)
- Nesne: onu sofradakilerin bakışlarıyla ağırlaştırılmış

• Cümlenin Çeşidi:

- Yapısına Göre: Sıralı Cümleler: İki cümle de basit cümledir.
- Yüklemin Türüne Göre: İki cümle de fiil cümlesidir.
- Yüklemin Yerine Göre: İki cümle de kurallı cümledir.
- Anlamına Göre: İlk cümle olumsuz cümle, ikinci cümle olumlu cümledir.

• Kelime Grupları:

- o parçayı tabağın kenarından ortaya çekmeye: İsim-Fiil Grubu
- o parça: Sıfat Tamlaması
- tabağın kenarı: Belirli İsim Tamlaması
- cesaret et- : Birleşik Fiil Grubu
- onu sofradakilerin bakışlarıyla ağırlaştırılmış: Sıfat-Fiil Grubu
- sofradakilerin bakışlarıyla: Edat Grubu
- sofradakilerin bakışları: Belirli İsim Tamlaması

“Anlıyorum, ben lise on birinci sınıfa kadar tahsil gördüm.” (42-34)

I. Cümle:

“Anlıyorum.”

• **Cümle Unsurları:**

- Yüklem: anlıyorum
- Özne: gö (Ben)

II. Cümle:

“Ben lise on birinci sınıfa kadar tahsil gördüm.”

• **Cümle Unsurları:**

- Yüklem: tahsil gördüm
- Özne: ben
- Zarf Tümleci: lise on birinci sınıfa kadar

• **Cümlenin Çeşidi:**

- Yapısına Göre: Sıralı Cümleler: İki cümle de basit cümledir.
- Yüklem Türüne Göre: İki cümle de fiil cümlesidir.
- Yüklem Yerine Göre: İki cümle de kurallı cümledir.
- Anlamına Göre: İki cümle de olumlu cümledir.

• **Kelime Grupları:**

- lise on birinci sınıfa kadar: Edat Grubu
- on birinci sınıf: Sıfat Tamlaması
- tahsil gör- : Birleşik Fiil Grubu

“Hayır, hayır bunları şimdiden ölçmeye kalkmayalım, hayatın klasik tahlillerimizi geride bırakan bir yürüyüşü var.” (53-20)

I. Cümle:

“Hayır, hayır bunları şimdiden ölçmeye kalkmayalım.”

• **Cümle Unsurları:**

- Yüklem: ölçmeye kalkmayalım
- Özne: gö (Biz)
- Nesne: bunları
- Zarf Tümlenci: şimdiden
- cdu: hayır

II. Cümle:

“Hayatın klasik tahlillerimizi geride bırakan bir yürüyüşü var.”

• Cümle Unsurları:

- Yüklem: var
- Özne: hayatın klasik tahlillerimizi geride bırakan bir yürüyüşü

• Cümlenin Çeşidi:

- Yapısına Göre: Sıralı Cümleler: İki cümle de basit cümledir.
- Yüklemin Türüne Göre: İlk cümle fiil cümlesi, ikinci cümle isim cümlesidir.
- Yüklemin Yerine Göre: İki cümle de kurallı cümledir.
- Anlamına Göre: İlk cümle olumsuz cümle, ikinci cümle olumlu cümledir.

• Kelime Grupları:

- bunları şimdiden ölçmeye: İsim-Fiil Grubu
- hayatın klasik tahlillerimizi geride bırakan bir yürüyüşü: Belirli İsim Tamlaması
- klasik tahlillerimizi geride bırakan bir yürüyüş: Sıfat Tamlaması
- klasik tahlillerimizi geride bırakan: Sıfat-Fiil Grubu
- klasik tahliller: Sıfat Tamlaması
- bir yürüyüş: Sıfat Tamlaması

“Etrafımı saran boşluk ve sessizlik birdenbire en derin varlığıma ve ruhumun halvetlerine kadar işledi, biraz evvelki mülâkattan kalan hatıralarımı bile bastırdı.”

(55-5)

I. Cümle:

“Etrafımı saran boşluk ve sessizlik birdenbire en derin varlığıma ve ruhumun halvetlerine kadar işledi.”

• Cümle Unsurları:

- Yüklem: işledi
- Özne: etrafımı saran boşluk ve sessizlik
- Zarf Tümlenci: birdenbire, en derin varlığıma ve ruhumun halvetlerine kadar

II. Cümle:

“Biraz evvelki mülâkattan kalan hatıralarımı bile bastırdı.”

• Cümle Unsurları:

- Yüklem: bastırdı
- Özne: gö(etrafımı saran boşluk ve sessizlik)
- Nesne: biraz evvelki mülâkattan kalan hatıralarımı bile

• Cümlenin Çeşidi:

- Yapısına Göre: Sıralı Cümleler: İki cümle de basit cümledir.
- Yüklem Türlüne Göre: İki cümle de fiil cümlesidir.
- Yüklem Yerine Göre: İki cümle de kurallı Cümledir.
- Anlamına Göre: İki cümle de olumlu cümledir.

• Kelime Grupları:

- etrafımı saran boşluk ve sessizlik: Bağlama Grubu
- etrafımı saran boşluk: Sıfat-Fiil Grubu

- etrafımı saran: Sıfat-Fiil Grubu
- (etrafımı saran) sessizlik: Sıfat Tamlaması
- en derin varlığıma ve ruhumun halvetlerine: Bağlama Grubu
- en derin varlığım: Sıfat Tamlaması
- derin varlık: Sıfat Tamlaması
- ruhumun halvetlerine kadar: Edat Grubu
- ruhumun halvetleri: Belirli İsim Tamlaması
- biraz evvelki mülâkattan kalan hatıralarım: Sıfat Tamlaması
- biraz evvelki mülâkattan kalan: Sıfat-Fiil Grubu
- biraz evvelki mülâkat: Sıfat Tamlaması
- biraz evvel(ki): Sıfat Tamlaması

“Ona hem bayağılığı, hem de fevkaladeliğini veren bu taşkınlık insanı korkutuyor, bunaltacak yahut da yakacakmış hissini veriyor; hayır...” (62-4)

I. Cümle:

“Ona hem bayağılığı, hem de fevkaladeliğini veren bu taşkınlık insanı korkutuyor.”

• Cümle Unsurları:

- Yüklem: korkutuyor
- Özne: ona hem bayağılığı, hem de fevkaladeliğini veren bu taşkınlık
- Nesne: insanı

II. Cümle:

“Bunaltacak yahut da yakacakmış hissini veriyor.”

• Cümle Unsurları:

- Yüklem: veriyor

- Özne: gö(ona hem bayağılığı, hem de fevkaladeliğini veren bu taşkınlık)
- Nesne: bunaltacak yahut da yakacakmış hissini
- cdu: hayır

• **Cümlenin Çeşidi:**

- Yapısına Göre: Sıralı Cümleler: İki cümle de basit cümledir.
- Yüklem Türüne Göre: İki cümle de fiil cümlesidir.
- Yüklem Yerine Göre: İki cümle de kurallı cümledir.
- Anlamına Göre: İki cümle de olumlu cümledir.

• **Kelime Grupları:**

- ona hem bayağılığı, hem de fevkaladeliğini veren bu taşkınlık: Sıfat Tamlaması
- ona hem bayağılığı, hem de fevkaladeliğini veren: Sıfat-Fiil Grubu
- hem bayağılığı, hem de fevkaladeliği: Bağlama Grubu
- bu taşkınlık: Sıfat Tamlaması
- bunaltacak yahut da yakacakmış hissi: Belirsiz İsim Tamlaması
- bunaltacak yahut da yakacak: Bağlama Grubu

Doktor gülüyor, düşünüyor, ciddiyetle neşe arasında pek çok seyreden mizacıyla bir tereddüt levhası halinde görünüyordu. (70-4)

I. Cümle:

“Doktor gülüyor.”

• **Cümle Unsurları:**

- Yüklem: gülüyor
- Özne: doktor

II. Cümle:

“Düşünüyor.”

• Cümle Unsurları:

- Yüklem: düşünüyor
- Özne: gö(doktor)

III. Cümle:

“Ciddiyetle neşe arasında pek çok seyreden mizacıyla bir tereddüt levhası hâlinde görünüyordu.”

• Cümle Unsurları:

- Yüklem: görünüyordu
- Özne: gö(doktor)
- Zarf Tümlenci: ciddiyetle neşe arasında pek çok seyreden mizacıyla, bir tereddüt levhası hâlinde

• Cümlenin Çeşidi:

- Yapısına Göre: Sıralı Cümleler: Üç cümle de basit cümledir.
- Yüklem Türüne Göre: Üç cümle de fiil cümlesidir.
- Yüklem Yerine Göre: Üç cümle de kurallı cümledir.
- Anlamına Göre: Üç cümle de olumlu cümledir.

• Kelime Grupları:

- ciddiyetle neşe arasında pek çok seyreden mizacıyla: Edat Grubu
- ciddiyetle neşe arasında pek çok seyreden: İsim-Fiil Grubu
- ciddiyetle neşe arası: Belirsiz İsim Tamlaması
- ciddiyetle neşe: Bağlama Grubu
- bir tereddüt levhası hâli: Sıfat Tamlaması

- tereddüt levhası hâli: Belirsiz isim Tamlaması
- tereddüt levhası: Belirsiz İsim Tamlaması

IV. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Söz dizimi, bir cümleyi oluşturan kelime türlerinin arasındaki ilişkileri inceleyen ve sınıflamalar yapan dil bilgisi kolu, cümle bilgisi, tümce bilgisi, nahiv, sentaks (Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük 2011: 2156).

Kelime grubu, birbirine, yapı ve anlam olarak bağlanan ve kendi aralarında bir bütün oluşturan iki veya daha fazla unsurdan oluşan kelimeler topluluğudur. Kelime grupları yargı bildirmezler. Kelime grubu, kendisi dışındaki unsurlar karşısında bir bütün oluşturur (Özmen 2013: 51).

Cümle, bir fikri, bir duygu ve düşünceyi, bir oluş ve kılışı tam olarak bir yargı hâlinde anlatan kelime grubu. Cümlenin varlığı için asgarî şart bir çekimli fiildir (Korkmaz 1992: 32). Çekimli fiilin yanı sıra ek-fiilden oluşan bir yüklemle de cümle kurulabilir.

Bu çalışma, söz diziminin konusunu oluşturan kelime gruplarının ve cümlenin Peyami Safa'nın "Bir Tereddüdün Romanı" adlı eserinden seçilen örneklerle anlatılması ve yine aynı eserden seçilen cümlelerin tahlil edilmesinden oluşmaktadır. Bu çalışma bizi aynı zamanda Peyami Safa'nın dili kullanışı ve üslubu ile ilgili sonuçlara da ulaştırmıştır.

Kelime grupları konusunda çalışma yapan araştırmacılar kelime gruplarının çeşitleri, sayısı, adlandırılması konusunda farklı görüşte olsalar da kelime gruplarının ne olduğu; yardımcı unsur ve ana unsurdan oluştuğu konusunda ortak görüştedirler.

Kelime grupları için Tahsin Banguoğlu “Belirtme Öbeği”, Vecihe Hatipoğlu “Yargısız Anlatımlar”, Mazhar Kükey “Sözcük Öbekleri”, M. Atâ Çatıkkaş “Belirtme Grubu”, Haydar Ediskun “Takımlar, H. İbrahim Delice Kelime Öbeği” ifadesini kullanırken, Muharrem Ergin, Leyla Karahan, Ahmet Beserek, Zeynep Korkmaz, Rasih Erkul, Süer Eker ve Mehmet Özmen “Kelime Grubu” ifadesini kullanmıştır.

Çalışmamızda Leyla Karahan’ın “Türkçede Söz Dizimi” adlı kitabını kaynak olarak kelime gruplarını 14 alt başlıkta inceledik: İsim tamlaması, sıfat tamlaması, sıfat fiil grubu, zarf fiil grubu, isim fiil grubu, tekrar grubu, edat grubu, bağlama grubu, ünvan grubu, birleşik isim, ünlem grubu, sayı grubu, birleşik fiil, kısaltma grupları: a. İsnat grubu, b. Yükleme grubu, c. Yaklaşma grubu, d. Uzaklaşma grubu, e. Vasita grubu.

196 sayfadan oluşan romanın incelediğimiz ilk 100 sayfasına baktığımızda isim tamlaması, sıfat tamlaması, sıfat-fiil, zarf-fiil, isim-fiil, tekrar grubu, edat grubu, bağlama grubu, birleşik fiil grubu kullanımı daha sıkken; ünvan grubu, ünlem grubu, sayı grubu, kısaltma grubu, vasita grubu daha az kullanılmıştır. İsim ve sıfat tamlaması örneklerine en fazla rastlanan kelime grupları olarak karşımıza çıkarken birleşik isim grubu örneğine hiç rastlanmamıştır.

Türkiye Türkçesinde bazı kelime grupları tüm araştırmacılar tarafından kabul edilirken bazıları hakkında tartışmalar vardır. Tartışmalı kelime gruplarının başında isim tamlaması bulunmaktadır. Takısız isim tamlaması ile zincirleme isim tamlaması kimi dilciler tarafından kabul görürken kimileri bu iki tamlamayı isim tamlaması

çeşitleri arasında incelememektedir. Özellikle sıfat tamlaması yapısında olan ve takısız isim tamlaması başlığı altında incelenen kelime grubu hakkında tatmin edici bir açıklama yapılamamıştır.

Birleşik isim grubu hakkında görüşlerine yer verilen çoğu araştırmacının Leyla Karahan'dan farklı düşündüğü görülmektedir. Leyla Karahan, diğer dilcilerin aksine birleşik isim ile birleşik kelimenin aynı şey olmadığını savunmaktadır. Oysa araştırmacıların çoğu birleşik ismi şöyle tanımlamıştır: "İki ya da daha çok kelimenin bir nesnenin adı olmak üzere aralarına ek ya da bağlaç girmeyecek şekilde birleşmesiyle oluşan kelimedir." Romanda Leyla Karahan'ın yaptığı tanıma uygun örneğe rastlanmamıştır.

Kelime grupları içinde kısaltma gruplarına baktığımızda da benzer bir sorunla karşılaşmaktayız. Araştırmacıların bir kısmı bu gruba hiç yer vermemiştir. Kısaltma gruplarını kelime grupları içinde inceleyen araştırmacıların ise bu grubu ayrıntılı bir şekilde ele alıp açıklayamadıkları göze çapmaktadır.

Vasita grubu da birçok dilci tarafından kelime grupları içinde incelenmemesiyle dikkat çekmektedir. Bu nedenle biz de çalışmamızın bu bölümünde dilcilerin görüşlerine yer vermedik. Vasita grubunu romandan örnekler seçerek anlatmaya çalıştık.

Araştırmacılar kelime gruplarında olduğu gibi cümle konusunda da farklı

isimler kullansalar da cümlenin tanımında aşağı yukarı aynı düşünceler. Vecihe Hatipoğlu, Neşe Atabay-Sevgi Özel-Ayfer Çam, Süer Eker, Hikmet Dizdaroğlu ve Fuat Bozkurt cümle için “tümce” kelimesini kullanan araştırmacılarıdır.

Romanın incelediğimiz ilk 100 sayfasında 1972 ADET cümle tespit ettik. Bu cümlelerin yapı bakımından dağılımı şu şekildedir:

- Basit Cümle Sayısı: 1314
- Şartlı Bileşik Cümle Sayısı: 20
- İç İç Bileşik Cümle Sayısı: 123
- Ki’li Bağlı Cümle Sayısı: 37
- Diğer Bağlama Edatlarıyla Kurulan Bağlı Cümle Sayısı: 329
- Sıralı Cümle Sayısı: 149

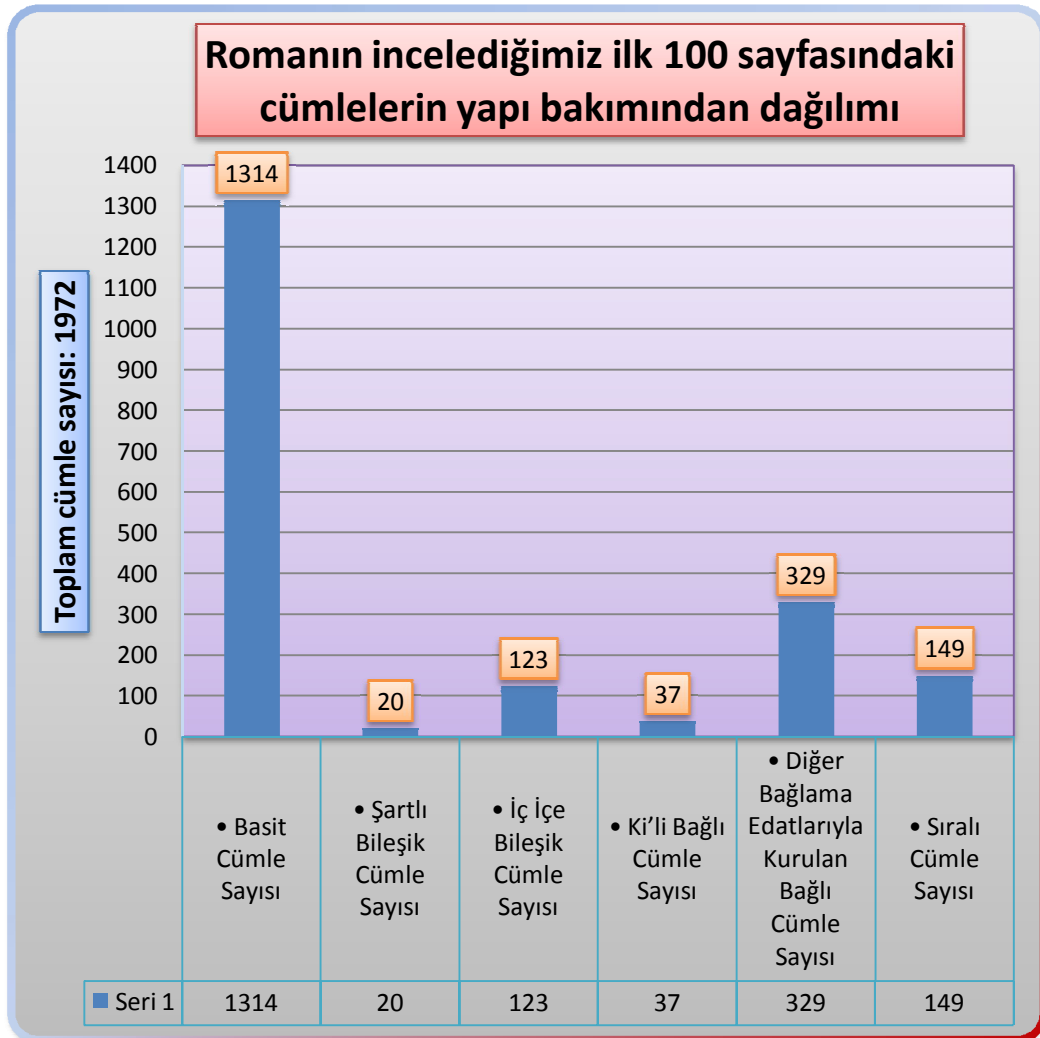
Romandaki yapı bakımından cümlelerin toplam cümleyle oranları ise şu şekildedir:

- Basit Cümle Sayısı: % 67.17
- Şartlı Bileşik Cümle Sayısı: % 1.02
- İç İç Bileşik Cümle Sayısı: % 6.28
- Ki’li Bağlı Cümle Sayısı: % 1.89
- Diğer Bağlama Edatlarıyla Kurulan Bağlı Cümle Sayısı: % 16.82
- Sıralı Cümle Sayısı: % 7.61

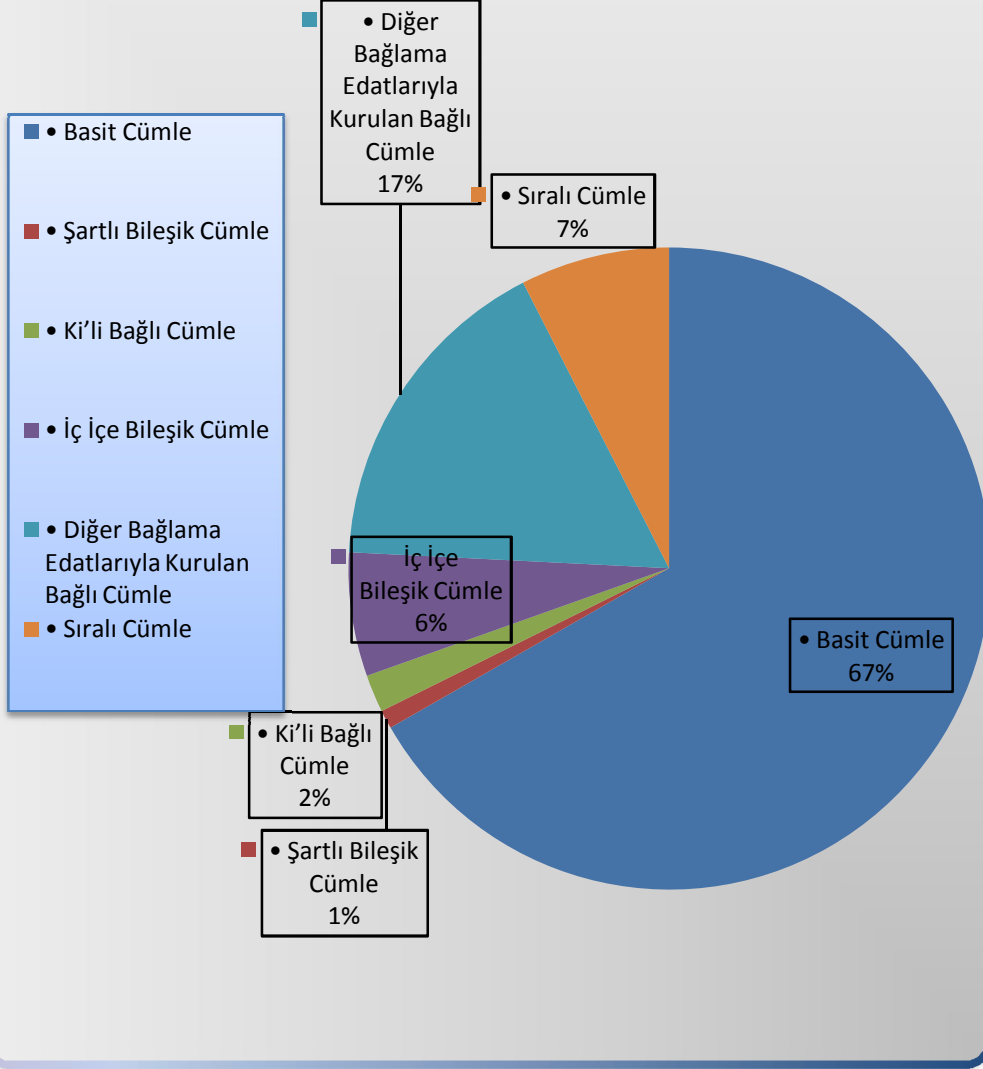
Yukarda da görüldüğü gibi basit cümlelerin sayısı diğer cümlelere oranla oldukça fazladır. Basit cümle sayısının fazlalığı Leyla KARAHAN’ın şu açıklamasından kaynaklanmaktadır: “Yapısında zarf fiil, sıfat fiil, isim fiil veya bu tür kelimelerden yapılmış bir kelime grubu bulunan cümleler de basit cümledir. Çünkü bu kelime ve kelime grupları yargı bildirmezler.” Biz de Leyla KARAHAN’ın bu

açıklamasına uygun olarak içinde fiilimsi bulunan cümleleri basit cümle sınıfına dahil ettik. Bununla birlikte diğer bağlama edatlarıyla kurulan bağlı cümlelerin de eserde fazlaca yer tuttuğu görülmektedir. Bu tür cümlelerin fazlalığı ise eserde olaydan çok durumun ön planda olduğunu göstermektedir. İç içe birleşik cümle sayısı sıralı cümle sayısının ise birbirine oldukça yakındır. Şartlı birleşik cümle ile ki'li birleşik cümle oranının diğer cümle oranlarına göre oldukça düşük olması dikkat çekicidir.

Yukarıdaki bu bilgileri tablo ve grafik olarak da göstermeyi uygun bulduk:

Romandaki yapı bakımından cümlelerin toplam cümleye oranları

KAYNAKLAR

- ATABAY, Neşe, S., ÖZEL, A., ÇAM (2003),** *Türkiye Türkçesinin Sözdizimi, Pa-patya Yayıncılık, İstanbul.*
- ATABAY, Neşe, S., ÖZEL, İ., KUTLUK(1983),** *Sözcük Türleri, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.*
- BANARLI, Nihad Sami, (1998),** *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, Milli Eğitim Bakan-lığı yayınları, İstanbul.*
- BANGUOĞLU, Tahsin, (2007),** *Türkçenin Grameri, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.*
- BANGUOĞLU, Tahsin, (1979),** *Ana Hatlarıyla Türk Grameri, Dergah Yayınları, İstanbul.*
- BESEREK, Ahmet, (1991),** *Türkçede Cümle Yapısı, MEB Yayınları, İstanbul.*
- BİLGEGİL, M. Kaya, (2009),** *Türkçe Dilbilgisi, Salkımsöğüt Yayınevi, Erzurum.*
- BOZKURT Fuat, (2000),** *Türkiye Türkçesi, Hatiboğlu Yayınevi, Ankara.*
- ÇATIKKAŞ, M. Atâ, (2001),** *Türk Dili Kılavuzu, Alfa Yayınevi, İstanbul.*
- DELİCE, H. İbrahim, (2007),** *Türkçe Sözdizimi, Kitabevi yayınları, İstanbul.*
- DEMİRCİ, Ali Rıza, (2010),** *“Fatih Harbiye” Romanında Kelime Grupları, Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat.*
- DİZDAROĞLU, Hikmet, (1976),** *Tümcebilgisi, Türk Dil Kurumu Yayınları, Anka-ra.*
- EDİSKUN, Haydar, (2005),** *Türk Dilbilgisi, Remzi Kitabevi, İstanbul.*
- EKER, Süer,(2005),** *Çağdaş Türk Dili, Grafiker Yayınları, Ankara.*
- ERDEMİR Sevim, C., AYVAZOĞLU(2011),** *Dil ve Anlatım Yardımcı Ders Kita-bı, Mısra Yayınları, İstanbul, s. 112-119.*

- ERGİN, Muharrem,**(2002), *Türk Dili, Bayrak Basım/Yayım/Tanıtım, İstanbul.*
- ERKUL, Rasih,** (2007), *Cümle Metin Bilgisi, Anı Yayıncılık, Ankara.*
- GÜL, Halil,** (2007), *Peyami Safa'nın "Mahşer" Adlı Eseri Üzerine Cümle (Sentaks) Çalışması, Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.*
- GÜNAY, Özgül,** (2009), *Peyami Safa'nın "Fatih Harbiye" romanı Üzerine Cümle (Sentaks) Çalışması, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.*
- HATİPOĞLU, Vecihe,** (1971) , *İkileme, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.*
- HATİPOĞLU, Vecihe,**(1972),*Türkçenin Söz Dizimi, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.*
- KARAHAN, Leyla,** (1997), *Türkçede Söz Dizimi, AkçağYayınları, Ankara.*
- KABAKLI, Ahmet,** (1985), *Türk Edebiyatı-III. Cilt, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul.*
- KIŞ, Ebru, A., SELÇUK**(2009), *Dil ve Anlatım- Türk Edebiyatı Ayrıntılı Konu Anlatımlı, Altın Anahtar Yayınları, Adana.*
- KORKMAZ, Zeynep,** (1992),*Grammer Terimleri Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.*
- KORKMAZ, Zeynep,** (2003), *Türkiye Türkçesi Grameri, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.*
- KÜKEY, Mazhar,** (1975), *Türkçenin Sözdizimi, Kardeş Matbaası, Ankara.*
- MEYDAN LAROUSSE,** (1990) /3. Cilt, *Meydan Gazetecilik ve Neşriyat Limited Şirketi, İstanbul.*
- ÖZMEN, Mehmet,** (2013), *Türkçenin Sözdizimi, Karahan Kitabevi, Adana.*
- PÜSKÜLLÜOĞLU, Ali,** (2012), *Türkçe Sözlük, Can Yayınevi, Ankara.*

SAFA, Peyami, (2003), *Bir Tereddüdün Romanı*, Ötüken Neşriyat A.Ş., İstanbul.

ŞİMŞEK, Rasim, (1987), *Örneklerle Türkçe Sözdizimi*, Kuzey Gazetecilik

Matbaacılık ve Ambalaj Sanayi Anonim Şirketi, Trabzon

TÜRKÇE SÖZLÜK, (2011) / Haz.: Şükri Halûk Akalın... [ve başk.]- 11. Baskı-

Türk Dil Kurumu, Ankara.

ÜNLÜ, Mahir, Ö., ÖZCAN, (2003), *20. yy Türk Edebiyatı (1900-1940), İnkılap*

Kitabevi Yayınları, İstanbul.

YELTEN Muhammet, M., ÖZKAN (2002), *Türkçenin Sözlüğü, Babıali Kültür*

Yayıncılığı, İstanbul.

ÖZGEÇMİŞ

01.01.1985 tarihinde Amasya’da doğdum. İlk ve orta öğrenimimi Amasya ilinin Suluova ilçesinde tamamladıktan sonra lise öğrenimim için Amasya Anadolu Öğretmen Lisesi’ne geçtim. 2003 yılında Marmara Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği bölümünü kazandım. Beş yıl süren üniversite eğitiminin ardından 2008 yılında buradan mezun oldum ve aynı yıl KPS sınavını kazanıp Milli Eğitim Bakanlığına bağlı olarak öğretmenlik yapmaya hak kazandım. 2008- 2010 yılları arasında Amasya iline bağlı Taşova ilçesinde Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni olarak görev yaptıktan sonra tayin yoluyla Amasya 12 Haziran Anadolu Lisesi’ne geçtim. Hala bu okulda görevime devam etmekteyim.